

İSTANBUL
TOPKAPI
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE ABD
ARASINDAKİ ASKERİ İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE ÖZGÜN ÇEMBERTAŞ

Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı
Güvenlik Bilimleri ve Uygulamaları Bilim Dalı

OCAK, 2023

İSTANBUL
TOPKAPI
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ
VE ABD ARASINDAKİ ASKERİ İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE ÖZGÜN ÇEMBERTAŞ

19220701006

Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı

Güvenlik Bilimleri ve Uygulamaları Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖRGEN

OCAK, 2023

KABUL VE ONAY

..../.../2023

Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Güvenlik Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programı Programı 19220701006 numaralı öğrencisi **Emre Özgün ÇEMBERTAŞ**'ın “**SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE ABD ARASINDAKİ ASKERİ İLİŞKİLER**” konulu Yüksek Lisans tezi Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26/12/2022 tarihli ve 2022/30 sayılı Yönetim Kurulu kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile 20/01/2023 tarihinde kabul edilmiştir.

<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
ASIL ÜYELER			
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Ahmet GÖRGEN	İzmir Demokrasi Üniversitesi
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Gökhan AK	İstanbul İstanbul Topkapı Üniversitesi
2. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Suat Dönmez	İstanbul Topkapı Üniversitesi
YEDEK ÜYE			
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Z. Banu Dalaman	İstanbul Topkapı Üniversitesi
2. Üye	Prof. Dr.	O. Can ÜNVER	İstinye Üniversitesi

ONAY

Prof. Dr. Özlem KUNDAY
Enstitü Müdürü

(*) Oybirliği/Oyçokluğu hâli yazı ile yazılacaktır.

(**) Kabul / Ret veya Düzeltme kararı hâli yazı ile yazılacaktır.

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Cumhuriyeti ve ABD Arasındaki Askeri İlişkiler” başlıklı çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmam içerisinde kullandıkları her yerde atıf yapıldığını belirtir ve onurumla doğrularım.

20. 01. 2023

Emre Özgün ÇEMBERTAŞ

TEŞEKKÜR

“Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Cumhuriyeti ve ABD Arasındaki Askeri İlişkiler” konulu tez araştırma sürecimde bana destek olan öncelikle aileme, Dr. Öğr. Üyesi Yonca DENİZARSLANI, Doç. Dr. Murat ERDEM, Prof. Dr. Atilla SİLKÜ’ye katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bu çalışmada, benden desteğini ve ilgisini esirgemeyen sevgili danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖRGEN’e sonsuz teşekkürler.

Emre Özgün ÇEMBERTAŞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Önemi	5
1.3. Araştırmanın Amacı	6
1.4. Yöntem	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Uluslararası Güvenlik Teorileri	8
2.1.1. İdealizm ve kolektif güvenlik yaklaşımı	10
2.1.2. Realist güvenlik yaklaşımı	11
2.1.3. Neo-realist güvenlik yaklaşımı	13
2.1.4. Liberalizm ve karşılıklı bağımlılık	15
2.2. Güvenlik-Güç ve askeri ilişkiler	17
2.2.1. Güvenlik-Güç ilişkisi	19
2.2.2. Gücün tanımı ve gelişimi	21
2.2.3. Askeri güç	22
2.2.4. Askeri ilişkiler	24
2.2.5. Güvenlik-Güç ve askeri ilişkiler açısından Soğuk Savaş Dönemi ve sonrası	25
3. 1960-1990 ARASI DÖNEMDE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ	30
3.1. Soğuk Savaş Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri	30
3.1.1. Kore Savaşı'nın Türk-Amerikan ilişkilerine etkileri	31
3.1.2. Türkiye ve NATO üyeliği	33
3.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki Askeri Üs Arayışı	36
3.3. Türkiye ve Amerika Güvenlik İş birliği Antlaşması	40
3.4. Eisenhower Doktrini	41
3.5. Dönem İçinde Yaşanan Olaylar ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri	45
3.5.1. U-2 casus uçağı ve Küba krizi olayları	45
3.5.2. İncirlik Üssü'ne F-100 uçaklarının yerleştirilmesi	49
3.5.3. Türkiye'de artış gösteren Amerikan personelleri	50
3.5.4. Beklenmeyen gelişme: Lyndon Baines Johnson'dan gelen mektup	52
3.6. Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu'nun Yeri ve Önemi	54
3.7. Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Savunma Ekonomik İş birliği Antlaşması	56
3.8. Türkiye'nin F-4E Serüveni	59
3.9. Türkiye ve Yabancı Askeri Satış Kredileri	60

3.10. 12 Eylül 1980 Dönemi Türk-Amerikan Askeri İlişkileri	62
3.11. Özal Dönemi Türk-Amerikan Yakınlaşması.....	63
3.12. F-16 Savaş Uçaklarının Türk Dış Politikasındaki Yeri ve Önemi	65
4. 1990 SONRASI TÜRK-AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN MODERNİZASYONU ÇALIŞMALARI.....	68
4.1. 1991 Körfez Krizi ve Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi.....	70
4.2. Türkiye'ye Ekonomik ve Askeri Etkileri Açısından Amerika-İrak Savaşı....	73
4.3. Füze Savunma Sistemlerine Yönelik Stratejiler.....	78
4.4. Patriot Bataryalarının Yeri ve Önemi.....	81
4.5. Türkiye ve F-35 Savaş Uçağının Alım Süreci.....	83
4.6. Pastör Andrew Brunson Olayı ve S-400 Füze Savunma Sistemleri	86
4.7. TCG-Anadolu (L400) Uçak Gemisi ve İnsansız Hava Araçlarının Entegrasyon Süreci.....	89
4.8. 21. Yüzyılda Türk Savunma Sanayisinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Önemi.....	91
5. SONUÇ	95
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ.....	112

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE ABD ARASINDAKİ ASKERİ İLİŞKİLER

Bu araştırma Soğuk Savaş sonrasında kurulan yeni dünya düzeninde Türkiye ve ABD arasındaki askeri ilişkilerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Türk dış politikasının en önemli hedefi ABD ile olan askeri ve ekonomik ilişkilerini sıcak tutmaktır, Türkiye ve ABD'nin birbirlerine olan askeri ve ekonomik ihtiyacı açıkça görülmektedir. Türkiye, yeni uluslararası sisteme daha aktif bir dünya gücü olarak katılma sürecindedir ve bu süreçte ABD ile olan ilişkisinin de yansımaları olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle geçmişten günümüze kadar olan dönemde Türkiye'nin siyasi ve ekonomik durumunun değerlendirilmesinde ABD ile olan askeri ilişkileri önem kazanmaktadır. Bu askeri ilişkiler, TSK'nın modernizasyonu açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın temel sorusu "Soğuk Savaş sonrasında ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkilerin TSK'nın modernizasyonuna etkileri nelerdir?" şeklinde planlanmıştır. Çalışmada, akademik makaleler, liderlerin söylemleri, kurumların yayınladığı çeşitli raporlar, politika yapımcıların dönemsel gazete konuşmaları, internet kaynakları, tezler ve dönemsel basılı kitaplardan yararlanılarak Türk-Amerikan askeri ilişkileri analiz edilmiştir. 1960 yılından günümüze Türk-Amerikan askeri ilişkilerinin detaylı bir şekilde incelenmiş olduğu bu çalışma, Soğuk Savaş sonrasında ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkilerin derinlemesine incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Literatür incelendiği zaman geçmişten günümüze kadar ABD-Türkiye askeri ilişkilerini inceleyen kapsamlı bir araştırmaya rastlanamamıştır. Daha önce yapılan araştırmaların Türk-Amerikan İlişkilerinin tarihsel gelişimi hakkında olduğu görülmektedir. Araştırma, Türk-Amerikan askeri ilişkilerini Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılık güvenlik perspektifinden değerlendirilerek yorumlanmıştır. Bu çalışma ile, Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD askeri ilişkileri açısından kapsamlı ve ayrıntılı bir incelemenin yapılmış olmasının bundan sonra bu alanda yapılacak araştırmalar için bir çıkış noktası sağlayarak literatüre katkıda bulunmuş olması umulmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Soğuk Savaş Sonrası, Askeri İlişkiler, Türkiye Cumhuriyeti, ABD, TSK, Modernizasyon.*

ABSTRACT

MILITARY RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE USA AFTER THE COLD WAR

This research was conducted to examine the military relations between Turkey and the USA in the new world order established after the Cold War. The most important goal of Turkish foreign policy is to keep warm its military and economic relations with the USA. The military and economic need of Turkey and the USA for each other is clearly seen. Turkey is in the process of joining the new international system as a more active world power and it is thought that its relationship with the USA will also have reflections in this process. For this reason, military relations with the USA gain importance in the evaluation of Turkey's political and economic situation from the past to the present. These military relations are important for the modernization of the TAF. The main question of the research is "What are the effects of the military relations between the USA and Turkey after the Cold War on the modernization of the Turkish Armed Forces?" has been planned. In the study, Turkish-American military relations were analyzed by making use of academic articles, statements of leaders, various reports published by institutions, periodic newspaper speeches of policy makers, internet resources, theses and periodical printed books. This study, which examines the Turkish-American military relations from 1960 to the present in detail, is important in terms of examining the military relations between the USA and Turkey after the Cold War. When the literature is examined, no comprehensive research has been found that examines the US-Turkey military relations from past to present. It is seen that previous studies are about the historical development of Turkish-American Relations. The research has been interpreted by evaluating Turkish-American military relations from the perspective of Liberalism and Interdependence. With this study, it is hoped that a comprehensive and detailed analysis of post-Cold War Turkey-US military relations will contribute to the literature by providing a starting point for future research in this field.

Keywords: *Post-Cold War, Military Relations, Republic of Turkey, USA, TSK, Modernization*

1. GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler Osmanlı İmparatorluğu zamanından itibaren başlamaktadır. ABD, bağımsızlık savaşını (1783) kazandıktan hemen sonra Osmanlı İmparatorluğu ile ticari ve askeri antlaşmalar yapmak üzere Osmanlı'ya gemiler göndermiştir. ABD, ilk başlarda ticaret antlaşmaları için imparatorluğun Akdeniz bölgelerine gemiler yollayarak dünya ticaretinde yer bulmak istemiştir. ABD ve Osmanlı İmparatorluğu coğrafi mesafe ile ayrılmış olsalar da, iki devlet 18.yy.'ın sonlarında diplomatik ilişkiler kurmuştur. Zamanla ikili ilişkilerin farklı alanlarda gelişmesiyle, devletler arasında büyükelçilikler ve konsolosluklar kurulmuştur. Bu ikili ilişkilerin sonucunda, ilerleyen zamanlarda askeri ve ticari antlaşmaların imzalandığını görmekteyiz.

Araştırmanın temel konusu Soğuk Savaş sonrasında kurulan yeni dünya düzeninde, Türkiye ve ABD arasındaki askeri ilişkilerin incelenmesidir. Türk dış politikasının önemli amaçlarından biri ABD ile olan askeri ve ekonomik ilişkileri dengede tutmaktır. Türkiye'nin ABD'nin desteğine ihtiyaç duymakta olduğu açıkça görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde oluşan doğu ve batı eksenli dünya düzeninde Türkiye öz güvenliğini sağlamak ve garanti altına almak için güçlü bir müttefik devlet olarak ABD'yi görmüştür ve artan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehdidi karşısında ABD'nin güvenlik kalkanı altında politik gelişimini sürdürmüştür. Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında ABD'den askeri ve ekonomik yardımlar alarak ordusunun ihtiyaçlarını sağlamış ve modernizasyon sürecine girmiştir. Modernizasyon sürecinde, ABD tarafından çeşitli modellerde tanklar, savaş jetleri, denizaltılar, kruvazörler ve modern silahlar hibe edilmiştir.

Günümüzde Türkiye, askeri gücünün ihtiyaçlarını kendi savunma sanayisinden ve ABD'den aynı zamanda müttefiklerinden elde etmektedir. ABD ve müttefiklerinden temin edemediği askeri ekipmanları ya kendisi üretmiş ya da ABD'nin rakibi olan Rusya'dan sağlama yoluna girmiştir. Örneğin, Rusya'dan satın alınmış olan S-400 askeri hava savunma sistemi ve Türk Savunma Sanayisinin üretmiş olduğu TCG-Anadolu (L400) çok amaçlı amfibi uçak gemisi ve çeşitli İHA (İnsansız

Hava Araçları), SİHA (Silahlı İnsanz Hava Araçları) hava araçlarıdır. Türkiye'nin S-400 askeri hava savunma sistemini, Rusya'dan satın alması ikili ilişkilerde ABD ve müttefiklerini rahatsız etmiş ve Türkiye'ye bazı ekonomik ve askeri yaptırımların oluşmasına neden olmuştur.

Araştırmanın temelinde, iki dünya eksenli askeri güvenlik düzeninde ABD ve Rusya'nın Soğuk Savaş dönemi boyunca ortaya çıkardığı askeri ve ekonomik problemlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne etkileri kapsamlı olarak analiz edilmiştir.

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın önemi, araştırmanın amacı ve yöntem başlıkları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

ABD ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki askeri, siyasi ve ekonomik ilişkiler yıllar boyunca önemini korumuştur. Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri, Türkiye'yi birçok açıdan doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Alan yazın incelendiğinde, ABD ve Türkiye arasındaki askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerin incelendiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Bununla beraber araştırmanın temel sorusu "Soğuk Savaş sonrasında ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkilerin TSK'nın modernizasyonuna etkileri nelerdir?" şeklinde planlanmıştır. Bu soru çerçevesinde araştırmanın amacı Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar olan dönem boyunca ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkilerin derinlemesine incelenmesidir.

Soğuk Savaş'ın sonu, iki kutuplu dünyanın sonu olarak görülmektedir. Komünizm politik sisteminin çöküşü, ideolojik iki kutuplu sistemi sona erdirirken; SSCB'nin çöküşü, iki kutuplu iktidar yapısı üzerinde benzer bir güvenlik etkisi yaratmıştır. Bunun birleşik etkisi, Soğuk Savaş'ın yoğun evrenselci güvenlikleştirmesinin ortadan kalkması ve karşılaştırılacak hiçbir şey bırakmamasıdır. Bu koşullar altında, ABD devasa bir askeri bütçenin tadını çıkarmaya devam etmiştir. ABD askeri bütçesi kısa sürede, sonraki on gücün birleşik askeri harcamalarını geride bırakmıştır. Böylece, klasik ve Soğuk Savaş dönemlerinin ortak özelliği olan askeri teknolojide ülkeler arasındaki yoğun rekabet, bölgesel olmasa da, küresel ölçekte azalırken, ABD bölgeye para aktarmıştır. ABD, Monroe Doktrini (1823) zamanında almış olduğu kararların dışına çıkarak, genişlemeci politikasını çeşitli askeri harcamaları ile artırmıştır. ABD, Avrupa ve Asya coğrafyasındaki tarafsızlık

(isolation) yani kabuğuna çekilip ülkelerin siyasetlerini izleme politikası dışına çıkarak, herhangi bir askeri, siyasi oluşumu kendi güvenliği için tehdit olarak görmüştür. Soğuk Savaş döneminde ABD kuruluş ilkelerinin dışında, öz güvenliği ekseninde kararlar aldığını ve uyguladığını görmekteyiz. Bunun sonucunda, Türkiye Cumhuriyeti ekseninde ABD, öz güvenliği için Türkiye'yi askeri üs ve doğu batı ekseninde bir kırmızı sınır hattı olarak görmüştür. Zamanla ABD'nin uyguladığı askeri politikalar Türkiye için ticari, askeri, politik problemler ortaya çıkarmıştır. ABD, uygulamış olduğu güçler dengesi siyaseti ile bulunduğu bölgelerde oyun kurucu ve bölgenin birleşik üstün askeri gücü olarak varlığını devam ettirmiştir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Monroe Doktrini düşüncesi anlayışını terk ederek, Avrupa kıtasında yaşanan büyük ekonomik yıkımın ve psikolojik buhranın etkilerinin, kendi kıtasına olumsuz yansımalarını azaltmak için Avrupa'ya bir takım ekonomik ve askeri yardımlar yaparak Avrupa'nın kalkınmasını sağlamıştır. 12 Mart 1947 senesinde Truman Doktrini ile birlikte yaşanabilecek SSCB saldırısı düşüncesi ile Yunanistan ve Türkiye devletlerine askeri yardımlar yapmıştır. Bu yardımlar ile ABD, Yunanistan ve Türkiye gibi bağımsız ülkelerin SSCB etkisine girmesini engellemeyi düşünmüştür. 1947 senesinde ABD ve Türkiye arasında ''Askeri Yardım Antlaşması'' imzalanmış ve Türkiye'nin askeri ihtiyaçları modernizasyon sürecine girmiştir. Türkiye, ekonomik ve askeri anlamda uzun savaş yılları yaşayıp endüstrileşme noktasında geri kalmıştır. Bu nedenle, Amerikan Başkanı Truman'ın yardımlarını artan SSCB etkisiyle kabul etmek zorunda kalmıştır. 1947 yılı itibariyle ABD, Türkiye için askeri bir üs ve SSCB yayılmacılığı noktasında bir sınır ülkesi olmuştur. Devamında gelen Marshall yardımlarıyla Türkiye, Avrupa'nın tahıl ihtiyacını karşılamak için bir tarım ülkesi olmuş, aynı zamanda Marshall yardımları ile verilen Traktör, tohum gibi tarım ekipmanlarının teknolojik olarak üretimini yapamadığından dışa bağımlı duruma düşmüştür. Böylece ABD'nin desteğine her zaman ihtiyaç duyulmuştur.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı döneminden Soğuk Savaş dönemine kadar ordusunu güçlendirme adına girişimlerde bulunmuştur. Türkiye, ordusunun bilgi ve birikimini harmanlamak için Deniz, Kara ve Jandarma kuvvetleri için yurt dışından askeri uzmanlar getirmiştir. Türkiye, Deniz Kuvvetlerinde dünya askeri sıralamasında iyi konumda olan İngiliz askeri uzmanları, Kara Kuvvetlerinde, sahada

iyi başarılar gösteren Prusyalılar yani Alman uzmanları ve Jandarma kuvvetlerinde ise Fransız uzmanlardan yararlanma yoluna gitmiştir. 1945 yılı ve sonrası artan SSCB ile yaşanabilecek çatışma riski, ABD'nin yardımlarına muhtaç bırakmıştır. Amerikan yardımları ile Türkiye ordusunu tamamen Amerikan standartlarında modernize etmiştir. Amerikan yardımları, Türkiye'nin Deniz, Hava, Kara kuvvetleri gücünü artırmış ve Amerikan askeri uzmanlarının Türk subaylara vermiş olduğu eğitim sonunda makinist, elektrik ustası, uçak teknikeri gibi teknik uzmanların Türk ekonomisine katkısı olmuştur. Amerikan askeri uzmanlar, orduyu modernize etmenin yanı sıra TSK'nın eğitim kurumlarını da Amerikan standartlarında organize edip subay öğretmenler yetiştirmişlerdir. Amerika'ya eğitim için gidip ülkeye geri dönen öğretmen subaylar Amerikan yardımları ile gelen askeri ekipmanların kullanımını öğrenip, bakımlarından ve montajlarından sorumlu teknik askeri uzmanlar olarak TSK'de hizmet etmişlerdir. Bunun yanı sıra, Amerikan Deniz gücü yardımları ile Türk Deniz Kuvvetleri'ne çeşitli tonajlarda Amerikan yapımı deniz altı ve üstü tarayıcı mayın gemileri ve Muhrip gemiler, denizaltılar hibe yoluyla TSK'nin emrine verilmiştir. Amerikan Hava gücü yardımları ile Türk Hava Kuvvetlerine ilk olarak Amerikan A-26 hafif bombardıman uçakları ve personel eğitimi modernizasyonu sağlanmış ve sonraki süreçte F4-E ve F-16 jetleri Türkiye tarafından satın alınmıştır. Amerikan kara yardımları, Türk Kara Kuvvetlerinin yapısında sınıf modernizasyonu sağlayarak, modern silahlar ve teçhizatlar ile TSK'nin gücünü artırmıştır. Örneğin, Türk Piyade birliklerinde motorlu araçlar, 60mm-80mm'lik havan topları, M-24-36 zırhlı tanklar (zırhlı birlikler) ve sonrasında modernize edilerek M-47 adını almışlardır, tüfekler, telli-telsiz modern haberleşme sistemleri kurularak TSK'nın Kara gücünde devrimler yapılmıştır. ABD yardımları ile TSK, NATO organizasyonu içinde modern ve etkin bir güç unsuru haline dönüşmüştür.

2000 yılından itibaren, ABD, TSK'nin modernleşme sürecinde F-35-F-16 savaş jetleri, hava füze savunma (Patriot füze sistemi), deniz kruvazörleri ve denizaltı, elektronik harp teknolojisi alanlarında, Türkiye'nin karşısında duran müttefik güç olmuştur. Günümüz Türkiye ve ABD askeri ilişkilerinde yaşanan bu gerilim TSK'nın modernizasyonunu, Türkiye'nin kendi insanlı ve insansız hava araçları ve jetlerini, deniz korvetleri ve uçak gemisi gibi stratejik askeri ekipmanlarının üretim ve geliştirilmesi aşamasının önünü açmıştır. TSK, Soğuk Savaş yılları ile gelen Amerikan yardımları ile ordusunu modernleştirmiş ve sonraki süreçte yaşanan çıkar çatışmaları

sonucunda kendi askeri endüstrisi ile ihtiyaçlarını kendi üretir hale gelmiştir. Fakat, TSK askeri gücünü geçmişte olduğu gibi gelecekte de harmanlama modeli ile günceli yakalamak için kullanmaktadır. Örneğin, yeni F-16 savaş jetleri satın almak ve var olan F-16 jetlerini modernize etmek için ABD ile anlaşma yoluna gitmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin ABD'ye olan ihtiyacı ve NATO'nun Türkiye'ye olan ihtiyacı paralellik göstermektedir. Modernizasyon, Türkiye-ABD ve müttefikler için ortaklıktan doğan bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Soğuk Savaş'ın ardından iki kutuplu yeni dünya düzeninde değişikliklere neden olan bu yeni durum, Türkiye ve ABD ikili askeri ve ekonomik ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. ABD ve Türkiye arasındaki ilişkilerin incelendiği birçok çalışma olmakla beraber özellikle ABD ve Türkiye arasındaki ilişkilerin askeri boyutta incelendiği çalışma sayısı sınırlıdır. Çalışma liberalizm ve karşılıklı bağımlılık yaklaşımı kapsamında Türkiye ve ABD arasındaki askeri ilişkilerin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Yapılan bu araştırma gelecek dönemlerde yaşanabilecek askeri ve siyasi sorunlar ve çözümü açısından büyük önem taşımaktadır. ABD, Türkiye'nin en büyük müttefik kuvveti olmakla beraber, ticaret hacminin en fazla olduğu ülkeler listesinde bulunmaktadır. Çalışma, iki ülkenin tarihine ışık tutmakla beraber kuruluş ilkelerinin ekseninde birbirlerine olan ihtiyaçlarına yön vermektedir. ABD ve Türkiye liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamında, bölgelerinde ve küresel ölçekte askeri ve ekonomik olarak birbirlerine ihtiyacı olan devletlerdir. ABD kendi çıkarı için zaman zaman Türkiye karşısında siyaset yapmaktadır. TSK'nın ihtiyacı olan F-35 savaş uçağı ve Patriot askeri hava füze savunma sistemleri gibi ekipmanların Türkiye'nin ihtiyacı olmasına rağmen satışını yasaklamıştır. ABD'nin üretmiş olduğu yüksek standartlara sahip olan bu askeri ekipmanların TSK'nın envanterine girmesi, Türkiye'nin bölgesinde güçlü bir ülke konumuna geleceği düşüncesi, ABD senatosu tarafından engellenmektedir. Sonuç olarak, Türkiye ihtiyacı duyduğu askeri ekipmanları kendi savaş makinaları endüstrisi ile her geçen gün geliştirdiğini görmekteyiz. Türkiye son zamanlarda insansız hava araçları, denizaltı ve deniz üstü gemi projeleri ile bölgesinde güçlü bir ülke konumuna gelmektedir ve aynı zamanda üretmiş olduğu askeri ekipmanları ihraç eder konuma gelmiştir. Türkiye ve ABD arasındaki çıkar çatışmaları iki ülke arasında gerilime yol açsa da iki ülke arasında

mütteflük ilişkileri NATO birleşik askeri organizasyonu ile ortak çıkarlarını korumaktadır.

Araştırma, iki ülke arasında ileride yaşanabilecek olası durumlarla ilgili de literatür taraması yapılarak incelenmiştir. ABD ve Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde birbirlerine ekonomik, sosyal ve askeri olarak yakınlaşma sürecine girmiştir. Bu birliktelik birçok problemi getirmiş olsa da iki ülke karşılıklı çıkarlarına uygun hareket ederek, küresel güvenliğe müttefik ülkeler olarak destek vermiştir. Sonuç olarak araştırma, ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkilerin dünya güvenlik zirvesindeki yansıyan önemli konularına ışık tutmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Soğuk Savaş sonrasında Türkiye-ABD arasındaki Askeri ilişkilerinin incelenmesidir. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çalışmanın problem durumu, önemi, amacı ve yöntemi hakkında spesifik bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde kavramsal çerçeveye yer verilerek uluslararası güvenlik teorileri, güvenlik-güç ve askeri ilişkiler ile Soğuk Savaş dönemi ve sonrası durum incelenmiştir.

Üçüncü bölümde 1960-1990 yılları arasında Türk-Amerikan ilişkileri incelenmiştir. Bu dönemde gerçekleşen olaylar ve gelişmeler kapsamında Türk-Amerikan askeri ilişkilerinin nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümde ise 1990 sonrası Türk Amerikan askeri ilişkileri ve TSK'nın modernizasyonu çalışmaları incelenmiştir. Güncel gelişmeler ışığında Türk Amerikan askeri ilişkileri değerlendirilmiştir.

1.4. Yöntem

Bu araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle tespit etmeyi amaçlayan araştırma modeli olan tarama modeli uygulanmıştır (Karasar, 2020: 109). Veri toplama tekniği olarak ise tarama

modellerinden belgesel tarama tekniği kullanılmıştır. Belgesel tarama yöntemi ‘var olan kayıt ve belgelerden veri toplama tekniğidir’ (Karasar, 2020: 229).

Çalışmada 1960-2022 yılları arasındaki akademik makaleler, liderlerin dönemsel gazete konuşma metinleri, resmi kurumların yayınladığı raporlar, internet kaynakları, yayımlanmış tezler ve dönemsel basılı kitaplardan yararlanılmıştır. Bu belgeler araştırmanın amacı doğrultusunda toplanarak literatür taraması analizi yapılmıştır.

Örneğin, Amerikan Milli Arşiv kayıtlarına (Records of U.S. Foreign Assistance Agencies, 1948-1961) baktığımızda, Türk Kara Kuvvetlerinin zırhlı birliklerinin kullanımı için 1952 senesinde, 125 adet M-24 tankı, 250 adet M-36 tankı, 3 adet M-4 tankı ABD tarafından gönderilmiştir. Türk Kara Kuvvetlerinin kullanmış olduğu T-26, Renault, Vickers, Valentine, Sherman, Stuart, T-3 ve T-4 tankları emekliye ayrılmıştır. 1953 ve 1954 yıllarında toplam 330 adet Amerikan yapımı M-47 tankı Türk Silahlı Kuvvetlerinin envanterine girerek Türk zırhlı birliklerinde etkin rol oynamışlardır. Türk Hava Kuvvetlerine yapılan yardımlarla, B-26 hafif bombardıman uçağı, F-47 avcı savaş jeti, C-47 Dekato kargo uçağı, T-6 Texan, T-11 Kansan eğitim uçakları ve 1951 yılına gelindiğinde T-33, F-84, F-100 jetleri ABD tarafından sevk edilerek Türk Hava Kuvvetlerinin envanterine girmiştir. 23 Mayıs 1948 yılında Türk Deniz Kuvvetlerine ilk sevkiyatlar başlamıştır, U.S.S. Boarfish, U.S.S. Brill, U.S.S. Blueback, U.S.S. Chub denizaltıları Amerikalı yetkililer tarafından Türk Donanmasına teslim edilerek 22 haftalık eğitim planlanmıştır. Ayrıca, 1957 senesine kadar ABD, 16 adet mayın tarama gemisini ve 4 adet destroyer gemisi, 1 adet küçük tanker gemisi, 4 adet devriye gemisi, 1’er adet tamir gemisi, mini denizaltı, ađ bakımı gemisini Türkiye’ye teslim etmiştir (National Archives, 2016:334.4.11).

Soğuk Savaş sonrası Türkiye ve ABD arasındaki Askeri İlişkilerin incelenmesi, resmi kayıtların, makalelerin, basılı gazetelerin ve internet tabanlı yayım yapan haber sitelerinin analiz edilmesiyle incelenmiş ve yorumlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ülkeler arasındaki ilişkilerin temelinde güç ve askeri ilişkiler yer almaktadır. Araştırmanın bu bölümünde güvenlik teorileri hakkında bilgilere yer verilmiş, güvenlik-güç ve askeri ilişkiler kavramları incelenmiş, soğuk savaş dönemi ve sonrası hakkında bilgiler incelenmiştir. Uluslararası güvenlik teorileri detaylı şekilde incelenerek Soğuk Savaş dönemine geçilmeden önce güvenlik tehditleri incelenmiştir. Güvenlik, güç ve askeri ilişkiler açıklanmış ve uluslararası ilişkiler kapsamında inceleme yapılmıştır. Çalışmada ayrıca Soğuk Savaş dönemi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bölüm genel itibariyle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Türkiye Cumhuriyeti askeri ilişkilerine giriş şeklindedir. ABD ve Türkiye ilişkileri incelenmeden önce konu ile ilgili spesifik kavramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Uluslararası Güvenlik Teorileri

Araştırmanın bu bölümünde uluslararası güvenlik teorileri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Araştırmada Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamında incelenmiştir. Günümüzde liberal yaklaşımların benimsenmesi ve ülkeler arasında bağımlılığın söz konusu olması, bu araştırmada liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisinin seçilmesine neden olmuştur. Küreselleşmenin yarattığı sistem ABD'nin hakim olduğu Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kutuplaşmış bir dünya düzenini de getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dünya sahnesinde tek hegemonya olarak çöküşüne denk gelen ABD'nin yayılcı politikaları, dünyadaki birçok ekonomik ve siyasi gelişmede ve neoliberal sistemin tüm devletler tarafından benimsenmesinde etkili olmuştur. Görünüşe göre 1970'lerden sonra bu durum Thatcher ve Reagan devrimlerine yol açmıştır. Bu neoliberal yeni sistemde büyük medya yayın kuruluşları, uluslararası sermaye grupları ve finans kuruluşları hızla harekete geçmişlerdir.

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Riskler Algılama Anketi 2020 sonuçlarına baktığımızda bulaşıcı hastalıklar ve etkileri (%58), geçim krizleri (%55,1),

ekstrem hava olayları (%52,7), siber güvenlik eksikliği (%39), dijital eşitsizlik (%38,3), sürekli durgunluk hali (%38,3), terörist saldırılar (%37,8), gençlik hayal kırıklığı (%36,4), sosyal uyum erozyonu (%35,6), insanın çevreye zararları (%35,6) dünya için en ciddi tehditler olarak algılanmaktadır. Bunlar belli olan 1-2 yıl sürecek olan tehlikelerdir. 3 ila 5 yıl sonrası aralığındaki (ikincil zincirleme etkiler) riskler varlık balonu patlamasıdır (%53,3), Internet teknolojisinin altyapısı çökmesi (%53,3), fiyatların istikrarsız seyretmesi (%52,9), emtia şokları (%52,7), borç krizleri (%52,3), devletlerarası ilişkiler kopması (%50,7), devletlerarası çatışma (%49,5), siber güvenlik hataları (%49) olarak algılanmaktadır. 5 ila 10 yıl sonrası aralığındaki (varoluşla ilgili) tehditler de kitle imha silahlarıdır (%62,7), devlet yıkılması (%51,8), biyoçeşitlilik kaybı (%51,2), olumsuz teknolojik gelişmeler (%50,2), doğal kaynakların krizleri (%43,9), sosyal güvenlik sisteminin çöküşü (%43,4), çok taraflılık çöküşü (%39,8), endüstri sisteminin çöküşü (%39,7), iklim eylem hatası (%38,3) ve bilime karşı olan karşıt duruş (%37,8) olarak algılanmaktadır (World Economic Forum, 2021).

Dünya Ekonomik Forumu'nun anketi bizlere küresel çapta güvenlik tehditlerinin ülkelerin sosyo-ekonomik durumları ile ilgili bilgileri yorumlamayı açıklamakla beraber, etkilerinin küresel çapta güvenliğin bir ihtiyaç olgusunu ortaya çıkardığını görmekteyiz.

Araştırmanın bu bölümünde ABD ve Türkiye arasındaki ilişkileri açıklamaya yönelik olarak farklı güvenlik teorilerine ve bilgilerine yer verilmiştir. Teoriler detaylı incelenmiş ve özellikle ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiyi incelemede liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi dikkate alınarak yorumlanmıştır. Bu sistem iki farklı teori olarak görünmesine rağmen amacı sürdürülebilir bir ekonomi ve barış alanıdır. Bu teoride önemli olan nokta farklı yönetim ve askeri sistemlere sahip olan ülkelerinde sistem içinde iletişimli ve etkileşimli olmalarıdır. NATO sistemi içerisindeki ülkelerin farklı askeri ve yönetim organizasyonlarına sahip olmalarına rağmen iletişim ve etkileşim entegrasyonlarının etkin olmasını örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca bunun dışında kalan tüm dünya devletlerini olduğu gibi kabul ederek dengeli bir politika izlenmesi ve barışı korumaktır diyebiliriz.

2.1.1. İdealizm ve kolektif güvenlik yaklaşımı

İdealizm terimi 1923'te Glasgow'daki bir konferansta ortaya çıkmıştır. Üniversitenin rektörü Birkenhead'in yaptığı açıklamada bu ifade kullanılmıştır. Felsefi ve uluslararası ilişkiler bağlamında idealizm arasındaki fark göz önüne alındığında, felsefi idealizm, bir bireyin veya topluluğun, etrafındaki fiili ve mevcut maddi koşul ve koşullardan daha yüksek bir noktaya ulaşma arzusunu ifade eder. Uluslararası siyaset bağlamında idealizm, devletler arasında ahlak ve değerler etrafında ilişkileri geliştirme isteğini ifade etmektedir (Gözen, 2015: 70). İdealizm düşüncesine göre toplumlar tehdit ve düşmanlıktan uzak bir ortam yaratmak için birlikte çalışmalıdır. Aslında tehditler, çevrenin ve toplumun etkilerinden, insan faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve insanların etrafındaki durumsal etkiler düzeldikçe tehlikeler ortadan kalkabilir ya da azalabilir. Bu noktadan hareketle idealizm, savaşların yıkımından sonra dünya barışının sağlanmasına paralel bir tarihsel süreçte evrilmiştir (Birdişli, 2017: 63,64).

İdealizm de uluslararası ilişkiler disiplininin doğuşuyla ortaya çıkmış bir teoridir. Dünya barışının nasıl sağlanması gerektiği, iki savaş arası dönemde yaşanan felaketler sonucunda insanlığın ortak sorunlarına yapısal bir çözüm olarak ortaya çıkmış bir savaş sonrası barış teorisidir denilebilir (Gözen, 2015: 68,69).

Woodrow Wilson'un idealist vizyonu, uluslararası barışı inşa etmek için karşılıklı iş birliğine dayalı uluslararası bir toplumun yaratılmasıyla, tüm devletlerin uluslararası toplumda barış içinde yaşayabileceği, çatışmasız bir ortam ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle idealizmde devletler savaşa meyilli değildir, bu nedenle demokratik bir yapı kurulmalıdır ve bu uluslararası sosyal düzen, uluslararası hukukun üstünlüğüne dayalı daha iyi bir hukuk sisteminin bulunduğu bir ortam olarak görülmektedir (Elmas, 2013: 46, 47). Çatışma, uluslararası hukukun, ahlaki değerlerin ve uluslararası kurumların uluslararası siyaseti etkin bir şekilde belirlediği fikrine karşıdır, dünya barışı için "güç" değildir (Örmeci, 2014:1).

İdealizm ekseninde tartışmaların başladığı, saldırgan dış politikalara sahip devletlerin oluşturduğu tehditlere karşı ulusların egemenliklerini savunmak için ileri sürülen iş birliği arayışı olarak tanımlanabilir (Elmas, 2013: 48). “kolektif güvenlik” sistemine göre, Milletler Cemiyeti'ne üye devletlerden birinin toplu güvenlik

sistemidir. Saldırı durumunda diğer üye devletler güç birliği yapar ve o devletin güvenliği için birlikte hareket etmektedirler (Örmeci, 2014:1). Ancak ABD, Milletler Cemiyeti'nin toplu güvenlik yaklaşımını izlemektedir. Çünkü bunu ülkesinin çıkarlarına aykırı bulmaktadır (Elmas, 2013: 48).

Batılı toplumların kültür ve düşünce sistemine baktığımızda, bireyin hayatına ve yaşadığı topluma yön veren ve çeşitli zamanlarda, farklı biçimlerde bir prensip olarak karşımıza çıkan idealizm düşüncesi, 20. Yüzyılın başlarında son bulmuştur (Altuğ, 2022:4).

Sonuç olarak çalışmada, İdealizm ve Kolektif Güvenlik Yaklaşımı kapsamında ülkeler arasında iş birliği ve ortak çıkarların korunması önemli olmaktadır. Bu durum ülkeler arasındaki barışın sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bununla beraber ortak çıkarlar doğrultusunda hareket edilmesi, bazı ülkelerin aleyhine durumları meydana getirebilir. Bu durum ülkeler arasında çatışmalara neden olabilir. Aynı zamanda, İdealist düşünce sisteminin batılı toplumlarda 21. Yüzyıla ulaşmadan yitirilmiş bir düşünce sistemi olduğunu ve Amerika Birleşik Devletleri gibi güvenliği için savaş eksenli bir devletin çıkarlarına aykırı bir düşünce teorisi olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle İdealizm ve Kolektif Güvenlik Yaklaşımının güncel bir güvenlik teorisi olmadığını görmekteyiz. Savaş sonrası ortaya çıkan bir çatışmanın yaratmış olduğu güç dengesizliği, ortak barışa katkı sağlayamayacaktır, ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkileri ve bu denklem üzerinden yorumlayamayız. Savaşlar sonrası yıkımlar, yeni bir dünya düzeni ortaya çıkaracaktır. ABD-Türkiye askeri ilişkilerine ortak bir perspektiften, ortak siyasi, askeri ve ekonomik bilgiler ışığında analiz edilmelidir.

2.1.2. Realist güvenlik yaklaşımı

Liberalizm etrafında inşa edilen idealizm, I ve II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle eleştirilmiştir. Realizmin kurucularından olan Edward Hallett Carr "The Twenty Years Crisis 1919-1939, An Introduction To The Study of International Relation" isimli spesifik çalışması ile beraber liberal idealist yaklaşıma olan eleştirileri de gündeme getirmiştir. Carr, Machiavelli'nin "Prens" isimli eserinden ve Thomas Hobbes'un en önemli eseri olan Leviathan'dan ilham almıştır. Ayrıca, Hans Joachim Morgenthau "The struggle for Power and Peace" isimli eseri ile realizme desteğini sağlamıştır (Şen, 2014: 23,24). Carr gibi birçok bilimsel teorisyen, M.Ö.460-M.Ö 395

seneleri arasında yaşamış olan Thucydidese ve Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes gibi tarihçi ve filozof bilim adamlarının araştırmalarından faydalanmıştır ve ayrıca bu bilim adamlarını öncü olarak görmüşlerdir (Balcı, 2015: 120). Realizmin çıkış noktasının özellikle 16. Yüzyıl düşünürlerinden olan Machiavelli'nin "Prens" adlı çalışmasıyla bağlantı kurulduğu bilinmektedir (Aydın, 1996: 92).

Machiavelli, Prens adlı eserinde "devletin amaçlarına ulaşmak için gücün rasyonel kullanımı" sorununu ele almaktadır. Machiavelli, Prens'in bakış açısını, İtalya ve Roma tarihinden esinlenerek yola çıkmış olan, kendisi için en avantajlı sonucu elde etmek için eylemlerinin siyasi sonuçlarını akıllıca hesaplayarak ve değerlendirek temsil etmiştir. Ona göre, prensin siyasi hesapları yumuşak, dürüst ve akıllıca hesaplarla değerlendirilmiş, sağlam temelli olmalıdır ve devlet böyle düzenli, iyi silahlanmış, köklü yasalarla yönetilmelidir. Aynı zamanda Machiavelli, uluslararası düzeni, sürekli çıkar çatışmalarına dayalı kaotik bir ortam olarak görmektedir ve devletler faaliyetlerini birbirlerine karşı olan tehditler olarak düşünmektedir. Dolayısıyla iyi yönetilen bir devletle, devletler güvenliklerini ve güçlerinde etkinlik sağlarlar. Ayrıca Machiavelli'ye göre, devletin varlığının korunması için sürdürülebilir olan 'güç' olgusu arasında doğrudan bir bağlantı vardır (Lerner, 1950:103, 104). Bu nedenle, prens dikkatli olmayı öğrenmelidir ve gerekirse tahtı elinde tutmak için bu siyasi sanata başvurmalıdır. Ülkesini savunmak ve aynı zamanda ordusunu savaş halinde sıcak tutabilmek için hem pratik hem de teorik savaş teknikleri bilgisine sahip olmalıdır ve ülkesinin coğrafyasını iyi bilmelidir. Barış zamanında sürekli olarak savaşa hazır olmalıdır.

Realizmin en belirgin olduğu Soğuk Savaş döneminde, bu konum ABD ile SSCB arasında ikili blokların oluşmasına, bölgesel bir olasılık olarak yeni bağımsız ulus devletlerin meydana gelmesine ve bu dönemde kurumsal bir güvenliğin oluşmasına yol açmıştır. İdeolojik merkezli ve iki kutuplu olan uluslararası sistemde doğu ve batı bloğu olarak gelişen bu uluslararası çerçeve, çok önemli olarak görülmektedir. Bu blokların temel amacı, güvenlik hedeflerine ulaşmak için savunma sistemlerinin modernizasyonu ve silahların daha da geliştirilmesi yoluyla birbirleriyle rekabet etmesinin sağlanmasıdır. Bu dönemde kişilerarası güç mücadelelerinin olduğu kaotik bir uluslararası ortam ortaya çıkmış ve güvenlik konusu realizm yaklaşımının temelinde yer alan devlet ve askeri tehdit merkezli bir perspektifte

kavramsallaştırılmıştır (Buzan, 2008: 112). Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde bu somut örneklerin görüldüğü ve güçler dengesi, çıkarların optimizasyonu, ordu ve devletin ön planda olduğu gerçekçi bir yaklaşımla ekonomik sektörle birlikte sosyal sektöre de öncelik verilmiştir. Askeri güvenlik, güvenliğin önceliği olmaktadır. Öte yandan bireyin güvenliği devletin güvenliğine bağlıdır ve devlet güvende olduğu sürece insanlar da güvende olarak görülmektedir (Aydın, 1996: 100). Ancak ülkelere yönelik çeşitli tehditler, ülke vatandaşları üzerinde de tehditlere neden olabilmektedir.

Realist Güvenlik yaklaşımının, temelinde bireyin güvenliğinin sağlanmasının tek yolu olarak güçlü bir devletin ve ordunun varlığı ile sağlanacağı düşüncesidir ve bu düşünce sosyalist akımları da beraberinde getirmiştir. Bir ülkenin güçlü olması, uluslararası sistemde dengesizliği yol açarak, çatışmalara sebep olabilecektir. Bu nedenle çalışmada, ülkelerin birbirlerine olan ihtiyaçları ve ortak bir küresel barış düzeninin ancak ortaklıklarla sağlanabileceğine vurgu yapılmıştır. Güç dengesi sağlanamaz ise savaşlar, ekonomik buhranları da beraberinde getirerek dünyayı bitmek bilmeyen kaosların ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

2.1.3. Neo-realist güvenlik yaklaşımı

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemdeki liberal ve gerçekçi uygulamalar tek başına uluslararası ilişkilerle ilgili birçok sorunu açıklayamamış ve dünya siyaseti realizm çerçevesinde diğer uluslararası aktörleri görmezden gelme politikasını benimsemiştir. 1960'ların sonlarında ve 1970'lerde dünya genelinde yaşanan bazı ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeler sonucunda gerçekçiliğe yönelik birçok eleştiri ortaya çıkmıştır. Birinci olarak, Morton Kaplan ve David Singer, klasik gerçekçiliği, bilimsel yöntemden ziyade sağduyuya dayandığını ve devlet sistemindeki karar vericilerin kararlarıyla tutarlı bir yaklaşım olduğunu savunarak eleştirmişlerdir. Bir başka eleştiri noktası ise siyasette bürokratik yaklaşımın ve devlet kararlarının mantıksızlığının ve realizmin siyasetinin uluslararası ilişkilerde kriz yaratması düşüncesidir (Balcı, 2015: 132). Bu eleştiri kapsamında realizm yeniden ele alınmış ve yapısal sistem analizi alanı Yeni-Gerçekçi yaklaşım etrafında şekillenmiştir. Diğer bir düşünür olan Kenneth, 1970'lerin sonlarında Yeni-Gerçekçiliğe öncülük eden düşünürlerden biri olmuştur. Kenneth Waltz "Theory of Internatioanal Politics" adlı eserinde ve Hedley Bull "The Anarchical Society" isimli eserinde Neo-realizmin çıkış temelli kavramlarına değinmişlerdir. Uluslararası ilişkilerde devlet dışında aktörlerin

varlığını kabul etmiş, ayrıca ekonomik ve güvenlik süreçlerini sağlamak için daha fazla devlet gücüne ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır (Aydın, 1996: 100). Ancak Waltz güç unsurunun insan doğasında olduğunu ve realizmin ulusların davranışlarına yansıdığını, uluslararası yapının ampirik olarak doğrulanamayacağını ve uluslararası yapının farklı özelliklere sahip olduğunu savunarak uluslararası yapıyı tanımlamıştır (Kolasi, 2013: 161).

Neo-realizme göre devletler, uluslararası ilişkilerde güç mücadeleleri ile kaotik bir düzen içinde kurulur ancak bu düzen, devletlerin davranışlarını sınırlandırdığını savunarak güç kavramına yeni bir anlam kazandırmıştır. Realizm gibi, Neo-realizm de uluslararası ilişkilerde devlet merkezlidir ve devletler ulusal çıkarlar üzerinde çatışır ve çevre kaotiktir. Bu ortamda devletler varlıklarını yansıtacak “güç”e sahip olmalıdırlar. Ancak bu noktada Neo-realizm ile realizm arasındaki fark, realizmde hedefin 'güç' olması, Neo-realizmde ise 'güç'ün bir araç olmasıdır. Uluslararası sistemde, Neo-realistler, çatışma ve savaşın belirsizlik getirdiğini ve devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamanın ve sürdürmenin bir aracı olarak güç araması gerektiğini savunmaktadır. Devletler, çatışma halindeki gücü kendi çıkarları için kullanabilir, ancak uluslararası düzene yönelik belirli tehditlere karşı kısaca iş birliği yapılması uygun olabilmektedir (Çetinkaya, 2013: 249-250). Gücün kullanılması, özellikle güçsüz ülkeler üzerinde bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu durum özellikle ekonomik ve askeri güce sahip olan güçlü ülkelerin, diğer ülkeler üzerinde baskı kurup varlıklarını hissetmelerine neden olabilmektedir.

Sonuç olarak, Neo-Realist düşünce ile dünya üzerinde dengeli bir siyasi politikadan bahsedemeyiz. Uluslararası düzende savaşlarla ortaya çıkan belirsizlik beraberinde ulusal güvenlik problemlerini de ortaya çıkarmaktadır. Güçlü olan devlet, güçsüz olan diğer devlet üzerinde baskı kurabilir, düzen kaotiktir ve güç dengesizdir. Böylece güç dengesizliği ile ortaya çıkan ekonomik ve askeri çatışmalar ulusların refah durumlarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Çalışmamızda uluslararası düzenin ve dünya barışının, ulusların iş birliği içinde dengeli olarak hareketle sağlanabileceği üzerinde durulmuştur. Güç dengeli olmalıdır olmazsa, çatışmalar savaşı tetikler ve düzen sağlanamaz. Zaman zaman ulusların arasında çıkar çatışmaları da olsa, iş birliği içinde bir düzen sağlanarak dünya barışı korunabilmektedir.

2.1.4. Liberalizm ve karşılıklı bağımlılık

Liberalizmin uluslararası bir doktrin olarak ortaya çıktığı herhangi bir tarih bilinmemekle beraber, 1920'ler ve 1930'lar arasında idealizme yönelik bir yaklaşımla ortaya çıktığı düşünülmektedir. İdealist bir düşünce hareketi olarak doğan liberalizm, metodolojik ve daha bilimsel pozitivist bir yaklaşıma sahip olması bakımından idealizmden farkları bulunmaktadır. İdealizm, devletlerarası ilişkilerde anarşinin önlenmesini etik bir yaklaşım olarak görmektedir ve liberalizm düşüncesi, sistemde anarşi durumu olsa bile, anarşinin varlığı ile de devletlerin iş birliğini ortaya koyduğunu savunmaktadır (Oğuzlu, 2015: 149).

Liberalizm, insan doğasının temel bir kavram olarak barışa yöneldiğini ve bunun küresel barış için en uygun yönetim biçimi olduğunu savunmaktadır. Bireylerin hak ve özgürlüklerini özgür bir anayasal sistemde sürdürmelerini ve ulusal düzeyde bağımsız bir demokratik sistem kurmuş olan ülkelerin, uluslararası sistemdeki diğer devletlerin ortak siyasi ve ekonomik çıkarlarını koruyabilmelerini sağlamak adına çalışmaktadır. Devletler uluslararası barışı korudukları sürece, ekonomik bağlarını sürdürmek ve karşılıklı ticareti kolaylaştırmak için iş birliği politikalarını sürdürebileceklerdir. Ekonomik olarak birbirine bağımlı devletlerin arasındaki çatışma olasılığını azaltabilecektir. Ayrıca liberalizme göre, uluslararası iş birliği ve dünya barışı, uluslararası örgütlerin ve kurumların aracılığıyla sağlanabilmektedir. Barışın sürekliliği, bu uluslararası kurum ve kuruluşların toplu güvenlik sistemi çerçevesinde izleyecekleri politika ile garanti altına alınabilmektedir (Sandıklı ve Kaya, 2013: 62, 63).

Entegrasyon ve küresel yönetim gibi kavramlar, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde kolektif bir güvenlik sistemi kurmak için ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede liberalizmin biçimleri olarak işlevselcilik, çoğulculuk ve enternasyonalizm gibi teoriler geliştirilmiştir. İşlevselciliğin temeli, toplumun tüm alanlarında (ulaşım, iletişim, teknoloji, kültür ve çevre) barış ve güvenliği sağlamak için uluslararası entegrasyonun sağlanmasıdır. Pratikte, Avrupa entegrasyonu işlevselciliğin bir örneği olarak gösterilebilir. Fransa ile Almanya arasında yıllarca süren çatışmalar, hedeflenen siyasi, ekonomik ve sosyal iş birliği çerçevesinde barışın yolunu açmıştır. Çoğulcu ve enternasyonalist yaklaşımlar da işlevselci yaklaşımların mantığına dayanır ve bireyler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası şirketler veya kurumlar vb. için geçerlidir. Teori

karmaşık, birbirine bağlı ilişkilere dikkat çekmekte ve devlet merkezli gerçekçiliği eleştirmektedir. Bu nedenle çoğulcular, çoklu uluslararası aktörler tarafından oluşturulan bu daha geniş ilişkiler içinde, temel gerçeklikleri, özellikle güvenliği, çok disiplinli bir perspektiften yeniden düşünmeye ihtiyaç olduğunu öne sürerek, güvenlik kavramının genişletilmesini savunurlar. Çünkü tehdidin boyutlarının küresel olarak arttığını göstermekte ve bir ülkede meydana gelen herhangi bir afetin dünyanın diğer devletlerini etkileyebileceğini ileri sürmektedirler (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 13-19).

1980'lerden sonra uluslararası sistemde çok uluslu şirketlerin büyümesi, uluslararası kuruluşların ve finans kurumlarının yapısındaki değişimler, diğer yandan artan nüfus, teknolojiye büyüme ve iletişim ekipmanlarının gelişimi, yenedünya düzenini beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin yarattığı sistem ABD'nin hakim olduğu Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kutuplaşmış bir dünya düzenini de getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dünya sahnesinde tek hegemonya olarak çöküşüne denk gelen ABD'nin yayılcı politikaları, dünyadaki birçok ekonomik ve siyasi gelişimde ve neoliberal sistemin tüm devletler tarafından benimsenmesinde etkili olmuştur. Görünüşe göre 1970'lerden sonra bu durum Thatcher ve Reagan devrimlerine yol açmıştır. Bu neoliberal yeni sistemde büyük medya kuruluşları, uluslararası sermaye grupları ve uluslararası finans kuruluşları hızla harekete geçmişlerdir. Özellikle Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi küresel finans ve ticareti kontrol eden uluslararası kurum ve kuruluşlar, dünya genelinde çok etkin bir şekilde yapılandırılmıştır (Harvey, 2012: 68- 69).

Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılık güvenlik teorisine göre ülkelerin küresel barışı ancak ortak hareket ile sağlanabileceği üzerinde durulmuştur. Eğer sağlanamazsa, çatışmaların savaşa dönüşmesi, güç dengesizliğinin yaratmış olduğu kaos ile büyümektedir. Ülkelerin birbirleri ile etkileşimi, ekonomik durumları, sosyal yaşamları ancak dengeli bir birliktelik ile varlığını sürdürebilecektir. Çalışmada, Liberalizm ve Karşılıklı bağımlılık ile kurulacak olan iş birliği ortamının ikili ilişkilerde dengeli bir politika ile milletlerin yaşamlarını daha rahat sürdürebileceği vurgulanmıştır. ABD ve Türkiye'nin liberalizm ve karşılıklı bağımlılık ilkesi ile askeri ve ekonomik açıdan birbirlerine olan ihtiyaçları, ortak siyasi duruşu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin ekonomik olarak ne kadar ABD'nin desteğine ihtiyacı

varsa da, ABD'nin de Türkiye'nin askeri desteğine ihtiyacını görmekteyiz, bazı durumlarda iki ülke arasında çıkar çatışmalarının ortaya çıktığını görsek de ABD, Türkiye'nin desteği ile bölgede varlığını sürdürmektedir. Bu çıkar çatışmalarına, Kıbrıs askeri hareketini, Pastör Brunson olayını, F-35 savaş uçağı programından Türkiye'nin çıkarılmasını örnek olarak gösterebiliriz. ABD, dünya üzerinde egemenliğini, büyük askeri ve ekonomik üstünlüğünü, liberalizm ve karşılıklı bağımlılık ilkesi ile sağlamaktadır. Örneğin, ABD, NATO ittifakları kurarak ortak düşmana karşı ortak hareket sistematiğini kurmaktadır. Marshall yardımları ile askeri güç dengesini düşmana karşı eşitleme yoluna gitmektedir. ABD, ortaklarına ekonomik ve askeri destekler sağlayarak, ortaklarının düşmana karşı güç dengesinin korunmasına yardım etmektedir. Çalışma bu nedenle, ABD ve Türkiye arasındaki askeri ilişkiler, liberalizm ve karşılıklı bağımlılık güvenlik teorisine göre açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2. Güvenlik-Güç ve askeri ilişkiler

Güvenlik kavramı dar anlamında tehlike veya tehditten uzak olma durumu, geniş anlamında ise devletlerin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, iç düzenini bozmaya, ekonomik, toplumsal, teknolojik gelişmesine ve bireylerinin kaliteli bir yaşam sürmesine yönelik tehditler ve risklerden uzak olması durumu olarak tanımlanabilmektedir. Dünya devletleri klasik askeri odaklı güvenlik yaklaşımından daha öte, toplumsal güvenlik, insan güvenliği, çevresel güvenlik gibi vb. güvenlik boyutlarının da içerildiği kapsamlı bir güvenlik yaklaşımına zamanla dönmüşlerdir. Geçmişle kıyaslandığında güvenlik kavramı günümüzde çok daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Güvenlik kavramının kapsamı genişlemiştir. Son yıllarda devletlerin karşı karşıya geldikleri tehditler boyut kazanarak çeşitlenmiştir. Uluslararası terör saldırıları tehdidi artmıştır. Uyuşturucu ticaretiyle daha etkili mücadele edilmesi gerekmiştir. Yine son yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerindeki huzursuzluk ve çatışmalar, Suriye iç savaşı örneğinde gelişmelerin neticesinde düzensiz göç hareketleri artmıştır. Ulusal güvenlik boyutunun (siyasi, askeri boyut) yanında toplumsal güvenlik (organize suçlarla, terörizmle, uyuşturucuyla mücadele), insan güvenliği (fakirlik, işsizlik, hastalıklar, salgınlar, zorunlu göçlerin önüne geçilmesi, gelişmesinin önlenmesi), çevresel güvenlik (hava ve su kirliliği, dünyanın doğal kaynaklarının tükenmesi, küresel ısınma, çevre felaketleri, yok olmaya yüz tutmuş

olan türler, sürdürülebilirliğin sağlanması ile ilgili önlemler) ve cinsiyet güvenliği (cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi) boyutları ile kavramın içeriği genişlemiştir. Bir yandan, tek başına üstesinden gelmelerinin mümkün olmayacağı büyüklük ve türdeki küresel güvenlik tehditleri karşısında devletlerin iş birliği yapması gerekmiş, bu konu önem kazanmıştır (U.S. Government Accountability Office, 2019).

Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization- NATO)'ne katılmasının kabul edilip, 1952 yılında NATO'ya girmesiyle Türk-Amerikan ilişkileri soğuk savaş dönemi boyunca bazı sorunlar yaşamış olmasına rağmen, soğuk savaş sonrası döneme kıyasla çok daha az olmuştur. Bunlar arasında en belirgin olanı Kıbrıs konusundadır. Tüm sorunlara karşılık Türk-Amerikan ilişkileri yine de soğuk savaşın sonuna kadar karşılıklı çıkarlar dikkate alınarak müttefiklik ilişkisi içerisinde uyumlu bir şekilde sürdürülmeye çalışılmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Batı dünyasının savunması için NATO'nun gerekliliği tartışıldığı gibi, Türkiye'nin Batı dünyasının savunması için önemi de sorgulanır duruma gelmiştir. 1990'lı yılların başlarında başlayıp günümüze kadar yaşanan (1992'de ABD'nin güvence ve gözetimi altında Kuzey Irak'ta bir Kürt federe devleti kurulması teşebbüsü, 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmek için Türkiye topraklarını kullanması için tezkerenin TBMM'de reddedilmesi, aynı yılda yaşanan Irak'ta Amerikan askerlerince Türk askerlerinin derdest edilmesi ve başlarına çuval geçirilmesi olayı gibi) sorunlar, iki ülke ilişkilerinde zaman zaman gerilime neden olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin Rusya Federasyonu (RF)'ndan savunma amaçlı satın alıp ülkede konuşlandırdığı S-400 hava ve füze savunma sistemiyle, Türk-Amerikan askeri ilişkilerinde güven bunalımını artırmıştır. Geline bu noktada ABD'nin Türkiye ve yakın çevresindeki çıkarları ile Türkiye'nin çıkarları arasında farklılıklar oluşmuştur (Sözcü, 2021).

ABD ve Türkiye arasındaki önemli tarihi askeri ilişkilerin Osmanlı Devleti zamanında kurulduğunu söyleyebiliriz. Özellikle ABD dış politikası kapsamında Türkiye önemli bir yere her zaman sahiptir. ABD ve Türkiye askeri ilişkilerinin açıklanmasında güvenlik ve güç kavramları ayrı kavramlar olarak önemlidir. İki ülke arasındaki askeri ilişkilerin şekillenmesinde güç ve güvenlik kavramı önem kazanmaktadır. ABD'nin özellikle Ortadoğu'da gerçekleştirdiği askeri girişimlerde,

Türkiye önemli konuma sahip olmaktadır. ABD askeri gücünün bir parçası olarak Türkiye'yi askeri üs olarak kullandığını ve ayrıca bu durumun Türkiye için güvenlik tehditlerini beraberinde getirmiş olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye güvenliğini sağlayabilmek adına ABD ile askeri iş birliği yoluna giderek askeri ekipmanlar satın almış ve envanterindeki silahlarını çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Uluslararası ilişkilerde ülkeler arasındaki güç dengesinin kurulmasında, güvenlik-güç ve askeri ilişkiler önemlidir. Liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamında ülkeler arasındaki güvenlik, güç ve askeri ilişkiler önem kazanmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde Türkiye ve ABD ikili askeri ilişkilerine dayanak olarak güvenlik, güç ve askeri ilişkilere yönelik teorik bilgilere yer verilmiştir. Güvenlik-Güç ve Askeri İlişkiler alanında inceleme yaptığımız bu bölümde ABD'nin Türkiye gibi hem bölgesel hem de askeri stratejik bir müttefike olan ihtiyacını karşılıklı olarak görmekteyiz.

Çalışmanın bu bölümünde, Güvenlik-Güç İlişkisi, Gücün tanımı ve Gelişimi, Askeri Güç, Güvenlik-Güç ve Askeri İlişkiler Açısından Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası bölümleri, liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamında değerlendirilerek incelenmiştir. Liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisine göre devletler uluslararası barışı korumayı devam ettirdiği sürece, ekonomik bağlarını sürdürmek ve karşılıklı ticareti kolaylaştırmak için iş birliği politikalarını sürdürerek, ekonomik ve askeri açıdan birbirine bağımlı devletler arasında çatışma olasılığını azaltacağı düşüncesi temeldir.

2.2.1. Güvenlik-Güç ilişkisi

Realizm, siyaseti güç ve uluslararası ilişkiler mücadelesinde bir çıkar olarak anlayan bir yaklaşımın terimidir. Bu teoriye göre uluslararası siyaset, özünde güç ve çıkar mücadelesi olarak tanımlanabilecek siyasi bir süreçtir. Aynı zamanda gerçekçiliğin veya politik gerçekçiliğin ilk ve temel kavramıdır. Güç ve ulusal güç kavramları, özellikle 1940-1970'lerde uluslararası politikada araştırma odağı haline gelen klasik gerçekçi yaklaşımın merkezinde yer almıştır. Disiplinlerarası hiyerarşileri dikkate alarak askeri ve güvenlik konularını ön planda tutan realist teoriler için güç, uluslararası ilişkileri anlamada en temel kavramdır. Gerçekçilikten sonra güç; Uluslararası sistemdeki aktörlerin siyasi, askeri ve ekonomik yeteneklerine dayalı olarak başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir (Arı vd., 2013:3).

Dünyada Soğuk Savaş sürecinin bitişiyle silahlanma yarışının da sona ereceği beklenmiştir fakat devletler ulusal güvenlik ve beka kaygılarıyla silahlanma için büyük bütçeler ayırmaya devam etmişlerdir. İsrail 2007 yılından beri dünyanın en güçlü silahlanan ülkesi olmuştur. En son yayımlanan Küresel Silahlanma Endeksi'nin 2020 Raporu'na göre de İsrail Devleti en çok silahlanan ülke olarak karşımıza çıkmıştır, bu endekse göre birinci sırada yer almıştır, onu 2'nci sıradaki Ermenistan takip etmiştir, Umman endekste 3'ncü sırada yerini almıştır, Bahreyn endekste 4'üncü sırada yer almıştır, Singapur endekste 5'inci sırada yer almıştır, Suudi Arabistan endekste 6'ncı sırada yer almıştır, Brunei endekste 7'nci sırada görünmektedir, Rusya endekste 8'inci sırada yer almıştır, Kuveyt endekste 9'uncu sırada yer almıştır, Ürdün endekste 10'uncu sırada yerini almıştır, Yunanistan endekste 12'nci sıradadır, Güney Kıbrıs 13'üncü sıradadır ve Türkiye ise endekste 20'nci sırada yer almıştır (Ademoğlu, 2020).

Güvenlik-Güç ilişkisinde karşımıza silahlanmanın ülkelerin güvenliği ve gücünü göstermesinde önemli bir endeks olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Fakat, güç dengesizliği beraberinde küresel kaosu da getirmektedir. Güvenlik ve güç kavramları, ülkelerin silahlanma yarışına girmelerine neden olmaktadır. Güvenliğini, silahlanma yarışı olarak gören devletlerin uluslararası barışı bozacağı düşüncesi liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi ile çeliştiğini görmekteyiz. Güvenlik ve güç endeksi bize ülkelerin silahlanma ile beraberinde istikrarsızlık ve dünya barışı anlamında huzursuzluğu da beraberinde getirdiğini göstermektedir. ABD ve Türkiye Cumhuriyeti ikili askeri ilişkilerine baktığımızda, ABD SSCB'nin yayılmacı politikasına karşı 1945 yılı ve sonrasında, Türkiye'nin bölgesinde güçlü olmasını istemiştir ve çeşitli askeri yardımlar (Marshall planı ve Truman doktrini) yaparak Türkiye'nin ve Avrupa'nın harp gücünü artırmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri'nin idari ve askeri personeli aynı zamanda askeri ekipmanları modernizasyon sürecine girmiştir. ABD, deniz korvetleri, savaş jetleri, tank ve havan topları, tüfekler hibe etmiştir. Böylece ABD, en büyük rakibi olan SSCB'nin yayılmacı politikasını, güç dengesini bölge ülkelerine yayarak engellemiştir. ABD, uyguladığı güç dengesi politikası ile Türkiye'yi ekonomik ve askeri yönden güçlendirerek, rakiplerine karşı güçlü bir müttefik ve aynı zamanda egemen bir ülke yaratarak Soğuk Savaş yıllarında güç dengesini kazan kazan düşüncesi ile sağlamıştır. ABD, SSCB karşısında Türkiye'de askeri üslere ve güçlü bir askeri müttefike sahip olmuştur. Ayrıca örnek olarak, İsrail devletinin silahlanma yarışı küresel düzen karşısında güç

ve güvenlik dengesini bozarak Ortadoğu da bitmek bilmeyen savaflara yol açtığını söyleyebiliriz. Bir diğler ÷lke olan Rusya'nın silahlanma düzeyinin artışı kendisine komşu olan ÷lkeler üzerinde güvenlik ve güç dengesini bozarak çatışmayı da beraberinde getirdiğini Ukrayna-Rusya savaşında görmekteyiz. Sonuç olarak, dünya barışı iş birliğe dayalı bir ortaklıkla sağlanabilmektedir.

2.2.2. Gücün tanımı ve gelişimi

Güç kavramı farklı tanımlarla açıklanmaya çalışılan ve farklı anlamlar taşıyan bir kavramdır. Bu terimi sıklıkla kullanan Morgenthau, siyaseti iktidar mücadelesi ve iktidarı siyasetin birincil amacı ve tüm siyasi davranışların birincil hedefi olarak tanımlamıştır. Morgenthau (2005)'ya göre güç, bir ulusu diğler uluslardan daha güçlü kılan faktörlerden oluşur ve doğrudan ulusal güç olarak kabul edilen nicel ve nitel unsurlara sahiptir. Bunlara coğrafyanın nicel unsurları, doğal kaynaklar, endüstriyel potansiyel, askeri hazırlık düzeyi ve nüfus; ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin kalitesi ve hükümetin kalitesi niteliksel unsurlardır.

Devletlerin gücü karşılaştırıldığında, gerçek potansiyellerine daha az, dış politika taahhütlerine daha az dikkat edilir. Klasik realistler ve Neo-realistler arasında güç kavramına ilişkin farklı bakış açıları vardır. Klasik realistler gücü, bir devletin gücünün, öncelikle askeri ve ekonomik gücünün toplamı olarak görürken, Waltz gibi Yeni-Gerçekçiler, gücün sürekli değışen ve dinamik bir kavram olduğuna işaret ederler. Bu nedenle devletleri güçlerine göre sıralamak kolay bir iş değıldir (Arı, 2002: 171). Ayrıca Yeni-Gerçekçi teoride güç, devletin toplam kapasitesi olarak tanımlanır ve uluslararası sistemin yapısı yeteneklerin devletler arasındaki dağılımı ile belirlendiğinden, teoride güç kavramı merkezi bir yer tutmaktadır (Nye, 2004:2).

Eskiden devletin silahlı kuvvetleri kutlamalar, sergiler vb. düzenler olmuştur. Yabancı elçilik yetkililerini faaliyetlerine davet etmek ve onlara mesaj vermek yaygın bir uygulamaydı. Ayrıca devletler, güçlerini kullanma kararlılıklarını vurgulamak için zaman zaman çeşitli diplomatik ve askeri gösterilere başvururlar. Askeri olarak bunlardan en önemlisi, özellikle ÷lkenin askeri yeteneklerinin en etkili unsurlarının konuşlandırıldığı sınır bölgelerindeki askeri tatbikatlardır. Bu yöntemler sadece devletler tarafından değıl, ittifaklar tarafından da kullanılmaktadır.

"Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin çöktüğü ve karşıt hiziplerin ve ideolojilerin ortadan kalktığı dönemde NATO'nun varlığı tartışılmaya başlanmıştır. NATO'yu ilk kez salt askeri bir ittifak olarak görenler, örgüte yönelik tehdidin ortadan kalktığını hissetmişlerdir. İkinci görüşün liderleri NATO'nun siyasi bir işlevi olduğunu, bu pozisyonun ortak bir kimlik anlamına geldiğini savunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun varlığında ve işlevinde meydana gelen değişiklikler uluslararası organizasyon teorisinde de değişikliklere yol açmıştır (Pekşen, 2016: 41-42).

Yeni bir dünya düzeni olarak Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan NATO'nun sadece askeri bir organizasyon olduğu düşüncesi ittifakın karşısındaki devletler için yeni bir askeri ve siyasi entegre düzeni olduğu düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Klasik bakış açısıyla güç ve silahlanmanın beraberinde güçlü devleti ortaya çıkaracağı düşüncesi, beraberinde ekonomik kaosu SSCB'ye ve bağlı ülkeler üzerinde göstermiştir. NATO sadece askeri ittifak ülkeler topluluğu olmamakla beraber, amacı küresel barışın ancak toplu olarak savunma ve entegrasyon ile sağlanabileceği düşüncesi ile ABD öncülüğünde kurulmuştur. Liberalizm ve Karşılıklı bağımlılık ilkesi ile ABD, bölgesel ve küresel dünya düzeninin ülkelerin çıkarlarını koruyacağı ve savaş ortamının engelleneceği düşüncesini ittifak ülkelerine askeri ve ekonomik yardımları ile ispatlama yoluna gitmiştir.

2.2.3. Askeri güç

Ulusal güç bir ulusun, ulusal hedeflerine ulaşmak için kullanabileceği fiziksel, ekonomik, duygusal ve entelektüel güçlerin toplam üretkenliğidir. Bunlar siyasi, ekonomik, askeri, sosyo-kültürel, coğrafi ve teknolojik güçler olarak görülmektedir. Ulusal gücü oluşturan unsurlardan biri de ulusal gücü gerçekleştirmek ve ulusal hedeflere ulaşmak için kullanılan fiziksel güç olan askeri güçtür. Askeri güç, ulusal gücün tüm unsurlarını kullanır. Ordu, silahlı kuvvetler, milli savunma ve milli güvenlikle ilgili tüm beşeri, bilimsel, fiziki, ekonomik, ahlaki ve kültürel nitelik ve nicelikleri kapsayan bir kuvvettir (Cömert, 2000). 11 Eylül saldırıları, Afganistan'daki savaş, Irak'taki savaş ve "Terörle Savaş", terör örgütlerinin silah olarak güç kullanması ve devletlerarası çatışmaların sona ermesi, askeri gücün öneminin devam ettiğini göstermektedir (Baylis, 2008:69).

Bu gücün yaratılması, askeri bir kültürün geliştirilmesi ve sürdürülmesi, hiyerarşik bir sistemin kurulması ve yeterli kaynakların tahsisi öncelikli konular arasındadır. Sivil ve asker tanımında farklılık vardır (Günsev, 2007:39). Müteahhitler bir yerde veya birimde kendi işlerini yaparak üretime katkıda bulunurlar. Bunun için ekip çalışması da kullanılabilir. Ancak silah sistemlerinin gerekli olduğu koşullar, karşıt güçleri etkisiz hale getirmek, en zorlu arazi ve iklim koşullarında savaşmak, aynı yerde ve aynı zamanda bir arada bulunmaktır. Askeri operasyonlarda, birden fazla insan grubu ve araç/sistem bir hedefe doğru hareket etmek için birlikte hareket etmeli ve manevra yapmalıdır. Tatbikat sırasında güvenlik önlemleri alınmalıdır (Bayar, 2006: 366).

Askeri gücü inşa etmek için her şeyden önce nitelikli işgücüne ihtiyaç vardır. Günümüzde teknoloji her geçen gün yeni sistemler yaratmakta ve insanların bu sistemleri etkin bir şekilde kullanmaları gerekmektedir. Orduyu organize edebilecek ve stratejik planlar çerçevesinde savaşabilecek bir kurmay heyetine ihtiyaç vardır (Akad, 2001:126). Yeterli maddi ve etik askeri personeli sağlamak, eğitmek, desteklemek, yardımcı olmak ve sağlamak için önlemler alınmalı ve personel tedarikinin kesintisiz devam etmesini sağlamalıdır.

Askeri güç tarihsel bir sürece dönüştürülmüştür. Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir. Teknoloji sürekli güncellenmektedir. Yeni stratejiler, taktikler, birlikler ve oluşumlar kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır. Klasik askeri güç denilince kara, deniz ve uzay-hava gücü arasındaki şu ayrım akla gelmektedir. Yeni uygulamalar, beceriler, stratejiler ve taktikler her zaman bu üç gücün ve/veya bunların birleşiminin birleşimidir. Yani her gelişme kendini karada, denizde ve uzay-hava gücünde ifade eder. Bu, kuvvetlerin hiyerarşik yapısında meydana gelir (Kesik, 2008: 243).

Askeri Güç kavramı birliktelikten ortaya çıkmıştır. Tek başına güç bir şey ifade edememektedir. Güç kavramı, bir diğer unsur olan asker ile birleştirildiğinde “Askeri Güç” ortaya çıkmaktadır. Askeri Güç beraberinde hava, kara, deniz ve uzay gücünü de meydana getirmektedir. Askeri Güç, Liberalizm ve karşılıklı bağımlılık ilkesindeki iş birliği, ortak hareket, dünya düzeni, barış kavramları gibidir. Ordu, bir düzen içinde unsurlarını etkin olarak sisteme entegre eder, bu entegrasyon iş birliği içinde hareket eder, hareketler düzenlidir ve sistematiktir, amaç sistemin devamlılığını sağlamak ve düzenin karar alıcılar ile ortaklığından oluşmaktadır.

2.2.4. Askeri ilişkiler

Güvenlik, aktörlerin bir yanda gerçek saldırı ve savunma yetenekleri ile diğer yanda birbirlerinin yetenek ve niyetlerine ilişkin algıları arasında iki yönlü bir konuşma haline gelir. Dolayısıyla güvenikleştirme, bir yandan savaştan askeri rekabete, diğer yandan silah kontrolü ve silahsızlanmaya kadar her şeyi içerir. Realist teorinin kusurlu biçimlerini bir kenara bırakırsak, yabancı askeri yetenekler ile güvenikleştirme arasında açık bir bağlantı olmadığı iddia edilebilir. Örneğin demokrasi ve barış literatürü, demokratik devletlerin birbirlerinin askeri yeteneklerinden çekinmediği fikrine dayanmaktadır (Kantarci, 2012:49). Bu nedenle, bireysel askeri yeteneklerin varlığında bile demilitarizasyon (silahsızlandırma) mümkündür (Bozan, 2008:109).

Bununla birlikte, askeri yeteneklerin bireyselliği, güvenikleştirme olasılığını yaratır. Seçkinler ve halk, diğer devletlerin askeri yeteneklerini tehdit olarak algılamaya başladığında, devletlerarası ilişkiler bir askeri güvenlik ikilemi yaratır. Bu ikilem, bir yandan askeri teknolojilerin yaygınlaşması, silahlanma yarışı ve ulusal savunma ve caydırıcılık politikalarını içerirken, diğer yandan silahların kontrolü ve azaltılması, saldırgan olmayan savunma politikalarını içermekte ve bazen bu ikilemi çözmeyi amaçlamaktadır (Kagan, 2007:2). Bu ikilem, ilgili aktörlerin bir kısmı veya tamamı devlet olmadığında da geçerlidir. Askeri ilişkiler güvence altına alındıktan sonra, gündemi, ilgili aktörlerin gücündeki değişimin hızı ve yönü, bu araçları kullanma stratejisi ve göreceli beklentileri belirleyecektir. Askeri gündemin kendi mantığı ve teknik zorunlulukları vardır. Ancak diğer faktörlerden bağımsız olarak çalışmaz. Devletlerin askeri yetenekleri arasındaki etkileşim, siyasi ilişkilerden güçlü bir şekilde etkilenir. Aynı durum, devlet ve devlet dışı aktörler karşı karşıya geldiğinde de geçerlidir.

Askeri İlişkilerin, devletler açısından siyasi ve siyasi olmayan etkileri vardır. Askeri ilişkiler, devletin diğer paydaşları ile uyum içinde olmalıdır. Ancak bu uyum içinde askeri ilişkiler sistematiktir. Askeri ilişkileri, askeri gücün varlığı ile tanımlayabiliriz. Askeri güç ve ilişkileri devletin organlarının eksiksiz çalışmasını sağlamaktadır. Liberalizm ve Karşılıklı bağımlılık bakış açısının iş birliği ve uyumu düşüncesinin Askeri İlişkileri, bir ortak anlayışla harekete geçirdiğini söyleyebiliriz. İş birliği, devletin veya devletlerin ikili uyumu ile barış ortamını yaratmaktadır. Askeri

İlişkiler, güven ortamında aktörlerin iyimser bakış açıları ile anlam kazanmakta ve sürdürülebilir olmaktadır. Örneğin, ABD ve paydaş ülkelerinin NATO organizasyonunda askeri ilişkilere bakışı, toprak bütünlüğüne ve gelecek saldırılara karşı ortak askeri ilişkiler uyumu ile garanti altına alınmıştır. Düzen, ortaklık ve iş birliği ile Askeri İlişkilere yön vererek küresel sisteme uyum sağlamaktadır.

2.2.5. Güvenlik-Güç ve askeri ilişkiler açısından Soğuk Savaş Dönemi ve sonrası

Soğuk Savaş, klasik güvenlikleştirme modelinden büyük bir kopuşa neden olmuştur. Süper güçler arasındaki savaş bir olasılık olarak kalmıştır ve yeni bağımsız devletler arasında bölgesel düzeyde sömürgeciliğin sona ermesinden sonra daha olası hale gelmiştir. İlk aşamalarda düşmanlıklar hüküm sürerken, Birleşik Devletler ve SSCB arasındaki bağımsız askeri güvensizliğin dinamikleri, İngiltere ve Almanya arasında olduğu gibi Süper güçlerin birbirlerine yönelik tehditleri arttırmıştır. Birbirlerinin nükleer silahlarını, bombalarını, füzelerini, tümenlerini ve donanmalarını önemli hale getirmiştir. 1945 sonrası en önemli değişiklik, evrensel bir menkul kıymetleştirme türünün ortaya çıkmasıdır. Evrensel güvenlikleştirme, büyük güç dengesinin ve yerel direnişin özel çıkarlarının üstesinden gelmeye (oldukça başarılı bir şekilde) çalışır ve bunun yerine, tüm dünyayı sıfır toplamlı bir oyunda taraf seçmeye zorlayan ideolojik olarak tanımlanmış bir güvenlikleştirmeyi uygular (Sandıklı ve Emekliler, 2012:5-6). Böylece taraflar arasındaki güvenlik düzeyi, sahip olduğu orduları, silah ekipmanları ve sosyal ekonomik durumlarının etkileri ile ölçülebilir olmuştur.

Soğuk Savaşı geleneksel büyük güç döneminden ayıran temel modelde dört değişikliğin yolunu açmıştır (Buzan ve Wæver, 2003:20).

İlk gelişme, güç yapısındaki çok kutupludan iki kutupluya değişimdir. Bu durum, yaygın olarak görüldüğü gibi, iki süper güç arasında dengenin kurulduğu, ittifakların uzun vadeli ve kurumsallaştığı, rekabet dinamiklerinin öncelikli olarak tek ekseninde odaklandığı katı bir yapı oluşturmuştur.

İkincisi, insanlığın geleceği için farklı senaryolar çizen, faşizme karşı egemen olan ve büyük ölçüde iki kutuplu güç dağılımını tamamlayan iki evrensel vizyon

etrafında ideolojik bir kutuplaşma ortaya çıkmıştır: liberal demokrasi ve komünizm. Özellikle ABD ve SSCB'nin farklı ideolojileri, güvenliği daha önemli hale getirmiştir (Güneş, 2012:80). Güvenlik artık ülkelerin ideolojik durumları ile bağımlı olmuştur. Güvenliği önemli kılan faktör, yaşamsal sosyo-ekonomik durum olmuştur.

Üçüncü gelişme, nükleer silahların keşfi ve bunların askeri gücün önemli bir ölçüsü olarak hızla tanıtılmasıdır. Yeni ve başlangıçta az gelişmiş bir teknoloji olan nükleer silahlar, Soğuk Savaş'ın ilk dönemini yoğun teknolojik rekabete sokmuştur. Hızlı teknolojik değişiklikler Soğuk Savaş boyunca Doğu ve Batı arasındaki askeri güvenliğin kilit unsuru olmuştur.

Dördüncü nokta, paralel olarak ortaya çıkan ve bazı durumlarda Soğuk Savaş'tan evrilen kolonizasyon sürecinin, 1960'ların sonlarında Afrika ve Asya'nın çoğunda bağımsız devletlerin yükselişine yol açmasıdır. Bununla birlikte, sömürgeleştirme, Üçüncü Dünya meselelerinin küresel rekabetin bir parçası olarak süper güçler tarafından yaygın bir şekilde güvenlikleştirilmesini engellememiştir. Kontrol ve karşı kontrolün askeri ve ideolojik zorunlulukları, Üçüncü Dünya'nın birçok yerindeki süper güç rekabetinde, her süper gücün insanlığın geleceğine yönelik iddialarını gerçekleştirmede bir başarı ölçüsü olarak bir ödül sunduğu anlamına geliyordu (Aydın ve Bakıncak, 2016:97). Sömürge devletler, Soğuk Savaş sonrasında kukla devletler olarak karşımıza çıkarak, güvenlik arayan ya da güvenliği için bir başka devletin çatısı altında özgürlük arayan milletler konumuna girmiştir. Güvenlik, ideolojik bir kavram olarak Soğuk savaşın psikolojisinde yaşam bulmuştur.

Soğuk Savaş'ın sonu, iki kutuplu dünyanın sonu olarak görülmektedir. Komünizmin çöküşü ideolojik iki kutupluluğu sona erdirirken; Sovyetler Birliği'nin çöküşü, iki kutuplu iktidar yapısı üzerinde benzer bir güvenlik etkisi yaratmıştır. Bunun birleşik etkisi, Soğuk Savaş'ın yoğun evrenselci güvenlikleştirmesinin ortadan kalkması ve karşılaştırılacak hiçbir şey bırakmamasıdır. Güvenlikleştirmenin özü olan askeri sektör, on yıl boyunca ayrı tutulmuştur. Değişim o kadar derin olmuştur ki, Klasik dönemi Soğuk Savaş'a bağlayan uzun vadeli süreklilik ortadan kalkmıştır (Singer ve Aaron Vildavsky, 1993:8). 1990'lardan günümüze, en radikal realistler dışında, büyük güçler arasında bir çevre savaşının muhtemel, ancak hayal edilemez olduğu fikri benimsenmiştir. Tuhaf bir şekilde, bu koşullar altında, ABD, devasa bir askeri bütçenin tadını çıkarmaya devam etmiştir. ABD askeri bütçesi kısa sürede

sonraki on gücün birleşik askeri harcamalarını geride bırakmıştır. Böylece, Klasik ve Soğuk Savaş dönemlerinin özelliği olan askeri teknolojide ülkeler arasındaki yoğun rekabet, küresel (bölgesel olmasa da) ölçekte azalırken, ABD tarafından stratejik bölgelere teknoloji için para akışı sağlanmıştır. Rakip olmamasına rağmen ABD'nin askeri teknolojideki liderlik konumunu sürdürmesi amaçlanmıştır (Buzan ve Wæver, 2003:20). ABD, kurmuş olduğu sistemde en büyük askeri paydaş olmasının yanında, en büyük teknolojik lider olarak dünya sistematğinde yerini korumuştur. Dünya düzeni ABD'nin etkisinde güvenli liman durumuna getirilmiştir.

Nükleer silah tehdidinin geri dönüşüyle birlikte, Soğuk Savaş sivil toplumunun güvenikleştirilmesi de ortadan kalkmıştır. Devlet düzeyinde nükleer silahların ve nükleer silah üretim teknolojisinin yayılmasını önleme veya en azından yavaşlatma konusundaki taahhüt düzeyi, Soğuk Savaş sonrası da Soğuk Savaş döneminden farklı olmamıştır. Buna rağmen, nükleer silahlardan duyulan korku ve bunların büyük bir güç savaşında kullanılması artık genel halk arasında büyük bir endişe kaynağı değildir (Singer ve Aaron Vildavsky, 1993:8). Nükleer savaş ekipmanlarının yaratılması psikolojik durumlar ortaya çıkarmıştır. İnsanlar, iki büyük devletin birbirleriyle savaş yapması varsayımıyla kaotik bir duruma evrilmişlerdir. Savaş, öncesinde olduğu gibi yıkım ve sosyo-psikolojik durumlarla kendini dönem boyunca göstermiştir. Halkların, nükleer silah tehditleri karşısında nötrleşmesi durumu ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş'tan sonra başarılı askeri makro güvenikleştirme eksikliği dikkat çekici olmuştur. En azından küresel olarak, bu askeri sektör için önemli bir kayıp olmuştur. Bölgesel düzeyde (özellikle Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya'da), sömürge sonrası güvenikleştirme, her ne kadar tek kutuplu olsa da devam etmiştir. Bazı bölgeler, özellikle Güneydoğu Asya ve Güney Afrika, korumadan muaf olmuşlardır. Sömürgeciliğin son eylemi, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Avrupa'yı dönüştürerek eski Sovyetler Birliği'nde yeni bir bölge yaratmıştır. Bu süre zarfında, güç yapısının tek kutuplu olduğu genel olarak kabul edilmiştir. 1990'larda Çin ekonomisinin hızlı büyümesi ve Sovyetler Birliği'nin Çin'in görece gücüyle dağılmasından sonra, bu durumun geçici değil kalıcı olduğu konusunda artan bir farkındalık oluşmuştur (Sandıklı ve Emekliler, 2012:5-6). Güvenlik-güç dengesinin ön görülemeyen noktası kutup dışında kalan bir ülkenin gücünü artırması ile baş

göstermiştir. Gücün görelî yapısı, Çin gibi bir devletin SSCB'den bağımsız büyümesi, kalıcı bir güç unsuru haline gelmesi ile sonuçlanmıştır.

Korunmasız devletlere yönelik bu endişe, artan liberalleşmenin (genellikle küreselleşme olarak anılır) her yerde devlet yapılarını zayıflattığı, bireylerin giderek daha fazla örgüt haline gelmesine, Kabile biçimlerinin ve devlet dışı aktörlerin en üst sıralara yerleştirildiği daha geniş bir sürecin parçası olarak görülebilir. Ancak zamanın büyük güçleri üçüncü dünyaya müdahale etmekle ilgilenmemektedirler. 1990'ların başında, ABD öncülüğündeki Irak işgali, "yeni bir dünya düzeni" için bir model yaratmayı başaramamıştır. Kuralın tek istisnası, büyük güçlerin, iç siyasi eğilimleri ve sömürgecilik karşıtlığının kalıcı meşruiyeti nedeniyle, koşullar tehdidin temel değerlerine çok yakın olmadıkça sınırlarının ötesinde güç kullanmaya isteksiz olmalarıydı (Bozan, 2008:118). 1990 yılı ve sonrasında güvenlik kavramı değişmiştir. Sınır olmayan ülkelere karşı verilen savaşlar, yeni bir model olarak karşımıza çıkmıştır. Güvenlik kavramı, denizaşırı sınırlar olarak karşımıza çıkarak sömürge-güvenlik ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Güvenikleştirme kavramı, süper güç dediğimiz ülkelerin deniz aşırı oyun alanı olarak 1990 yılı ve sonrasında düzende yerini almıştır.

Soğuk Savaş sonrasında liberalleşme ve ülkeler arasındaki ilişkiler daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Her bağımsız devletin kendine özgü bir dış politika tercihleri olabilmektedir. Bu açıdan incelendiğinde Türkiye ve ABD ilişkilerinde liberal değerleri benimseyen karşılıklı bağımlılık düşüncesinin olup olmadığının ortaya konulması önemli olmuştur (Aydın ve Bakıncak, 2016:97). ABD ve Türkiye devletleri arasındaki birbirlerine karşılıklı bağımlılık durumunun 1990 yılı ve sonrasında dış politikada, askeri ve ekonomik olarak arttığını görmekteyiz. Soğuk Savaş yılları ile beraberinde gelen askeri ve ekonomik desteklerle ABD, Türkiye'yi Sovyet tehdidinden koruyup kollamıştır. SSCB, ideolojik yayılım politikasını askeri gücü ile hedef ülkelere direktme yoluna gitmiştir. SSCB tehdidine karşı, NATO organizasyonu kurulmuş ve NATO askeri organizasyon yapısı gereği, ittifak ülkelerinin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlıklarına karşı yapılacak saldırıları ortak savunma ile desteklemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu büyük buhran beraberinde ekonomik problemleri de getirmiştir. ABD, bu süreçte TSK'nın modernleşmesine yardımcı olmuştur, askeri güç ve askeri ilişkiler bakımından güç dengesinin bölgede sağlanması yoluna gidilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde kurulan ittifaklar, dünya düzeninin ve barışının korunmasına yöneliktir. İttifak içinde, devletler askeri güçlerini, askeri ilişkileri ile entegre ederek ortaklık oluşturmuşlardır. Standart bir askeri düzen kurularak, ilişkilerin güvenli duruma getirilmesi amaçlanmıştır. Çoğu zaman ittifak devletlerinin aralarında çıkar çatışmaları olmuş olsa da ortak düşmana karşı iş birliği esas alınmıştır. Düzen içinde, devletlerin diğer ortak devletler arasında çatışma riskleri azaltılmış ve askeri ve ekonomik yardımlar ile denge sağlanmaya çalışılmıştır. Türkiye'ye Marshall ve Truman yardımları ile modernleşme ve kalkınma desteği, ABD tarafından sağlanmıştır. İki ülke arasında antlaşma yapılarak ABD, Adana'da İncirlik hava üssünü kurmuş ve sonrasında SSCB ile rekabet içinde olan ABD, SSCB'ye komşu ülke durumunda olmuştur. Sonrasında, Türkiye'de İzmir NATO tesisin kurulması ve Türkiye'nin ABD'nin güvenlik kalkanına girmesi dönemi başlamıştır.

3. 1960-1990 ARASI DÖNEMDE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Araştırmanın bu bölümünde 1960-1990 arası dönemde Türk Amerikan ilişkileri yaşanan olaylar kapsamında güç, denge, güvenlik, askeri durum, liberalleşme ve karşılıklı bağımlılık çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde küresel ekonomiye geçiş ve uluslararası sınırların rahatlaması, güvenlik ve askeri ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. Ülkeler arasındaki askeri iş birlikleri ve aynı çıkarlar doğrultusunda hareket etme isteği, ABD Türkiye askeri ilişkilerinin tekrar şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bölümde Türkiye'nin savaş uçağı talebi, ABD'nin Türkiye'yi üs olarak kullanma durumu, 12 Eylül döneminde yaşanan durumlar gibi süreç boyunca yaşanan durum ve olaylar kapsamında ABD ve Türkiye ilişkileri değerlendirmeye alınmıştır.

3.1. Soğuk Savaş Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri

Dünyanın iki parçalı bir yapıya geçişi ile birlikte SSCB ile ABD arasındaki çatışma tüm hızıyla devam etmiş ve bu rekabet her iki ülkenin askeri ve teknolojik gelişimine de yansımıştır. Bu bağlamda aktarılan ABD yardımı belirli siyasi kriterlere dayanıyordu (Kurban ve Derman, 2015:22). Öte yandan, zamanla yardım yapılan devletler bu kaynakları rasyonellikten ziyade popüler amaçlar için kullanmaya başladılar. Bu popülerlik Amerikan değerleriyle bütünleşmiştir. Bu durum 1950'lerin ortalarında Washington'un ekonomik ölçeğini artırmakla kalmamış, Türkiye-ABD askeri ve ekonomik ilişkilerinin yapısını da tereddütlerle belirlemiştir (Kaya, 2016: 173).

Birleşik Devletler askeri savunma aygıtını kademeli olarak güçlendirmiş ve Soğuk Savaş sırasında zayıf ekonomilere ve askeri-teknik yeteneklere sahip ülkelere yardım ve kredi sağlamak için yeterli kaynaklara sahip olmuştur. Dünyayı iki bloğa bölerek dünya üzerindeki hegemonyasını ilan etmek isteyen Washington hükümeti, gelişmiş ülke ekonomisi ve dış yardım araçları, yatırımlar, ticaret anlaşmaları ve şartlı krediler gibi bir dizi uygulamayı hayata geçirilmiştir (Türkmen, 2012: 68). Amerika Birleşik Devletleri'nin bu uygulaması, dünyadaki kapitalist sistemi meşrulaştıran ve

Washington'a yardım eden ülkelerin sadakat düzeyini artıran unsur olmuştur (Çeçen, 2021).

Washington hükümeti, Soğuk Savaş döneminde baş rakibi olarak görülen Sovyetler Birliği'ne liderlik bayrağını çekmek için ABD ulusal güvenlik politikası çerçevesinde ABD askeri ve ekonomik yardımını da içeren bir strateji geliştirmiştir. ABD'nin dış dünyaya yardımını politika haline getiren NSC-68 belgesi bu açıdan önemli bir belgedir. Belge, taraflar arasında ikili ekonomik ve askeri anlaşmaların yanı sıra NATO çerçevesinde sadece Türkiye-ABD ilişkilerinde antlaşmaların imzalanmasına da yol açmıştır (Kalyon, 2008: 151).

3.1.1. Kore Savaşı'nın Türk-Amerikan ilişkilerine etkileri

Türkiye'nin Kore Savaşı'nın gündemine girmesi komünizm tehdidiyle eş anlamlıdır. Dünya için bir tehdit olan komünizm, hızla Asya kıtasına yayıldı ve Kore, Amerika Birleşik Devletleri ile SSCB arasında bir oyun alanı haline gelmiştir. ABD, Asya kıtasında komünizmin bu ilerlemesine karşı Japonya'yı tutmak istemiş ve bu amaçla Güney Kore'nin savunma ve güvenliğini örnek almıştır. Öte yandan SSCB, komünizmin Asya kıtasına hızla yayıldığı Kuzey Kore'yi elinde tutmak istiyordu (Ziylan, 2001: 1-2). Bir Asya ülkesi olan Türkiye'nin de ABD tarafından tehdit edildiği iddia edilmiş ve bu nedenle Türk birliklerinin Kore'ye ve dost olarak kabul edilen ABD'ye gönderildiği iddia edilmiştir. Böylece siyasi ve ekonomik çıkarlar neticesinde Türkiye bu savaşta ABD'nin yakın dostu olarak yerini almıştır (Erdemir Göze, 2017:4).

Cumhuriyet gazetesinin 1950'de yayınladığı bir haberde Kore'ye asker gönderme konusunda ABD'yi "dost" olarak nitelendirmesi, aslında Türk hükümetinin Kore Savaşı'na yönelik tutumunu yansıtmamaktadır. Türk ordusu, o zamanlar en büyük tehdit olan komünizm için Kore'de Amerikalıların yanında yer almıştır. Türk hükümeti, Kore'deki Sovyet tehdidinden sonra sıranın Türkiye'ye geldiğini iddia ederek, ABD ordusunun yanında yer aldığını söylemiştir. Ayrıca Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması'na üye olması konusunda ısrar etmiş ve Birleşmiş Milletler'den alacağı yardımı belirlemeye çalışmıştır ("Başbakan Amerikan Elçisi ile 3 Saat Görüştü", Cumhuriyet Gazetesi, 20.12.2008).

Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılımıyla ilgili endişeler, Türk politikacılar tarafından tartışma konusu olmuştur. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, bir saldırı olması durumunda Türkiye'nin Kore Savaşı'na girmesi gerektiğini söylerken, Büyükelçi Selim Sarpar, Kore Savaşı'nın Türkiye ve uluslararası toplum için pratikte bir hata olacağını, bizim yerine getirmemiz gerektiğini söylemiştir. Kore'ye asker gönderildiğine dair haberlerin yaygın olduğu bir dönemde muhalefet, kararın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 26. maddesini ihlal ettiğini ileri sürerek karara karşı çıkmıştır. Bu durumla karşı karşıya kalan Menderes hükümeti, savaşa gitme kararının Birleşmiş Milletler'in çağrısı üzerine alındığını ve durumun savaş olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Menderes hükümeti, kararın 26. maddesinin ihlal edilmediğini ilan etmiştir. Menderes hükümetinin Kore'ye asker göndermenin Kuzey Atlantik İttifakı'na katılmanın bir yolu olduğu kararı oybirliğiyle kabul edilmiştir (Güvenç, 2013: 83). Kore Savaşı, Türkiye'nin NATO'ya girmesinde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye, ulusal güvenlik kaygıları ve ona karşı kurulan uluslararası dengeler karşısında jeopolitik vizyonunu NATO'ya karşı kullanmak istemiş ve Kore'ye asker göndererek bunu bir neden olarak görmüştür (Erdemir Göze, 2017:4).

Amerika Birleşik Devletleri anılırken dost kavramı kullanılmaktayken, Fransa ve İngiltere arasındaki ittifak Büyük Müttefik olarak anılmaktadır. Görüldüğü gibi Batı'ya yakın politikalar oluşturmak ve Türkiye'nin gelecekteki dış politikasının yapı taşlarını değiştirmek isteyen Menderes yönetiminin, Truman ve Marshall'ın da yardımıyla Türkiye'nin Batı karşıtı barışçıl politikalar izlediği ifade edilebilir. Menderes hükümeti, ulusal güvenlik nedeniyle sivillerin adını bilmediği bir ülkeye asker gönderilmesine izin vermiş ve yakın dostu olarak tanıdığı Kore için Türk askerlerini Amerika Birleşik Devletleri'ne seferber etmiştir (Göktepe ve Seydi, 2015).

Türkiye, ABD yakınlaşmasını, Türkiye'nin ekonomik ve savunma ihtiyaçlarına yardımcı olarak Kore Savaşı'na katılarak göstermek istemiştir. Bu süreçte ABD ordusuyla birlikte Alman-Prusya modelinden uzaklaşmak isteyen Türkiye, Batı'nın değerleriyle savaş tekniklerini benimsemeye çalışmıştır. Öte yandan Washington tarafı bu savaşta istediğini elde etmeyi başarmıştır. Monroe Doktrini'ne göre ABD, dış politikadaki yalnızlık pelerinini kaldırarak, Marshall yardımı gibi dış yardım programlarıyla Türkiye'yi kendine çekmiş ve ardından Türkiye, kendisiyle hiçbir ilgisi

olmayan bir ÷lkeye asker göndermiştir. Öyle ki, insani olarak kuvvet kullanmanın en önemli adımı karşı taraftaki asker sayısından yararlanmaktır. Bu noktada Türk ordusunun ABD ordusu üzerinde önemli bir etkisi olmuştur.

Türkiye'nin Kore'ye Türk askeri göndermesi üzerine, NATO üyeliğini müteakip Kore'den askerlerini çekme ve askerlerini olası savaş için eğitime talebi Washington hükümeti tarafından onaylanmamıştır. Türk ordusu Mayıs ayına kadar olan süre zarfında Kore'de tutulmuştur. Ateşkesten sonra Ankara hükümetinin Türk birliklerini Kore'den çekmesinin temel nedenlerinden biri Kore'ye 10.000 kişilik bir ordu göndermektir. Öyle ki, seferberlik için 5.000 asker Kore'ye gönderilirken, 5.000 asker olası muharebe için eğitilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kore Savaşı'nda askerî transferi bu konuda çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir. Kore'de konuşlu Türk askeri sayısı 10.000'e ulaşırken, Türkiye'deki bazı birliklerin bu sayıdan az olması büyük bir eleştiriye neden olmuştur. Türk kolordu sayısı 10.000'e ulaşmak için mücadele ederken, ABD kolordu sayısı 40.000'i aşmıştır (Nalkıran, 2022:28).

3.1.2. Türkiye ve NATO üyeliği

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu Soğuk Savaş tehdidine karşı bir kalkan olarak görülen NATO üyeliği, Batı medeniyetinin ve Batı'nın sunduğu ordu ve kuvvetleri kabul edeceği inancı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu iddiayı destekleyen birkaç faktör vardır. Birincisi, NATO'nun içeriğini tanımak, Batı kültürünün askeri garantörünü ve onun kültürel ve politik etkilerini kabul etmek anlamına gelmektedir. Öyle ki 1949 yılında imzalanan Washington antlaşmalarında konuya özellikle değinilmiştir. NATO, askeri açıdan Türkiye için garantili bir ittifak gibi görünse de, aynı zamanda Batı'nın ülkenin kültürel değerlerini tanıması ve yansıtması için bir koridor şeklinde ifade edilmiştir. Bu nedenle NATO, Batılı kültürel uluslarla ilgilenen bir koalisyon aracı ve üye devletler için bir savunma eylemi olarak görülmektedir (Bilgin ve Yılmaz, 2005: 45).

Kapsamlı bir askeri teşkilat olarak kurulan NATO'nun sadece NATO üyesi ÷lkelerle değil, NATO üyesi olmayan ÷lkeler ve uluslararası kuruluşlarla da ilişkileri geliştirmesi açısından önemli olarak görülmektedir. İlişkileri güçlendirmek isteyen NATO, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı

gibi uluslararası kuruluşlarla ikili bağlarını genişletmek ve güçlendirmek isteyen NATO, Kuzey Afrika ve Orta Doğu gibi bölgelerle iş birliğini geliştirmek için görüşmelere başlamıştır. Bu bağlamda, üye devletlerle iş birliği, askeri manevralar ve üst düzey teknik saldırılar için güçlü, özel ateş yetenekleri geliştirmeyi amaçlamıştır (Oğuzlu, 2012: 13). Bu nedenle, Türkiye'nin coğrafi ve stratejik konumu ve verimsiz ekonomik koşulları göz önüne alındığında, NATO üyeliği, askeri manevraların iyileştirilmesi ve askeri yeteneklerinin artırılmasında önemli bir adım olarak görülmektedir (Erkmen, 2020:1026).

Türkiye, NATO için stratejik öneme sahip bir ülke haline gelmiştir. Öyle ki, Türkiye'nin NATO'ya üye olduğu ilk yıllarda İngiliz ‘‘The Times’’ gazetesi, daha küçük bir donanmaya rağmen Türkiye'nin boğaz üzerindeki hakimiyeti açısından stratejik önemini artırdığını kaydetmiştir. Aynı zamanda gazete, NATO için büyük güce sahip olan Türk silahlı kuvvetlerinin kara kuvvetlerine göre avantajlı bir konuma sahip olduğunu söylemiştir. Bu durum ordunun yüzde 95'i NATO için çalıştığını göstermektedir. Öte yandan hava kuvvetleri kara kuvvetlerini desteklemiş ve ‘‘The Times’’ gazetesi, Türkiye'nin gelecekteki herhangi bir savaşta hava üslerinin kullanılmasında büyük rol oynadığını söylemiştir. Bu nedenle Türkiye hem coğrafi hem de stratejik olarak NATO için önemli bir ülke konumuna gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Türkiye, NATO fırsatlarından yararlanma hakkına sahip olmuştur. Öte yandan ABD, Türkiye'nin Kuzey Atlantik İttifakı'na üyeliği ile askeri teçhizat alımında önemli bir rol oynamıştır. Washington, Ankara'daki silah ve diğer askeri teçhizat kıtlığını ele alan tek hükümet olarak ifade edilmektedir. Washington bölgesinde askeri teçhizatı tamir etme, hibe ve yardım alma çabaları bu pozisyonu desteklemiştir. Böylece Amerika Birleşik Devletleri ve Kuzey Atlantik Örgütü, sadece teknik teçhizatın onarımında değil, aynı zamanda askeri araçların onarım ve revizyonunda da aktif rol oynamıştır (Güvenç, 2015: 102).

Türkiye, NATO üyelik sürecinde Batı standartlarının gerisinde kalmaktadır ve ülkenin geçim kaynağının yüzde 80'i tarıma dayanmaktadır. Bu durum Kuzey Atlantik İttifakı üyeliğini kaçınılmaz kılmıştır. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Türkiye'de kötüleşen ekonomik ve askeri koşullar göz önüne alındığında, 1948'den itibaren Türkiye, 137 milyon dolara mal olan 152.000 ila 500.000 ABD Doları arasında en son teknoloji ile doğrudan entegre yatırımlar için yardım almıştır. Başka

bir şekilde, çeşitli ülkelerin para birimlerine karşılık gelen ABD'den dolaylı yardım almıştır. Alınan doğrudan yardımın 79 milyon doları 500.000 dolar hibe ve 73 milyon doları kredi olarak kullanılmıştır. Bu durumda Ankara hükümeti mevcut ekonomik koşulları sürdürmek yerine hibe ve kredilerle yeni üretim fırsatları yaratmayı tercih etmiştir. Öte yandan Washington hükümeti, Türkiye'ye yapılacak bu yardım için Türkiye'nin bir savaş durumunda Ruslarla yüzleşmesi ve gerekirse SSCB ile savaşması gerektiği görüşünde olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle, ABD hükümeti tarafından sağlanan askeri ve ekonomik yardımın, müttefiklerinden beklenen performansı daha da artırması beklenmektedir (The New York Times, 3 Ocak 1952).

Türkiye, 1949 koşullarını dikkate alarak 13 piyade, 2 askeri birlik ve 6 zırhlı birliğini NATO'ya tahsis edebilmiştir. Bu durum Türkiye'yi diğer NATO müttefiklerinden daha avantajlı bir konuma getirmektedir. Aynı zamanda bu durum ABD öncülüğünde kurulan NATO'ya da yarar sağlamıştır. Bu, bileşimi insan gücüne dayanan asker sayısıdır, ancak Türk askerinin yıllık maliyeti 500 doları bulmaktadır. Bu miktar, ABD birliklerinin yıl boyunca yaptığı harcamaların yüzde 10'unu temsil etmektedir. Ayrıca yukarıda da bahsedildiği gibi hava hareketleri kara harekâtına en büyük desteği sağlamıştır. Bu nedenle Türk pilotlarının eğitimi, hava taktik hareketinin gelişimi için çok önemli olarak görülmüştür. Öte yandan bu dönemde Türk pilotun talebi artış göstermiştir (Karakuzu ve Namal, 2016:3).

Türkiye, Türk silahlı kuvvetlerini Amerikan çizgisinde modernize etmek istemiş ve bu dönemde ABD'den önemli yardımlar almıştır. Özellikle 1950-1954 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Deniz ve Hava Kuvvetlerine 1 milyar dolar tahsis edildiği ifade edilmektedir. ABD, TSK'nın modernizasyonu için Teşkilat ve Teçhizat Dairesi'ne teklif sunmuştur. Bu modernizasyon teklifinin bütçesi 800 milyon dolar olarak belirlenmiş ve bu miktar 1950-1954 bütçesine dahil edilmiştir (Arda, 2018: 9).

NATO üyeliği, yeterli savunma sanayi sermayesine sahip olmayan Türkiye için bir çözüm olarak görülmüştür. Bu, Türkiye'yi yurtdışından silah ve diğer askeri teçhizat ithal eden en büyük NATO ülkesi haline getirmiştir. Türkiye'nin milli sanayisinin gelişmediği bir ortamda kaynak üretiminin küçük de olsa Türkiye'de gerçekleşmesinin ülke ekonomisine, istihdamına ve lojistiğine büyük katkı

sağlayacağı ifade edilmiştir. Bu süreç, NATO ile Türkiye arasındaki ikili antlaşmalarda yaşanmıştır (Bingöl, 2017:1).

İkinci Dünya Savaşının ardından SSCB, orta ve doğu Avrupa boyunca tek güçlü ülke konumuna gelmiştir. ABD ise batı bloğu ekseninde askeri, siyasi ve kültürel olarak batının en güçlü lider ülkesi konumunda olmuştur. Böylece batının baskın gücü olan ABD, Avrupa'nın SSCB baskısını azaltmak ve korumak için NATO askeri organizasyonunu kurmuştur. ABD'nin Avrupa politikası üzerindeki etkisiyle, ABD başkanı Harry S. Truman 1947 senesinde Yunanistan ve Türkiye'ye Truman Doktrini adı altında yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca ABD, 1948 yılı itibari ile adını ABD, başkan yardımcısı olan George C. Marshall'dan alan Marshall Planı'nı devreye sokarak batı Avrupa şehirlerinin alt yapılarını ve endüstrilerini yeniden inşa etmiş ve ABD ile tekrar ticaret yapmalarını sağlamıştır. Yaşanan bu süreç, batı Avrupa ile ekonomik ve güvenlik alanında ortak bir ittifakın kurulmasını sağlamıştır (Görgeç, 2021: 1373-1395).

3.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki Askeri Üs Arayışı

Amerikan hegemonyasının dünyaya yayılmasıyla bağlantılı olarak askeri üsler konusu önemli bir konu haline gelmiştir. Başka bir ülkede askeri üs satın almak, o ülkede bir parça toprak satın almak demektir. Öyle ki Amerika hem askeri bir üs elde etmekte hem de o devletin topraklarının bir kısmını yerleşim veya savaşta kullanmak için satın almaktadır. Üslerin çoğu ABD'li yetkililer tarafından ABD'nin isteği üzerine kullanılmaktadır. Ek olarak, yerel yönetimin bu üsler üzerinde herhangi bir yargı yetkisi yoktur ve ABD hükümetinin vergi yasaları ve diğer kısıtlamalar ve düzenlemelerde söz hakkı vardır. Amerikan siyasal düşüncesinin yayılmasında önemli bir adım olarak görülen askeri üsler, Amerika Birleşik Devletleri tarafından kıta dışı toprakları işgal etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda Amerikalı siyaset bilimci Chalmers Johnson'ın söylemi, dünya genelindeki Amerikan üslerini eleştirmektedir. Johnson'a göre, dünyadaki Amerikan askeri üsleri, Amerikan İmparatorluğu'nun devamı için yeni bir sistem oluşturmaktadır. Amerikalıların kendi coğrafi bölgelerindeki varlığı, öğrencileri herhangi bir coğrafya dersinde Amerikan varlığını sorgulamayı zorlayan politik bir sistem oluşturmaktadır. ABD ordusunun bu ülkelerde yarım milyondan fazla askeri, casusu, teknisyeni, öğretmeni ve sivil personeli vardır. Aynı zamanda Johnson, ABD'nin dünya okyanuslarını ve denizlerini yönettiğini

belirtmiştir. Kitty Hawk, Constellation, Enterprise, John F. Keneddy, Nimitz Dwight D. Eisenhower, Carl Vinson, Abraham Lincoln, Theodore Roosevelt, George Washington, John C. Stennis, Harry S. Truman ve Ronald Reagan adını taşıyan 13 deniz kuvveti komuta edilmektedir. Öte yandan, insanların söylemlerini, e-postalarını veya fakslarını izlemek için dünya çapında birkaç gizli Amerikan casus üslerinin kurulduğunu belirtmektedir (Johnson, 2007:1-6).

Realist teoriye göre devletler, hedeflerini uluslararası hukuk ve örgütler gibi konularda değil, askeri çıkarlar ekseninde odaklama eğilimindedir. Realistler, potansiyel savaşları önlemenin yolunun diplomasi veya hukuk değil, önleyici bir güç dengesi olduğunu savunmak için II. Dünya Savaşı'nda haklı çıkarmaktadırlar. Doktrin bu güç dengesini yeni dünya düzeninde caydırıcı ve küresel bir polis gücü görevi görebilecek güçlerin mücadelesiyle meşrulaştırmaktadır.

Washington hükümeti de inşa etmeye çalıştığı yeni dünya düzeninde barışı korumak için küresel bir polis misyonu oluşturmaktadır. Bu amaçla ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra inşa ettiği yabancı askeri üslerin sayısını artırmıştır. ABD Başkanı Truman, savaşı önlemek ve Amerikan çıkarlarını korumak için askeri üslerin gerekli olduğunu ve askeri uzmanlar için gerekli olan üslerin korunması gerektiğini vurgulamıştır. Türk hükümetinin 1943'te Müttefik havalimanlarını kullanmayı bırakmasının ardından Amerika Birleşik Devletleri'ndeki istihbarat teşkilatlarında önemli görevlerde bulunan Amerikan büyükelçisi yazlık evini Adana'ya taşımıştır. Bu süreçte ABD gizlice çalışmakta ve istihbarat toplamaktadır. Görüşlerini gerekçelerle desteklemesi örnek olmuştur. Amerika'nın ihtiyaç duyduğu istihbaratın bir öncelik olması Washington yönetimi için önemli olarak görülmektedir (Strosin, 2012: 24-25).

Soğuk Savaş dönemi, Türkiye-ABD askeri ilişkilerinin ivme kazandığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin NATO üyeliği ile Türkiye'deki askeri üsler ABD için ciddi bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya girmesi, askeri üslerini koz olarak kullanması ve dolayısıyla kabul görmesi üslerin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bununla beraber Türkiye'deki bu üsler, Soğuk Savaş döneminde ABD'ye yönelik Sovyet tehdidine karşı önemli bir kalkan görevi görmüştür. Gizli bilgilerin toplandığı ve casusluk faaliyetlerinin hız kesmeden devam ettiği dönemde üsler, ABD'nin askeri istihbarat toplaması ve bazı askeri tatbikatlar yapması için uygun bir ortam sağlamıştır.

NATO içinde ana hatları çizilen askeri düzenlemelerle, 1950'lerin sonlarından bu yana bir dizi ABD üssü Türkiye topraklarına girmiştir. İncirlik Üssü gibi bazı askeri üsler hava operasyonlarını desteklemek için açılırken, diğerleri Sovyet askeri hareketlerini engellemek için casusluk olarak kurulmuştur (Çevik, 2015:187).

Türkiye'nin askeri üslere sahip olması bu döneme kadar ABD tarafından bir avantaj olarak görülmemiştir. Bu nedenle, çeşitli askeri tatbikatlarda kilit bir alan olarak Türkiye'nin jeopolitik durumu ve askeri üssü ABD için büyük bir sorun teşkil etmemiştir. Ayrıca Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri tarafından yeni bir coğrafya ve etki alanı olarak görülse de tereddütle yaklaşmıştır. Türkiye'nin stratejik konumu, Soğuk Savaş döneminde artan doğu-batı kutuplaşmasının bir sonucu olarak Türkiye'nin NATO üyeliğinde bir dönüm noktası olmuş ve bu ABD için önemli bir müttefik durumunu beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda Türkiye, ABD'nin bu fırsatlardan yararlanma taleplerini hoş karşılamamıştır. Bu durum ikili ilişkilerin güvenilirliğine ilişkin soruları gündeme getirmiştir. Ankara hükümeti savaş yardımını artırma arzusunu dile getirirken, Washington hükümeti bu talepleri yanıtız bırakmıştır. Aynı zamanda üst düzey Amerikalı komutanlar da bu dönemde Türkiye'nin stratejik önemine dikkat çekmiştir. Buna göre ABD'den askeri üslere ev sahipliği yapan Türkiye'nin taleplerini dikkate almaması istenmiştir. Bu dönemde Türkiye, ABD'nin çeşitli askeri faaliyetleri destekleyebileceği bir alan olarak görülmüş ve Sovyet yayılmacılığının etkisinde kalmıştır. Bu nedenle Türkiye'de havalimanlarının yenilenmesi için çalışmalar yapılmıştır. Yardımı kabul eden ülke olan Türkiye, karşılığında ABD'ye askeri hava sahası açma fikrini esasen kabul etmiştir (Topçu, 2017:96).

Türkiye'nin NATO üyeliği sürecinde ABD tarafından Türkiye'de kalkınma planları başlatılmıştır. 1950 yılında başlayan bu tasarımların yapımı 1952 yılına kadar sürmüştür. Sonuç olarak Adana, Balıkesir, Diyarbakır ve Eskişehir'deki havalimanları jetin manevra kabiliyetine göre tasarlanmıştır. Öte yandan Balıkesir, Diyarbakır, Bandırma ve Eskişehir askeri savaş üslerine dönüştürülmüş ve Eskişehir'de havacılık yakıt tankları inşa edilmiştir. Ayrıca Afyon ve Adana'yı askerler için yardımcı üs olarak kullanma kararı verilmiştir. Aynı zamanda Adana'da bir uçuş okulu kurulması için önemli kararlar alınmıştır. ABD başlangıçta Türkiye'nin NATO üyeliğini desteklemese de, Türkiye'de askeri üslerin kurulması Washington hükümeti için bir

öncelikti ve o zamanlar Sovyet tehdidi ve Sovyetler Birliği ile olası bir savaşın etkileri düşünöldüğünde stratejik olarak görölmektedir. Samsun'daki ABD tarafından işletilen radar tesisleri, 1955'ten beri Volgograd'ın doğusundaki uzun menzilli füzeleri ve füze tatbikatlarını tespit edebilmektedir. SSCB'nin füze denemeleri bağlamında Türkiye, ABD'nin bu tür gelişmeleri kontrol altında tutacağı kaçınılmaz bir stratejik konuma sahip bir ölke konumuna gelmiştir. Aral Gölü çevresinde gerçekteştirilen ICBM 55-18 ve 55-19 MIRV tatbikatları ile Türkiye'nin jeopolitik etkisi bir kez daha gözler önüne serilmiştir (Bölme, 2012: 57).

NATO antlaşmasının bir parçası olarak kabul edilen askeri üslerin açılması konusu defalarca Türk siyasetçilerin gündemine girmiştir. Washington hükümeti, NATO üyeliği ile başlayan bir süreçte hegemonya kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde Amerikan personelinin sorunları ve Türk toplumunun tepkileri ile 1960 yılında Sovyet sınırları içindeki İncirlik Hava Üssü'nden havalanan U-2 casus uçağının düşürölmesi Türkiye'yi çok etkilemiştir. Bu dönemde Johnson'ın mektubunun ardından Türkiye-ABD ilişkileri tedirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru iki ölke arasındaki askeri üsler konusu önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye'de kullanılan askeri üsler, ABD'nin silahların modernizasyonunu öngören SSCB'ye karşı kazandığı zaferle önemini kaybetmeye başlamıştır. Silah teknolojisinin gelişmesi de Amerika'nın elini güçlendirmiş ve müttefiki Türkiye'ye karşı tavrını değiştirmiştir. Sonuç olarak Türkiye'nin ABD'ye karşı kullanabileceği üsler ABD için önemini yitirmiş ve kullanılan üsler artık koz olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle silah alanında yeniliklere izin vermeyen Amerika, silah ticaretini kendi lehine yapmıştır. ABD Kongresi'nin 1975'te yayınladığı rapor bu durumu açıkça ortaya koymuştur. Raporla, o zamanlar bağış yapan ölkeler olan Yunanistan ve Türkiye'nin artık müttefik olmamasına rağmen, ABD'nin doğudaki uçak ve savaş gemileriyle zorluklarını aşacağı belirtilmiştir. Ancak Türkiye'deki ABD askeri üsleri, Türkiye-ABD ilişkilerinde her zaman önemli olmuştur. Özellikle bu dönemde, SSCB'nin yürüttüğü faaliyetler casusluk ve Sovyet silahlarının Orta Doğu ve Afrika'ya gönderilmesi için alınan önlemlerle ilgili olsa bile Türkiye'deki askeri havaalanları büyük önem taşımaktadır. 29 şubat 1976'da yayınlanan kongre raporunda NATO havayollarının Diyarbakır'da olduğu belirtilmiştir. Savunma, Norveç ve İtalya'ya genişlemesiyle Kara Çevresi (NADGE) olarak adlandırılan stratejik tesisin Anadolu ve Trakya'daki konumu göz önüne alındığında öneminin yadsınamaz olduğunu söylenmiştir. Raporla ayrıca

Türkiye'de 12, Yunanistan'da 6 haberleşme sisteminin ABD için vazgeçilmez olduğu belirtilmiştir (Saray, 2000: 160-16). Gördüğü üzere Türk ev sahipliği Türkiye'nin stratejik konumundan gelmektedir. Bu fırsatın bir sonucu olarak, Türkiye'nin askeri kaynaklar açısından yetersizliği, ABD'ye olan bağımlılığını da artırmıştır. Bu dönemde silah teknolojisinde önemli ilerlemeler kaydeden ABD'nin Türkiye'nin görmezden gelebileceği bir bakış açısıyla yükselişi, Türkiye'nin silah teknolojisini fethetmede öncü olması gerektiği fikrini pekiştirmiştir (Baharçipek ve Ekici, 2016).

İki ülke arasındaki gerginliğe rağmen Türkiye, ABD tarafından oluşturulan bir sistem içerisinde Washington ile bir NATO üyesi arasındaki askeri ittifaklar ve yardım antlaşmalarında önemli bir oyuncu olarak yerini sağlamlaştırmıştır. ABD ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist hegemonya kurmak için askeri manevralarını etkin bir şekilde kullanmıştır. Ekonomik olarak Bretton Woods Antlaşması gibi ve hemen ardından kurulan Dünya Bankası ve IMF gibi kurumlar ülkelerin ekonomik sınırlarını belirlediler, her şeyden önce Washington hükümet hegemonyası fikrinin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır (Stein, 2013: 6).

3.3. Türkiye ve Amerika Güvenlik İş birliği Antlaşması

Bağdat Anlaşması'nın feshedilmesinin bir sonucu olarak, Washington hükümeti, o zamanlar tehdit altındaki İran Şahı'ndan gelen büyük garanti taleplerine rağmen, Tahran hükümetiyle ikili bir antlaşma imzalanmıştır. Bu durum karşısında diğer imzacı ülkeler olan Türkiye ve Pakistan da ABD ile ikili bir antlaşma imzalama gereğini gördüler. Bu kapsamda 5 Mart 1959 tarihinde Ankara ve Washington hükümetleri arasında Güvenlik İş birliği Antlaşması imzalanmıştır (Türkmen, 2012: 89).

Güvenlik Antlaşması, 9 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu ikili antlaşma uyarınca Amerika Birleşik Devletleri, Ankara hükümetinin talebi üzerine Türkiye'ye bir saldırı olması durumunda her türlü yardımı ve silahlı müdahaleyi sağlayacağını garanti etmiştir. Ayrıca Washington hükümeti, Ankara'ya askeri ve ekonomik desteğinden vazgeçmeyeceğine ve bu tür yardımların Türkiye'nin bütünlüğünü desteklemeye devam edeceğine söz verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri bu yardımı Türkiye'nin

22 Mart 1957'de resmen kabul ettiği Eisenhower Doktrini ile uygulamaya koymuştur (Sancaktar, 2011: 38).

Ancak güvenlik antlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışmalara neden olmuştur. Antlaşmanın önsözünde yer alan "doğrudan ve dolaylı saldırılara karşı tarafları belirlemek" ifadesinin "dolaylı saldırı" kısmı, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin içişlerine müdahale ettiği gerekçesiyle defalarca eleştirilmiştir. Antlaşma 1960 yılında yürürlüğe girmesine rağmen Türkiye ile ABD arasında Türk siyasetinde bu kadar yoğun tartışılan ilk ikili antlaşma olarak tarihe geçmiştir (Türkmen, 2012: 89).

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarı Edip Çelik, ikili güvenlik antlaşmasına atıfta bulunarak, antlaşmanın dolaylı saldırı kısmını ihlal olarak nitelendirmiş ve antlaşmanın Türkiye'ye hiçbir katkısı olmayacağını iddia etmiştir. Amerika'nın ulusal çıkarları söz konusu olduğunda, ABD hükümetinin Washington'un çıkarlarına aykırı bir karara yardım etme kararından vazgeçeceği ve bunun kesinlikle yaptırımlar için bir bahane olacağı ve herhangi bir antlaşmaya doğrudan müdahalenin ortaya çıkması söz konusu olacağı görülmüştür. Bu nedenle 5 Mart 1959 tarihli güvenlik antlaşmasının Türkiye'yi başka bir devletin uydusu olarak sunmaktan öteye geçemeyeceği vurgulanmıştır. Örneğin, Türkiye- ABD Güvenlik Antlaşması, Türkiye'nin içişlerine müdahale ettiği için Türk basınında ve siyasetlerde yoğun bir şekilde eleştirilmiştir (Bozkurt, 2008: 178). Türk-Amerikan askeri ilişkilerinde yaşanan bu durumun, ABD'nin Türkiye üzerinde siyasi olarak söz hakkına sahip olacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ankara ve Washington ikili ilişkilerinde problemler yaratmış olsa da iki ülkenin birbirlerine karşı olan ihtiyaçları, ABD yardımları ile desteklenmiştir.

3.4. Eisenhower Doktrini

1953 yılında ABD'de yönetim el değiştirmiş ve Truman'ın yerini Dwight D. Eisenhower başkan olmuştur. Truman döneminde yapılan askeri ve ekonomik yardımların devamı Türkiye için önemli bir konu haline gelmiştir. Başkan Eisenhower'ın yönetimi sırasında sorulan sorulardan biri de ABD'nin Türkiye'ye yardım etmeye devam edip etmeyeceğidir. 5 Ocak 1955'te Ulusal Güvenlik Konseyi'nin bir toplantısında, Hazine Bakanı George Humphrey, dünya çapında ABD yardımını azaltmayı önermiştir. Ancak bu öneri karşısında Eisenhower, Türkiye'nin

ABD'nin önemli ve stratejik bir müttefiki olduğunda ısrar etmiştir ve Bakan Humphrey'in yardımı kesme talebi reddedilmiştir. ABD için güvenliğin önemine vurgu yapan Eisenhower, Türkiye'nin ayrı bir ordu oluşturmak yerine ordusunu güçlendirmesi gerektiğini vurgulayarak, bölgesel güvenlik bağlamında Türkiye-ABD ilişkilerinin önemi vurgulanmıştır (Coşkun, 2017: 20.).

Bu Eisenhower yönetiminin Türkiye'ye karşı tutumu, Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerine olan güvensizliğini ortaya koymuştur. 1 Mart 1955'te Pravda gazetesinin yayınladığı haberde Türklerin Amerikalılarla iş birliği yaptığı, ABD'nin Türkiye'deki askeri varlığının aktif olduğu ve Türkiye'nin bağımsız bir devlet kurduğu belirtiliyordu (Kurban, 2014: 259).

Bu teorinin kabul edilmesinden sonra siyasi ve ekonomik çıkarları içeren çeşitli gelişmeler olmuştur. Bu olaylar kendini ilk olarak Truman döneminde göstermeye başlamıştır. SSCB'nin hızlı ilerlemesini takiben, ABD Başkanı Truman, Soğuk Savaş dönemi batı ve doğu bloklarının uluslararası düzeyde siyasi ve askeri olarak rekabet ettiği doğrudan kontrol politikasını sürdürmüştür. Truman, bu politikayı Ortadoğu'da stratejik ve önemli gördüğü Sovyetler Birliği'ni bastırmak için yürütmüştür. Mısır'ın Ortadoğu'da Süveyş Kanalı'nı millileştirme arzusunun bir sonucu olarak İngiltere, İsrail ve Fransa'nın direnişi Batı İttifakını zor durumda bırakan bir süreç olarak görülmektedir. Bu durum SSCB'nin elini güçlendirmiştir ve bölgedeki hakimiyetini artırmıştır. Truman'ın ardından dönemin ABD Başkanı Eisenhower, SSCB'nin ilerlemesinden endişe duyarak Ortadoğu'da güvenlik önlemleri almaya ve bölge devletleriyle çalışmaya başlamıştır (Bekcan, 2020:235; Kılıoğlu, 2021:727).

Eisenhower, John Foster Dulles'ı Ortadoğu'ya politikacı olarak göndermiştir. Ziyaretin Amerikan dış politikasında bölgeye yönelik tutumların belirlenmesinde ve bölgenin ABD tarafından tanınmasında önemli etkisi olmuştur. ABD bölge ile yakın temas halinde olmamıştır. Dolayısıyla planlanan bu ziyaret Washington'un ulusal güvenliği açısından önemli bir adım olarak görülmüştür. 1956'da Şam ve Moskova hükümetleri arasındaki uzlaşma sonucunda Moskova hükümeti Türkiye üzerinden Suriye'ye zorunlu yardım sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin bu hamlesi karşısında Türkiye, Sovyet uçaklarının topraklarından habersiz hareket etmesinin sınır ihlali oluşturduğunu ileri sürerek NATO'nun 5. maddesinin uygulanmasını talep etmiştir. Ancak NATO üyeleri, maddenin nükleer savaş başlığı veya nükleer madde olduğu

konusunda hemfikir olmamışlardır. Sonrasın NATO'nun Danimarkalı temsilcisi nükleer savaş olması durumunda Türkiye'yi düşünerek Türkiye'ye hastane gemisi gönderebileceklerini, öte yandan NATO'nun 5. Maddesine istinaden Danimarka askeri gönderecekleri anlamına gelmediğini iddia etmiştir. Bu nedenle Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. ve 6. maddelerinin içeriği Türkiye'ye tam olarak açıklanamamış ve tartışmalara neden olmuştur. NATO 475'in 5. maddesinin içeriği, NATO'nun kuruluş antlaşmasının özü olarak tanımlanmış ve üyelerinin birbirine olan bağlılığını daha da güçlendirmiş olsa da, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin gözünde güvenilirliğini kaybetmemiştir. Ayrıca bu NATO maddesini üyeler arasındaki bağları daha da güçlendiren ve ittifak içinde dayanışma duygusu yaratan bir malzeme olarak görmek Türkiye için aynı sonuçları doğurmamaktadır. Türkiye NATO'yu desteklemek için bu birleştirici antlaşma maddelerine dayansa da NATO Türkiye'ye aynı dürüstlikle yaklaşmamıştır (Akman ve Zeyrek, 2013: 261).

NATO açısından ittifak antlaşmaları önemli olmuştur. Bağdat Antlaşması bunlardan biridir. Antlaşma, Türkiye, İran, Pakistan, Irak ve İngiltere gibi devletlerle güneyden Sovyetler Birliği çevresinde Kuzey Kuşağı ittifakını kurmuştur. Bu ittifak Ortadoğu'nun güvenliği için önemli olarak görülmektedir. Bunu yaparken ABD hükümeti, Türkiye'yi Ortadoğu coğrafyasında önemli bir müttefik olarak bölgeyi ve insanlarını tanımıştır. Ayrıca bir NATO üyesi olarak Türkiye, Washington tarafından Batı'yı savunmak için savunma mekanizmasına sahip bir ülke olarak konumlanmaktadır. Bu durum, ABD'nin Türkiye'ye yönelik güçlü ilgisini kıskırtmıştır. Bu nedenle dünyayı ikiye bölen yaklaşımı dikkate alan Eisenhower, Türkiye ile çok ilgilendiğini ve Ankara hükümeti ile tek ittifak içinde olduğunu belirtmiştir. Güvenlik tartışmasına öncelik veren Eisenhower, öncelikli hedefinin az gelişmiş ülkelerin kalkınması olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada Türkiye, ABD ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki iş birliğinde öncelikli ülke konumuna gelmiştir. İki ülke arasındaki resmi görüşmeler sonucunda iş birliğinin daha da geliştirilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Aynı zamanda, NATO ve CENTO (eski adıyla Bağdat Antlaşması) gibi uluslararası koalisyon gruplarına bağlılık vurgulanmış ve Türkiye'de ekonomik ve askeri kalkınmasının desteklenmesine dikkat çekilmiştir. Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım sözü veren ABD, 1958'de Uluslararası Para Fonu (IMF) aracılığıyla Türkiye'ye 359 milyar dolarlık bir kredi bütçesi vermiştir (Dilek, 2010: 314).

Bu krediler ve Türkiye'nin uluslararası koalisyon gruplarına katılımı, Türkiye'nin bölgesel krizler karşısında proaktif bir duruş sergilemesini de gerektirmiştir. Suriye ve Lübnan'daki krizler bu duruma bir örnektir. Soğuk Savaş krizi sırasında Suriye, dönemin sonunda Sovyetler Birliği ile uzlaşma sürecine girmiştir. Amerika Birleşik Devletleri bu duruma 1957 Dulles Deklarasyonu ile yanıt vermiştir. NATO'ya bağlılığını hatırlatan Dulles, Türkiye'nin de yanında olduğunu söylemiştir. Bu süre zarfında iç karışıklıklarla karşı karşıya kalan Lübnan Devlet Başkanı Camille Chamoun Washington'dan yardım istemiş ve 1958'de ABD ordusu Lübnan'a gönderilmiştir. Bu hamlenin ardından Ankara hükümeti, dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, harekâtı onaylayan bir açıklama yaparak 18 Temmuz'da İncirlik'ten Lübnan'a bir hava harekâtı göndermiştir (Bölme, 2012:215).

Amerikalı yetkililer hemen Lübnan harekâtı lehinde karar verdikleri için Türkiye'ye danışma ihtiyacı duymamışlardır ve harekâta ilişkin kendi açıklamalarını hazırlamışlardır. Washington'un İncirlik hamlesi Türk kamuoyunda uzun süredir tartışılmış ve İncirlik'in ulusal meseleler dışında kullanımına ilişkin tartışmalar Türk siyasetinde yerini almıştır.

24. Tümen'in 187. Piyade Tümeni, Amerikan Amiral Holloway komutasındaki Almanya'dan Adana'ya uçmuştur. Aynı yıl Adana Hava Üssü'nün yerini İncirlik Hava Üssü almıştır. İncirlik Hava Üssü, Soğuk Savaş döneminde etkin bir istihbarat merkezi olarak kullanılmıştır. Sovyetler Birliği'nin hangi ülkelere silah sattığı konusu, U-2 Jüpiter roket uçaklarının İncirlik Üssü'nden havalanmasının ardından çekilen fotoğraflar sayesinde netlik kazanmıştır. Ayrıca Mısır'ın Sovyetler Birliği ile yakınlaşması, Mısır'da Altıncı Filosu bulunan ABD'nin bu tehdide karşı Sovyet denizaltılarını takip etmesi ve Karadeniz sularında istihbarat toplaması önemli gelişmeler olarak görülmüştür (Bölme, 2012:215).

Öte yandan dönemin başbakanı Menderes'in İncirlik Üssü'nün çok amaçlı kullanımına ilişkin detayları kamuoyuna açıklamaması sorun yaratmıştır. Hükümet Lübnan Savaşı'na Amerikan desteğini desteklerken, muhalefet durumu şiddetle eleştirmiştir ve hükümetin koşulsuz desteğinden şikayet etmiştir (Kurban, 2014: 259).

Eisenhower Doktrini, ABD'nin Ortadoğu'daki askeri yükünün artması olarak tanımlanabilir. ABD, komünist bir saldırı durumunda işgal altındaki bir devlete verdiği

tüm siyasi, askeri ve ekonomik desteği geri çekmeyeceğini teyit etmesine rağmen, ABD geniş bölgelerde istediğini elde etmiştir ve bölge devletleriyle iş birliğini geliştirmeye, Ortadoğu'da ABD askeri varlığını kurmaya ve çıkarlarına müdahale etme yetkisi vermeye çalışmıştır. Böylece Amerika'nın Ortadoğu'daki askeri varlığı meşruiyet kazanmaya yavaşça başlamıştır. Bu doktrinin bir diğer önemli yönü de Ankara hükümetinin tek taraflı bir Batı politikası izlemiş olmasıdır. Bu dönemde komünizmin ciddi bir sorun haline gelmesi Ankara'yı Washington'a yaklaştırmıştır. Bu dönemde komünizm Türkiye için bir engel olsa da ABD'nin sağladığı askeri yardımlar Türkiye'yi Batı İttifakı'na bağlı kalmaya ve ABD merkezli dış politika kararları almaya sevk etmiştir (Bölme, 2012:215).

3.5. Dönem İçinde Yaşanan Olaylar ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri

Soğuk Savaş döneminde yaşanan çeşitli olaylar Türk-Amerikan askeri ilişkileri üzerinde etkili olmuştur. Araştırmanın bu bölümünde liberalizm ve karşılıklı bağımlılık çerçevesinde Soğuk Savaş döneminde yaşanan olayların Türk-Amerikan askeri ilişkilerine etkilerine yönelik değerlendirme yapılmıştır.

3.5.1. U-2 casus uçağı ve Küba krizi olayları

1957'de SSCB, yapay uydu Sputnik'i uzaya fırlatmıştır ve ABD'ye karşı teknik bir savaş yarışı başlamıştır. Bu rekabete karşı koymak için Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet radar ve tesislerinin kontrolü için SSCB'den gelen tehditlere karşı U-2 uçağını geliştirmiştir. Bu uçakların en önemli özellikleri, Sovyet radarlarına yakalanmadan yükseklerde uçabilmeleri, motorları arızalandığında 300 mil daha uçabilmeleri ve kameralarının çok yüksek açılardan fotoğraf çekebilmesidir. 1 Mayıs 1960'ta Türkiye'den kalkan bir U-2 uçağı, Sovyet radarı tarafından tespit edildikten sonra SSCB tarafından vurularak düşürülmüştür. Böylece, U-2 uçak krizi, Soğuk Savaş sırasında iki nükleer gücün müttefiklerini etkileyen önemli bir olay haline gelmiştir (İzmir, 2017: 179).

U-2 casus uçağı krizinin Türkiye için yaratmış olduğu en önemli olay, 1960 yılında SSCB tarafından İncirlik hava üssünden kalkan ve düşürülüp hizmet dışı bırakılan Amerikan U-2 casus uçağının oluşturmuş olduğu siyasi krizdir. U-2 olayının ardından Türk Dışişleri Bakanlığı, 8 Mayıs'ta hiçbir Amerikan uçağının Türk hükümeti

tarafından Sovyet toprakları üzerinde uçmasına veya keşif harekâtı yapmasına izin verilmediğini belirterek Türk-Sovyet ilişkilerini zarar görmesi engellenmiştir. Ancak bu açıklamanın ardından Türkiye, 13 Mayıs 1960'ta Sovyet notası ile karşı karşıya kalmıştır. SSCB tarafından verilen notada, ABD'nin Türk topraklarına hakim olduğu ve bu nedenle Türkiye'den kalkan uçakların Sovyet topraklarını ihlal ettiği ve bu durumun tekrarlanması halinde SSCB tarafından üslerin etkisiz hale getirileceği vurgulanmıştır. Türkiye sınırları içerisinde ABD'ye ait olan, balistik füzeler ve casus uçaklar, Türkiye'yi SSCB'ye karşı büyük bir hedef haline getirmiştir. ABD, Türkiye'nin topraklarında füze konuşlandırması karşılığında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ABD modernizasyon sürecinden yararlanması sözü verilmiştir. Ancak bu durum Türkiye'yi siyasi bir ikilimde kalmasına neden olmuştur. U-2'nin düşürülmesinin ardından uçağın pilotu Gary Powers, SSCB tarafından sorgulanmasının sonucunda 1956'dan beri İncirlik Hava Üssü'nde konuşlu 4 U-2 uçağının CIA tarafından SSCB topraklarını izlemek için kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Türk hükümetinin bilgisi dışında gerçekleştirilen bu uçuşlar, Türkiye'nin sınır komşusu olan SSCB ile ilişkilerinde ciddi bir krizin ortaya çıkışı olarak yorumlanmıştır (Gemuhluoğlu, 2013: 272).

U-2 casus uçağı krizi ve Küba füze krizi benzer iki tarihi olay olarak karşımıza çıkmıştır. Başlangıçta ABD, SSCB'nin ve Türkiye'nin bilgisi olmadan U-2 casus uçaklarını Sovyet toprakları üzerinde uçurmuştur ve buna istinaden SSCB, ABD'nin haberi olmadan, Florida yakınlarındaki ABD kıyı çizgisinden 90 mil uzakta olan Küba'da Sovyet nükleer füzeleri konuşlandırarak başka bir krize neden olmuştur (Köse, 2015: 41).

SSCB'ye yapılan U-2 uçuşları ile ABD, SSCB'nin askeri ve nükleer yeteneklerinin sandığımızdan çok daha büyük olduğunu anlamıştır. Washington hükümeti, savaş teknolojisini ilerletmek için Avrupa'daki bazı NATO ülkelerine orta menzilli füzeler yerleştirmeyi teklif etmiştir. NATO ülkelerinin çoğu bu konuda SSCB'ye karşı çıkmama teklifini reddetse de teklifi kabul eden ülkeler İngiltere, İtalya ve Türkiye olmuştur. Türkiye'nin bu teklifi kabul etmesinin temel nedeni, ABD ve SSCB'ye karşı bir kalkan oluşturmak ve Türkiye- ABD ilişkilerini daha da geliştirmektir. Sonuç olarak, 15 Ekim 1959'da Türkiye, Türkiye topraklarına 15 nükleer başlıklı Jüpiter orta menzilli füze yerleştirmek için ABD ile bir antlaşma imzalamıştır.

Bu füzelerin montajı 1962'de tamamlanmıştır. Türkiye bu füzelerin kurulumunu onaylarken, SSCB Başkanı Kruşçev, ABD'yi Türkiye'ye füze yerleştirmekle eleştirmiş ve SSCB'nin yanıt vereceğini söylemiştir (İzmir, 2017: 179).

Eisenhower yönetimi, 1959'da SSCB'nin Sputnik ve ICBM'lerdeki ileri teknolojisini tanımıştır ve Amerika'nın hem iç hem de dış politikadaki itibarını korumak için Jüpiter füzelerinin İzmir'de tutulmasına karar vermiştir. Washington hükümeti füzelerin askeri avantajlarından yararlanmak olduğunu iddia etse de asıl sebebi Amerikan hakimiyetinin dünyaya yayılması olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu amaçla ABD hükümeti tarafından İzmir- Çiğli'ye 15 adet Jüpiter orta menzilli füze yerleştirilmiştir. ABD'nin bu hamlesine karşı SSCB, Küba'ya Sovyet nükleer füzeleri yerleştirmiştir.

Her iki süper güç de nükleer füzelerin dünya için felaket olacağını bilmektedirler. Kennedy ve Kruşçev arasındaki ikili görüşmeler sonucunda iki ülke nükleer füzelerini geri çekme kararı almıştır. ABD'nin Küba'ya saldırma olasılığı nedeniyle Küba'dan füzelerini çekmek istemeyen Kruşçev, SSCB'nin güvenliğini sağlamak için garantiler istemiştir. Başkan Kennedy'nin ABD'nin Küba'ya saldırmayı düşünmediğini ve Türkiye'den kısa bir süre zarfında füzelerin geri çekileceğini açıklaması, Küba'nın ve Türkiye'nin krizdeki yerini belirlemiştir (İzmir, 2017: 179).

Türk hükümeti, füzeleri, Türk-ABD ittifakının garantisi olarak görmüştür. Türk hükümeti, bu durumun Türkiye'nin ABD nezdindeki değerini daha da artıracığı yönünde tedbirler almıştır. 22 Ekim'de ABD, SSCB'nin konuştuğu füzelere karşılık Küba'da ekonomik abluka uygulama kararını açıklamış ve Türkiye bu kararı ilk destekleyenler arasında yer almıştır. Türkiye bu süreçte kayıtsız şartsız ABD'nin yanında olacağını göstermiştir. Bu pozisyon, Türkiye'nin NATO ittifakının gerektirdiği dış politikada uygulaması gereken bir adım olarak görülmüştür. Türkiye bunu yaparak nükleer savaşın tüm risklerini alabileceğini göstermiştir. Öte yandan dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Sovyet tehdidiyle karşı karşıya olan ABD'nin güvenlik kaygılarını anladığını ve bu nedenle ABD'nin yanında yer aldığını söylemiştir. Aslında Küba Füze Krizi'nde büyük güçlerin birbirleri ile rekabetinin devam etmesi, füzelerin konuşlandırıldığı ülkelerin görüşlerini güvence altına almamış ve füzelerin arka planda kalmaması gerektiği sorununu ortaya çıkarmıştır. Ancak Türkiye ve Küba görüşlerini

ifade etmede geri kalmış olsalar da krizden en çok etkilenen iki ülke olmuşlardır. SSCB ve ABD'nin krizin sona ermesi, Küba ve Türkiye'nin savunmaları için önerilen füze sistemlerini ve uçaklarını kaybetmesine neden olmuştur. Büyük güçler bu ülkelere yardım sağlasa da her iki ülkeye de istenilen savunma yardımı sağlanamamıştır (Ekmen, 2021:93).

Washington hükümeti bu krizde nükleer füze kullanmaya karar verirken tek başına hareket etmiştir. Hükümetin Birleşmiş Milletler ve Amerikan Devletleri Örgütü gibi etkili uluslararası kuruluşlara ve Avrupalı NATO üyelerine danışmadan benimsediği alaycı politika, dünyanın en büyük füze krizinde bile kendi kararlarını uygulamanın zor olduğunu bir kez daha göstermiştir. Ancak bu, askeri bir savunma mekanizması olan NATO üyeleri arasında şüphe uyandırmıştır. Bu olaylar karşısında Fransa 1966 yılında NATO'dan ayrılmış ve kendi ulusal nükleer gücünü yaratmaya karar vermiştir. Böylece Batı İttifakı'nda yer alan Fransa, en zor koşullarda bile ABD'ye güvenilemeyeceğini anlamış ve gerekli düzenlemeleri yapmak istemiştir (Babacan, 2020:18).

Türkiye'nin bu kriz sırasında dış politikadaki pasif duruşu, Washington hükümetinin uluslararası sahnedeki gözetiminin canlı bir örneği olmuştur. Türk basını Türkiye'nin duruşunu yorumlamakta güçlük çekerken, Amerikan ve Sovyet basını kendi dış politika duruşlarına göre açıklamalar yapmıştır. Türkiye ise bu krizde Doğu ve Batı blokları arasında bir savunma olarak kullanılmıştır. Öte yandan NATO Konseyi toplantısında bazı NATO Konseyi temsilcileri ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğini garanti edememiştir. Ayrıca Türkiye, Küba Füze Krizinde ABD ile SSCB arasındaki gizli anlaşmalardan habersiz olmuştur. Washington hükümetinin talebi üzerine Türkiye'de füzeler imha edilmiştir. Amerika'nın Türkiye'ye verdiği sözleri yerine getirmemesi ve dolayısıyla ABD'nin Türkiye'nin garanti ettiği füzeleri imha etmesi ve ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğine dair SSCB'ye güvence verilmemesi ikili ilişkiler açısından Washington hükümetinin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi olasılığı yeniden nükleer krizi ortaya çıkarmaktadır (Kocabaş, 2017: 15-16).

Yaşanan bu olaylar Türkiye ile SSCB arasındaki ikili dengede etkili olmuştur. Türkiye'nin büyük kuzey komşusu SSCB ile uluslararası antlaşmalar yoluyla karşılıklı saygıya dayalı ilişkilerini geliştirmek, Sovyet siyasetinde Türkiye'nin ana politikası

haline gelmiştir. Türkiye, Atatürk döneminde olduğu gibi kuzey komşusu SSCB ile ilişkilerinde de bir denge politikası sürdürmek zorunda olmuştur. Ancak Jüpiter Füze Krizi Ankara-Moskova ilişkilerine zarar vermekten öteye gidememiştir. Krusçev Sovyet radyosunda: “Küba Amerika kıyılarından 90 mil uzakta olduğu için endişelendiğini söylüyorsun. Ama nükleer savaşın eşliğinde olan Türkiye, ABD ve Sovyetler Birliği dikkate alınmamakta” ifadesini kullanmıştır. Bu nedenle Washington hükümeti, Küba'daki füzeler karşılığında Türkiye'deki füzeleri kaldıracağını açıklamıştır (Varlı, 2006: 36-3).

Polaris anti-denizaltı füzeleri Türkiye'ye tahsis edilmiştir. Başkan Kennedy 1963 yılında Polaris füzelerinin Türkiye ve İtalya'ya teslim edileceğini açıklayarak, Polaris'in güvenlik açısından daha donanımlı olduğunu vurgulamıştır. Bu pozisyon, eski füzelerin kaldırılmasına ve daha güvenli ve donanımlı bir Polaris'in yerleştirilmesine yol açarken, Türk savunma sistemine yenilikler kattığı endişesi gerekçesiyle Türk basınında tepkilere yol açmıştır (Bozkurt, 2017: 229).

3.5.2. İncirlik Üssü'ne F-100 uçaklarının yerleştirilmesi

Lübnan'daki iç savaşın sona ermesi, Washington hükümetinin askerlerini geri çekmesiyle sonuçlansa da, bu ABD'nin Ortadoğu'dan tamamen çekildiği anlamına gelmiyordu. Sadece bu değil Amerika, Eisenhower Doktrini ile Ortadoğu'daki misyonunu giderek güçlendirmiştir. Başbakan Menderes öncülüğünde, Süveyş Krizi sonrasında Türkiye ile Suriye arasında yaşanan gerilimler sonucunda, yukarıda belirtildiği gibi saldırmazlık paktının sona erdiğini belirten F-100 savaş uçaklarının Adana'daki yerini almaya başladığı belirtilmiştir (Bölme, 2012: 219).

Sovyet saldırılarına karşı korumak için orta ve uzun menzilli füzelere sahip Thor ve Jüpiter füzeleri önemli olarak görülmektedir. Bu kapsamda F-100 uçaklarının Türkiye'ye getirilmesi ve Jüpiter füzelerinin Türkiye'de konuşlandırılması projesi aynı gün gerçekleştirilmiştir. ABD, Lübnan Savaşı'ndan önce F-100'ü Türkiye'ye geçici olarak konuşlandırmıştır. Öte yandan Türkiye'de F-100 uçaklarının bulunması bazı sorunlar yaratmıştır. Birincisi, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile yapılan sözlü antlaşmaya göre F-100 uçağı Türkiye'de uzun süre kalmayacaktır. Öte yandan bu uçaklar NATO'ya atanmamış ve bu nedenle uçakların NATO'ya uygun hale getirilmesi önemli olmuştur. Bu yüzden uçağı NATO ve ABD kullanımına uygun hale getirmek

bir öncelik olarak ön görülmüştür. Yani ABD Büyükelçisi Fletcher Warren, Adnan Menderes'e bu yerler için Adana'da bir süre kalma planlarını sunmuştur. Menderes ise İncirlik'in 12 adet F-100'ü barındırabileceğini söylemiştir. Türk ve Amerikalı tarafların üzerinde antlaşmaya vardıkları konu hiçbir antlaşmaya dahil edilmemiştir. Aynı zamanda Türkiye, üsleri kullanan iki taraf arasında herhangi bir askeri antlaşmaya uymayacağından hiç endişe duymamıştır. Bu kapsamda Adnan Menderes başkanlığındaki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, ABD büyükelçisine Amerikalıların İncirlik'i istedikleri kadar kullanabileceğini ve İncirlik'in Amerika için burada olduğunu söylemiştir (Bölme, 2012: 220-221).

Üslerin kullanımında sorun yaşamak istemeyen Washington hükümeti, Diyarbakır ve Eskişehir'deki üsler ile Erlik hava üslerini kullanmak için Türkiye'den izin istemiştir. Bu kapsamda ABD Deniz Kuvvetleri Başkomutanı Amiral Robert L. Denison, 20 Kasım 1959'da Genelkurmay Başkanı Mustafa Rüştü Erdelhun 'un Amerikalılar tarafından üs kullanımıyla ilgili sorusunu tekrarlamıştır. İncirlik ve belirtilen diğer tüm üslerin kullanabileceği belirtilmiştir. Genelkurmay Başkanı'ndan gelen bu talimat, güneydeki Türk hava tesislerinin her an Ortadoğu'da başta olmak üzere ABD'nin kullanımına açılacağı anlamına gelmekteydi. Bu nedenle İncirlik Hava Üssü, Ortadoğu'nun kalkınmasında Amerikan müdahalesinin odak noktası haline gelmiştir. Ancak İncirlik'teki diğer Jüpiter roketleri nedeniyle çeşitli sorunlar roketlerin konuşlanacağı üssü değiştirmiş ve üs Sicilya Hava Üssü olarak yeni yerini almıştır. Ancak İncirlik askeri üssü, hem Ortadoğu'ya hem de Sovyetler Birliği'ne yakınlığı ve istihbarat merkezi konumu nedeniyle ABD için stratejik önemini her zaman korumuştur (Bölme, 2012: 219).

3.5.3. Türkiye'de artış gösteren Amerikan personelleri

1960'lara kadar, Amerika Birleşik Devletleri tarafından sağlanan yardım, öncelikle Amerikan güvenliğini sağlamak ve yardımları Amerikan çıkarlarıyla uyumlu hale getirmekle ilgili olmuştur. Ekonomik ve askeri amaçlarla hayata geçirilen bu yan kuruluşlar, zamanla Amerikan düşüncesini ve siyasetini şekillendiren bir sistem oluşturmuştur (Arı, 2013: 406).

Özellikle bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurma çabaları Washington hükümetini endişelendiren bir unsur haline gelmiştir.

1960'da Moskova hükümetinin, ordunun yönettiği Türkiye'ye ekonomik yardım talebi ABD'yi düşündürmüştür. Bu nedenle Türkiye'de askeri yönetimin taleplerine cevap vermek ve siyasi iktidarı desteklemek Washington hükümeti için bir öncelik olmuştur. Bu bağlamda Eisenhower, 11 Haziran 1960 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e yazdığı bir mektupta Cemal Gürsel ve Dışişleri Bakanı Selim Rauf Sarper'in Batı yanlısı duruşunu pekiştirmeye çalışmıştır. Böylece Serper, Türkiye-ABD ilişkilerinin Sovyet baskısı karşısında canlı kalması gerektiğini ileri sürerek bir dış politika duruşu sergilemiştir (Çakır, 2004: 76-77).

Başkan John F. Kennedy döneminde ABD dış yardım yasalarında değişiklikler yapılmıştır. Kennedy, 1961 yılında çıkardığı Dış Yardım Yasası ile az gelişmiş ülkelere uzun vadeli dış yardım fırsatları sunmuş ve yardım yapılan ülkelerin iç reform politikası uygulamalarında değişiklik önererek bu politikaları desteklemiştir. Bu yasaya göre, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, ülkenin ulusal çıkarlarına uygun olarak diğer ülkelere yardım yapabilmektedir (Çakır, 2004: 76-77).

Bu gelişmeler sonucunda Türkiye, Soğuk Savaş'ın ivme kazandığı dönemde güvenlik söyleminin bir parçası olarak yardım programına öncelik veren ABD için önemli bir ülke konumuna gelmiştir. 1962'de ABD'nin Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) çatısı altında Türkiye'ye her yıl 300 milyon dolar yardım göndereceği açıklanmıştır. Washington hükümeti aynı yıl Türkiye'ye 103 milyon dolar hibe sağlamıştır (Durmaz, 2013: 123).

1962'de ABD dış yardım mevzuatı için 1 milyar dolar (700 milyon) tahsis ederken, 1963-1966 döneminde program için 6 milyar dolar tahsis edilmiştir. Aynı zamanda, hem askeri hem de ekonomik yardımı ve az gelişmiş ABD silahlı ülkelerinde ABD ulusal çıkarlarına hizmet etmeyi amaçlayan uzun vadeli bir değişim sürecini içeren yeni yasalar çıkarılmıştır (Durmaz, 2013: 123).

Amerika Birleşik Devletleri bu yardımı Türkiye'ye sağlarken ülkedeki çeşitli devlet yapılarını da kontrol etmeye başlamıştır. Türkiye'de iletişim araçları genellikle PTT'nin elindeyken, bu işleve ABD Askeri Posta Servisi tarafından APO (Army Post Office) adı verilmiştir. Sadece askeri personel değil, Amerikan Propaganda Merkezi çalışanları ve büyükelçileri de duruma dahil olmuşlardır. APO sayesinde Amerikalılar, Türk kontrolü olmadan ABD'ye sevk edilen Türkiye'deki antikacılardan mal satın alma

gerçekleştirmişlerdir. Böylece ABD, farkında olmadan APO üzerinden Türkiye'ye kaçakçılık ticaretini üstlenmişlerdir ("Modern Kapitulasyonlar ve Amerikan Kaçakçılığı", Yön Gazetesi, 03.12.1965).

APO (Army Post Office), Türkiye'deki Amerikalı işçi sayısında artışa neden olmuştur. ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardım karşılığında ABD'li askeri uzmanlar ve personel, Türkiye'deki üs ve tesislerden tam anlamıyla yararlanmaya devam etmiştir. Bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri'nden 3720 asker, 138 sivil personel ve 2167 aile üyesi Türkiye'ye gelmiştir. 1970 yılında bu sayı 23.000'e ulaşmıştır. Soğuk Savaş sırasında bu sayı 25.000'e yükselmiştir. Türkiye'deki Amerikan personel sayısındaki bu artış, ülkede Amerikan karşıtlığının artmasında etken olmuştur. Sadece bu değil, Türk askeri üslerinde konuşlu Amerikan askerleri, Türkiye'nin savunma sanayisi hakkında çeşitli bilgi ve istihbarat toplamıştır. Özellikle 1958'de Türk gazetecilerin Amerikalılar tarafından İncirlik Üssü'ne götürülmemesi büyük bir sorun olmuştur. Ancak Amerikalı gazetecileri üsse getirdikleri ortaya çıkınca ciddi bir sorun çıkmıştır. Türk gazeteciliği gelişmelere tepki göstermiştir; Milliyet gazetesinin manşetinde "Adana Amerikalılar için değil" ve "Amerikalı dostlarımız bölgenin genel savunması için Türkiye'de sadece misafir olduklarını unutmuş olabilirler" denilmiştir. Anti-Amerikancılık Türkiye'de bir öncü olmuştur. Bu nedenle Washington hükümeti Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımlarını sürdürürken, Türkiye'deki iş gücünü artırmıştır ve Türk savunma sanayisinin ABD kontrolündeki savunma teçhizatına dönüşmesine katkıda bulunmuştur (Bölme, 2012: 236).

3.5.4. Beklenmeyen gelişme: Lyndon Baines Johnson'dan gelen mektup

21 Aralık 1963 geldiğinde, Kıbrıs Rum tarafı kara propagandaya başlamıştır ve Türklere karşı saldırılar başlatmıştır. Zamanla Rumlar Türklere karşı soykırım yapmaya başladılar ve konu Türkiye ile de bağlantılı uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Ayrıca Rum tarafının silahlanmaya başlaması Türkiye'yi harekete geçirmeye sevk etmiş, bu nedenle Ankara hükümeti Türk ordusunu Kıbrıs'a gönderme kararı almıştır. Ancak bu gelişmelerin ardından Lyndon Baines Johnson'ın 5 Haziran 1964'te yazdığı uygunsuz mektup tüm dengesizliği değiştirmiştir (Feridunoğlu, 2017: 381).

İsmet İnönü Kıbrıs için ne yapılması gerekiyorsa yapılacağını ilan etmiş ve 13 Mart 1964'te Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a Kıbrıs'ın ayakta kalacağını belirten bir mektup göndermiştir. Ancak ne garantör devletler (Yunanistan, İngiltere) ne de Batı Koalisyonu bu görüşmeye olumlu yaklaşmamıştır. Öte yandan, 1964 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kıbrıs'ın işgal edilmesi durumunda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edeceğini ilan etmiştir. Johnson'ın mektubundan önce Türkiye, uluslararası alanda ciddi eleştirilere maruz kalmış ve İsmet İnönü, Time dergisine verdiği bir röportajda "yeni bir dünyaya ihtiyaç var" diyerek Türkiye'nin Batılı devletlere yönelik kararlılığını göstermiştir (Feridunoğlu, 2017: 381).

Bu süre zarfında ABD, Türkiye'deki casusluk faaliyetlerine devam etmiştir. Washington'un Ankara Büyükelçisi Hare, dışişleri bakanları ve Cumhurbaşkanı İnönü'nün bir araya gelmesi gerektiğini ve Türkiye'nin Kıbrıs ordusuna her an müdahale edebileceğini söylemiştir. Öte yandan Washington hükümeti, bir uçak gemisi, bir kruvazör ve 4 destroyerden oluşan 6. Filo Ordusu'nu Kıbrıs'tan 8 saat uzaklıkta konuşlandırmıştır. Bu pozisyon Türkiye ile Kıbrıs arasındadır ve Türkiye'nin herhangi bir müdahaleye maruz kalmasını önlemeyi amaçlamaktadır.

Washington'un Türkiye'yi savunmak için sağladığı silahları en çok ihtiyaç duyulduğu anda kullanamaması, ABD'yi Türkiye'nin karşısında güvensiz bir ittifak olarak ortaya çıkarmıştır. Sisco, yaptığı röportajda Türkiye'nin unutamayacağı mektupla ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Sisco, mektubu dönemin Dışişleri Bakanı Dean Rusk'ın yazdığını ve Türkiye ile paylaşmadığı birçok olayın mektupla anlaşıldığını söylemiştir. Sisco, yaptığı açıklamada, mektubun Türk kamuoyu ve siyaseti üzerinde şok edici bir etkisi olduğunun farkında olduğunu ancak mektubun bu amaçla yazıldığını söylemiştir.

Truman Doktrini'nin 1947'de ilan edilmesinden bu yana Türkiye, ABD'ye karşı sadık ve duygusal bir politika izlemiştir. Bunun için Türk birlikleri, Batı İttifakına katılmak ve Türkiye'den kilometrelerce uzakta ABD ile savaşmak üzere Kore'ye gönderilmiştir. Ardından ABD Başkanı'nın Kıbrıs'a müdahale etmek isteyen Türkiye'ye yazdığı bu mektup dengeleri alt üst etmiştir. ABD'li yetkili, vurgulu mektubun Türkiye'ye bir darbe olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla Washington'un bu hamlesi Türkiye'nin dış politikada hareket özgürlüğünü kısıtlamıştır ve Türkiye-ABD ilişkilerinde mesafeli bir duruş yaratmıştır (Ertem, 2009:379). ABD ile Türkiye

arasında yaşanan askeri ve siyasi gerilim, çıkar çatışmalarına neden olmuştur. ABD, NATO organizasyonu içerisinde kullanması için sattığı askeri jetleri, Kıbrıs sorununda kullanmaması gerektiğini söylemiştir. Ankara hükümeti, Kıbrıs sorununda radikal karar alarak ABD'nin hibe ettiği ve ABD'den satın almış olduğu askeri ekipmanları Kıbrıs savaşında kullanmıştır. ABD arasında yaşanan bu siyasi gerilim sonucunda Türkiye'ye askeri ve ekonomik ambargolar uygulanmıştır.

3.6. Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu'nun Yeri ve Önemi

Kıbrıs sorunu Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, 1960'larda ve 1970'lerde ABD ile ilişkilerine vurgu yapmış ve bu dönemde NATO'ya bağlılığını ön planda tutmuştur. Bu dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinin şekillendirdiği 1964 ve 1974 Kıbrıs sorunları, iki ülke arasında bir takım güven sorunlarını ortaya çıkarmıştır.

Kıbrıs sorunu bağlamında Türkler ve Rumlar arasında sonu gelmeyen çatışmalar yıllar boyunca sürmüştür. Adada iki grup arasında başlayan çekişme güç mücadelesine dönüşmüştür. 1967 yılında kurulan "Geçici Türk Yönetimi", zamanla "Kıbrıs Yönetimi" adını almıştır. Kıbrıs'ta 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Rauf Denktaş liderliğindeki ortak girişimin herhangi bir kâr getirmediği görülmüştür. Bu nedenle durum, adadaki Türklerin güvenliğinden sorumlu olan Türkiye için öncelikli bir konu haline gelmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs Barış Harekatı'nda, Makarios'un Kıbrıs Rum tarafında özellikle Kıbrıs'ı özelleştirme ve Enosis fikrini hayata geçirme çabalarına karşılık olarak 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs adasına operasyon başlatmıştır (Akgün, 2018: 90).

ABD'li diplomat Henry Kissinger, ikinci Kıbrıs müdahalesinden bir gün önce, 13 Ağustos 1974 sabahı Başkan Ford ile bir görüşme yapmıştır. Görüşmede Kissinger, Türkiye ile Yunanistan arasında bir çatışma istemediğini ve bir savaş durumunda Türkiye'nin ABD'nin daha önemli bir müttefiki olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda Türklerin Kıbrıs'a müdahaleleri için üçüncü Kıbrıs olmaları konusunda hiçbir sorun yaşamayacaklarını söylemiştir. Örneğin Kissinger, 1974 Kıbrıs operasyonunda Türkiye'ye askeri yardımı kesmeye yönelik ABD yaptırımlarına çeşitli nedenlerle karşı olduğunu ifade etmiştir (Bayer, 2016: 343).

Kıbrıs operasyonu sonrasında uluslararası arenada Türkiye-ABD ilişkileri tecrit edilmiştir. Bu süre zarfında ABD hükümetinin afyon ekimini yasaklaması ciddi bir sorun olarak görülüyordu. Albaylar Cuntasının arkasında olan ve Yunanistan'ı kaybetmek, Kıbrıs'ı feda etmek istemeyen ABD'nin tutumu, Türkiye'ye karşı çeşitli girişimleri zorunlu kıldı. Bu gelişmeler karşısında ABD, 1975 yılında Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır. Bu olaylar sonucunda Türkiye, 1969 tarihli Savunma İş birliği Antlaşması'nı feshederek, NATO'nun amacı doğrultusunda Türkiye'deki İncirlik Hava Üssü dışındaki Amerikan üslerine müdahale etmiştir (Yılmaz, 2017: 93).

Washington'un yaptırım önerisi, Türkiye Kıbrıs'a asker göndermedikçe ve ABD silahlarını kullanmadıkça uygulanmayacak şekilde belirlenmiştir. Ancak bu gerçekleşmeyince Washington'daki hükümet yasağı uygulamayı gerekli görmüştür. Silah ambargosunun temeli, Türk ve Amerikalı yetkililer tarafından imzalanan 12 Temmuz 1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Antlaşmasıdır. Bu antlaşmaya dayanarak ABD, 1964 yılında Johnson Mektubu'nu devreye soktu ve ABD'nin Türk dış politikasına karşı güvensizlik ortaya çıkmıştır (Bayer, 2016: 343).

Washington hükümetinin silahları yasaklama kararının arkasındaki en önemli etkenlerden biri hiç şüphesiz Kıbrıs Rum lobisinin faaliyetleridir. Sadece bu değil, aktif lobi faaliyetleri sonucunda ABD'nin Kıbrıs Rum Kesimi Başkan Yardımcısı'nın propagandası da bu pozisyonu desteklemiştir.

Washington hükümeti, uluslararası ilişkilerde yaptırım ve ceza anlamına gelen ambargo terimini Türkiye'ye uygularken, bu cezanın nedeni afyon sorunu olmuştur. Türkiye'ye yönelik bu baskı süreci, Yunan tarafının zaman içinde Türkiye'ye karşı lobi faaliyetlerini yoğunlaştırmasını sağlamıştır (Yalçın, 2012: 105).

ABD'nin 5 Şubat 1975'te uyguladığı bu silah ambargosu, Türkiye'nin dış politikasını da istikrarsızlaştırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında 1947 ve 1960 yıllarında imzalanan ikili antlaşmalar ve 1961'de çıkarılan Amerikan Dış Yardım Yasası, Türkiye'nin iç güvenliğinin sağlanması açısından önemli gelişmeler olarak görülmektedir. Ancak Türklerin bu silahları Kıbrıs'ta kullandığını iddia eden ve bunlar hakkında karalama kampanyası başlatan Rum tarafı, Washington'un Türkiye'ye yaptırım uygulaması için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Öte yandan bu durum,

Türkiye'yi bu dönemde iç siyasetlerinde birçok çalkantılarla karşı karşıya kalan diğer güçlere karşı dış politikasında etkisiz hale getirmiştir.

Washington hükümetinin uyguladığı silah ambargosu ABD için bazı sorunlara yol açmıştır. Öyle ki ABD Başkanı Ford, 2 Ağustos 1975'te yaptığı konuşmada, Türkiye'de askeri üsler yerine yeni üsler bulunabileceğini, ancak bunun çok pahalıya mal olacağını söylemiştir. Ancak kısa süre sonra Washington hükümeti üsleri kapatmaya karar vermiştir. Başbakan Süleyman Demiral, kararın TSK'nın muharebe aparatını ve buna bağlı olarak altını oyduğunu söyleyerek karara itiraz etmiştir.

Bunun NATO'nun gücünü etkileyeceğini söylese de ABD tarafı kararını değiştirmemiştir. Türkiye ise 25 Temmuz 1975 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile askeri üs ve tesisleri kapatma kararı almıştır. Tesislerde çalışan çok sayıda personel izne ayrılmıştır ve NATO konuşlanmaları nedeniyle İncirlik Hava Üssü'nün görev durumu kısıtlanmıştır.

Kapatılan askeri üsler arasında Washington'u en çok endişelendiren Sinop olmuştur. Bu üsler Washington hükümeti için çok önemli olduğu için, Doğu ve Batı bloklarının rekabet ettiği Soğuk Savaş döneminde ABD istihbaratının yüzde 30'unu olarak casusluk faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ulusal güvenlik çıkarlarını her zaman en üst düzeyde tutan ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini bölgesel bir tehdit olarak görmüştür. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etme isteği, güvenliğini ciddi şekilde tehlikeye atmıştır. Sonuç olarak, bölge devletleri için sert güce alternatif olarak askeri ve ekonomik yaptırımlar büyük önem taşımaktadır. Washington, bu rejimi siyasallaştırdıktan sonra Türkiye'yi bu konuda cezalandırmayı tercih etmiştir. Türkiye'deki haberleşme istasyonlarının kapatılması kararı bu duruma basit bir örnektir (Özbek 2018: 1).

3.7. Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Savunma Ekonomik İş birliği Antlaşması

Türkiye ile ABD arasında 1947 ve 1954 askeri antlaşmaları imzalanmıştır ve 3 Temmuz 1969 tarihli Savunma İş birliği Antlaşması'nın temelini atmıştır. 12 Temmuz 1947'de imzalanan askeri antlaşma, Türkiye'nin aldığı çeşitli askeri malzeme ve teçhizatın sağlanmasına ilişkin bir hüküm içeriyordu. Washington Valisinin izni

olmadan hiçbir şekilde kullanılmazdı. Benzer şekilde, Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler arasındaki Silahlı Kuvvetlerin Statüsüne İlişkin 1954 yılı Sözleşmesi, iki ülke arasında askeri üslerin kurulmasında ve yardım sağlanmasında etkili olmuştur. Bu nedenle ABD, 1947 ve 1954 yılları antlaşmalarına dayanarak Türkiye'de çok sayıda askeri üs kurma çalışmalarına başlamıştır. Ancak iki ülke arasında imzalanan antlaşmaların çoğu Parlamento'dan geçmemiş ve Dışişleri Bakanlığı veya Genelkurmay'ın onayı ile yürürlüğe girmiştir. 3 Temmuz 1969 tarihinde imzalanan bu antlaşma gizli antlaşmalardan biri olarak görülmektedir. 1975 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin gündemine oturan Kıbrıs sorunu nedeniyle, Türkiye'nin silah ambargosunu yasaklayan 1969 yılı Savunma İş birliği Antlaşması hafife alınmış ve gizliliği kaybolmuştur. Bu bağlamda Kıbrıs sorunu iki ülke arasındaki ilişkileri baltalamış ve bu gelişmelerde Johnson mektubu önemli rol oynamıştır. Böylece Türkiye NATO üyeliğini ve Batılı kimliğini sorgulamaktadır. Öte yandan Türk kamuoyunda Amerikan karşıtı söylemler yoğunlaşmıştır. Türkiye'deki ABD askeri üslerinin niteliğine ilişkin soruları gündeme getirmiş ve konuya odaklanma gereğinin altını çizmiştir. 1969 yılında imzalanan Savunma İş birliği Antlaşması (SED), Türkiye'deki mevcut üslerin geleceğinin bir antlaşma ile yenilenmesine işaret ediyordu. Bu düzenleme ile Türk yetkililer, Amerikan üslerinde yapılacak manevralara sınırlı bir engel oluşturmuştur. Türk-Sovyet ilişkilerini olumsuz etkileyen bu durum sonucunda Amerikan U-2 casus uçaklarının İncirlik'ten uçmasına izin verilmemiştir (Güvenç, 2015: 107).

Türkiye'nin bağımsız bir devlete verdiği değeri göstermesi açısından önemli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. 1969 Savunma İş birliği Antlaşması gibi, Türkiye'nin izin verdiği ölçüde askeri üsleri harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Anlaşmanın 2. maddesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi takdirine bağlı olarak Orta Doğu'da bir üs açamaması durumunu ifade etmektedir. Bu maddeye göre ABD, Türk yönetiminin ve kamuoyunun bilgisi dışında askeri üsler açma hakkına sahip değildir. Antlaşmanın 3. Maddesi uyarınca Amerika Birleşik Devletleri, istihbarat toplama tesisleri, savaş sistemleri ve ağları, bağlantı istasyonları ve bağlantı tesisleri gibi alanlarda ABD'nin savunma faaliyetlerine katılmasına izin vermiştir. Bu kurumlar Türkiye'nin kendi toprakları olarak belirlenmiş ve Türkiye'ye katılma yetkisi verilmiştir. Ancak bu ikili anlaşmanın ardından, 1974'te ABD'nin Kıbrıs sorununa uyguladığı silah ambargosunun ardından Türkiye'nin ABD'ye olan güveni sarsılmıştır.

Öte yandan Türk yetkililer de Türkiye-ABD ilişkileri konusunda oldukça endişeli duruma düşmüştür. Sadece bu da değil, Türkiye NATO'nun savunma kolu rolünden memnun olsa da, asıl amacı Türkiye'deki tesisleri ABD'nin elinde tutmak olmuştur. Bu nedenle Savunma İş birliği Antlaşması, iki taraf arasındaki gerginliğe rağmen ikili ilişkilerin canlı kalmasına yardımcı olmuştur (İlhan, 2019:18).

Türkiye'nin üyesi olduğu Kuzey Atlantik İttifakı'nın bir parçası olarak, bu antlaşmanın 3. maddesi uyarınca Türkiye, savunma teçhizatını daha da geliştirmek ve ikili ilişkilerin kalitesini yükseltmek için ABD'den yardım almıştır. Türkiye'ye ithal edilen savunma malzemeleri ve savunma teknik eğitim ekipmanları diğer tüm ülkeler gibi işlenecekti. Amerika Birleşik Devletleri, antlaşmanın ilk dört yılında hibe, kredi ve kredi garantileri şeklinde 10 milyar dolarlık savunma yardımı sağlamayı taahhüt etmiştir. Bu anlaşmaya göre 2 yıl içinde 70 milyon ABD doları bağış yapılması hedeflenmiş ve toplam bağış tutarının 4 yıl içinde 200 milyon ABD dolarından az olmaması gerektiği vurgulanmıştır Washington tarafından uygulanan kredi ve bağış artış oranının, diğer NATO üyelerinin kullandığı faiz oranı modeline yakın olduğu söylenmiştir. Ayrıca, antlaşma sırasında Türkiye'ye satılan savunma malzemesinin şekli, miktarı ve şartları üzerinde her iki taraf da antlaşmaya varmıştır (Orkunt, 1978: 289).

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın ABD Kongresi'nde Türkiye-ABD askeri ilişkilerine yönelik tutumu dikkat çekici olmuştur. Birincisi, Türk-ABD askeri ilişkilerinde Yunan lobisinin Kıbrıs sorununa yönelik faaliyetleri önemli bir yer tutuyordu. Cumhuriyetçi W. 29 Mart 1976'da Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi'nde Türkiye yanlısı bir tavır sergileyen Broomfield, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'a Türkiye'ye yapılacak kredi yardımının Kongre tarafından onaylanmasını istediğini, Rum tarafının harekete geçtiğini söylemiştir. Antlaşmaya karşı, duyurunun ardından Kissinger, Washington hükümetinin amacının yardım etmek değil, her dört yılda bir milyarlarca dolarlık silah satışına izin vermek olduğunu söylemiştir. Yardımın kredileri içerdiğini ifade eden Kissinger, yaptığı konuşmada yardımın ABD tarafından oluşturulmadığını söylemiştir. Kissinger, bu söylemini Türkiye'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de stratejik öneme sahip Sovyetler Birliği ile jeopolitik konumuyla gerekçelendirmiştir. ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunun Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkilediğini ifade eden Kissinger, Türkiye'ye bu

kredilerin ABD lehine yapıldığını söylemiştir. Kissinger, bu kredilerin yardım olarak değerlendirilmemesi gerektiğini söyleyerek, Kongre'den duruma göre karar verilmesini istemiştir (Güvenç, 2015: 107).

7 Mayıs 1976'da ABD Başkanı Ford, ABD Dış Askeri Yardım ve Askeri Satış Yasasını veto ederek, silah ihracatı ve 9 milyar dolara kadar olan tedarik yasağına karşı çıkmıştır, ancak Başkan Ford'un soruları cevapsız kalmıştır. 1976 Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimleri için Jimmy Carter'ı aday gösteren Jimmy Carter ve Yunan yanlısı politikaları destekleyen Demokrat adaylar, oy kazanmak için konuyu iç politikadan dış politikaya taşımışlardır. Amerikalı bürokratlar için bu tasarının kabulü Kıbrıs'taki Türklerin tavizlerine bağlı olmuştur. Ancak, Kissinger'in kendisinin de belirttiği gibi, bakan Kongre üyelerini, Türkiye'deki askerler silah talep ederek hükümeti rahatsız etmedikçe Türkiye'nin böyle bir talepte bulunmayacağı ve Kıbrıs'ta herhangi bir taviz verilmeyeceği konusunda uyarmıştır (İlhan, 2019:18).

Taviz verilmemesi Emekli Amiral Orkunt'un artık istediğini elde etme şansını daha yüksek hale getirmiştir. Ancak bir devletin kendi ulusal güvenliğini ön planda tutan koşullar nedeniyle bir alternatif araması kaçınılmazdır. Türkiye'nin ABD askeri yardımına ihtiyacı, ABD Kongresi üyeleri tarafından Türkiye'nin Batı için tek seçenek olarak görülmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan durum zayıflık göstergesi olmuştur. Bu nedenle ABD'nin Kıbrıs'a öncelik vererek dayattığı silahlar, Cumhurbaşkanı'nın inisiyatifiyle şartlı olarak yeniden basılmıştır. Washington'un tutumu, Türkiye'nin ABD'ye askeri bağımlılığını anlaması için bir örnek oluşturmuştur. Türkiye bu dönemde Sovyetler Birliği'nin etkisi altında kalmaktan kaçınmaya çalışırken Batı Bloku ile ilişkilerini daha özgür bir şekilde sürdürmeye çalışmıştır. İki ülke arasında o dönemde imzalanan Ortak Savunma ve İş birliği Antlaşması, Türkiye'nin ortaya koyduğu bağımsızlık ilkesine dayalı ikili ilişkilerin güvenilir bir zemine oturtulması açısından çok önemli bir durum olarak görülmüştür (Orkunt, 1978: 298-299).

3.8. Türkiye'nin F-4E Serüveni

Türkiye'nin NATO üyeliği ile ABD'den büyük miktarda silah ve askeri teçhizat yardımı almıştır. Türkiye'ye yapılan bu yardım, F-84 ve F-100 gibi savaş uçaklarını içeriyordu. 1971'de Yunanistan'ın ABD'ye F-4E sipariş etmesinden bir yıl sonra,

Türkiye " Peace Diamond' " proje adı altında 40 F-4E sipariş etmiştir. Hayatta kalan F-4E pilotları ve bakım personeli, eğitim için ABD'ye gönderilmiştir. Böylece Washington'dan satın alınan uçakların yanı sıra eğitim için ABD'ye gönderilen Türk pilotların, Amerikan modeli eğitimlerle Türk havacılık sektörünü destekledikleri tahmin edilmiştir. 1974 yılında uçak alımını tamamlayan Türkiye, 32 adet F-4E satın almış ve ikinci bir siparişin ardından, Phantom II'ye tekabül eden 8 adet RF-4E daha sipariş etmiştir. 1981'de ABD'den 15 adet F-4E daha sipariş edilmiştir (Savunmasanayist, 2019).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki istikrarı önemli görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye, 1978 yılı Dış Askeri Satış Programı çerçevesinde ABD'den 175 milyon ABD Doları tutarında kredi talebinde bulunmuştur. 28 Mart 1977'de ABD, Türkiye'ye uluslararası güvenlik yardımı için NATO Uçak ve Silah İhracatı Kontrol Yasası'nın 5. Maddesini sipariş etmesi için yetki verilmiştir. Böylece iki ülke arasındaki askeri ilişkiler yeniden ivme kazanmıştır (Orkunt, 1978: 231-232).

İki ülke arasındaki askeri ilişkiler geliştikçe, ABD'den sipariş edilen uçaklara ek olarak, Washington hükümeti tarafından 1984-1985 ve 1987 yıllarında 70 F-4E uçağı Türkiye'ye bağışlanmıştır. 1990 Körfez Krizi'nin başlamasından sonra 1991 ve 1992 yıllarında 40 F-4E savaş uçağı Türk Hava Kuvvetleri'ne katılmıştır (Savunmasanayiorg, 2017).

F-4E savaş uçakları ile başlayan, TSK'nın hava gücünün artırılması programı, günümüz Hava Kuvvetlerinin modernizasyonun temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. ABD'ye gönderilen pilot adayları ülkeye geri döndükten sonra askeri pilotlar yetiştirerek TSK'nın modernizasyonu için hizmet etmişlerdir. Hava Kuvvetlerinin gücünün artmasıyla Türkiye, NATO'da güçlü bir ülke konumuna gelmiştir.

3.9. Türkiye ve Yabancı Askeri Satış Kredileri

Yabancı Askeri Satış Kredileri (Foreign Military Sales) Türkiye'nin 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nden silah almak için kullandığı kredilerdir. Türkiye ve Yunanistan'a yönelik bir askeri yardım programı kapsamında başlangıçta 1 milyar dolara ulaşan bu krediler, sonunda Washington hükümeti tarafından tasfiye edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, tarafların açıkça Doğu ve Batı blokları olarak tanımlandığı bir dönemde ABD, ekonomik ve askeri yardım programlarına ihtiyaç duyan ülkelerle askeri-ticari ilişkiler kurmuştur. 1947 yılında Türkiye'ye verilen hibe 3 milyar ABD doları olmuştur (Seren, 2015: 50).

FMS, borç koruma yardımı kisvesi altında ABD ulusal çıkarları bağlamında oluşturulmuştur. ABD güvenlik yardımının bir parçası olarak Washington, 1948'den 1965'e kadar silahlarının yüzde 56'sını MAP'a (Military Assistance Program) ve FMS kredileri olmuştur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri silah stokunu yenilemiş, ülkelere silah satmış ve uzun vadeli askeri modernizasyon sağlamak için ülkeleri kendisine bağımlı hale getirmiştir (Kaya, 2006: 67).

Amerika'nın elinde kalan ek askeri teçhizatı içeren hibe yardımı, askeri eğitim programlarını da içermektedir. 1972'de mali yardım ve askeri eğitim programının sona ermesiyle, Washington hükümeti Türkiye'ye FMS kredilerini yeniden başlatmıştır.

Türkiye 1980'lerin sonuna kadar savunma harcamalarını bu kredilere harcamıştır. 1980'lerden sonra yerli sanayinin kaynaklarına dönülmesine karar verilmiş ve bu amaçla Savunma Sanayii Müsteşarlığı kurulmuştur. Ancak ABD'den Türkiye'ye verilen bu krediler Türk ekonomisini zor bir döneme sokmuştur. Bu nedenle Ankara hükümeti krediyi geri ödemekte zorlanmıştır. 1987'de Cumhuriyet gazetesi, Washington hükümetinin, Türkiye'nin 400 milyar ABD doları tutarındaki askeri satış kredisini (FMS) 10 gün içinde geri ödememesi halinde Türkiye'ye vereceği para konusunda şüpheleri olduğunu bildirmiştir. Türkiye ise Washington'a borçlu olduğu için bu borcun ertelenmesini istemiştir. Hatta bu dönemde ABD'de faiz oranlarının yüzde 50 artması Türkiye'nin dış borcuna ek maliyetler getirmiştir. Borçlu ülkelerin borç seviyelerini bildiren Nacion Gazetesine göre, Türkiye'nin 26 milyar dolarlık dış borcundan faiz hariç her yıl 250 milyon dolar daha ödemesi beklenmiştir. Böylece Türkiye'nin dış kredi faizi dahil geri ödeyeceği miktar 3 milyar dolara yaklaşmıştır (Seren, 2015: 50).

ABD'nin sağladığı dış yardımın önemine vurgu yapan Reagan, 42 yıldır insanlığın savaşta olmadığını, çünkü dünya ülkelerinin ABD'nin sağladığı dış yardıma bağımlı olduğunu söylemiştir. Federal Devlet ancak bu sorumluluğun arkasında, ülkelere yardım adı altında kredi sağlayan ve daha sonra bu ülkelerin ulusal üretim

hatlarını aşarak ekonomik ve askeri olarak onlara bağımlı hale gelen Amerikan çıkarları mevcut olmuştur. Bu nedenle, ABD FMS kredisinin "dış askeri satışlar" için birincil amacı, Washington hükümetinin Türkiye'ye daha fazla silah satmasına izin vermektedir. Bu durum Türkiye'yi ABD'den daha fazla silah alarak milyarlarca dolar borç almaya sevk etmiştir. Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 2005 yılında ABD'ye yaptığı ziyaretten önce 14 deniz ürünü yemeği yemiştir. Sea Hawk satın alacağını açıklamıştır. Teslim edilen helikopterlerin parası ABD'den alınmış ve Türkiye yeniden ABD'ye borçlanmıştır. Ayrıca bu silahların uluslararası müdahale ve ABD'nin rızası olmadan kullanılmaması şartı da vardır. Bunun en iyi örneği EUMA'dır. EUMA FMS, satış sürecini tamamlamak için önemli bir belgedir. Bu antlaşmaya göre ABD, savunma araçlarının Amerikan çıkarlarına aykırı kullanılması durumunda satışını geri çekme hakkına sahiptir. Böylece, alıcı ülke EUMA'yı imzalayarak her türlü tadilat, modernizasyon, bakım ve Amerika Birleşik Devletleri kontrolünde başka bir ülkeye devir yapmakla yükümlüdür. Böylece ABD, teknolojik yeniliklerle donanmış savunma sistemleriyle, alıcı devletlere hegemonyasını göstermiş ve kendi ulusal meselelerinde hâkimiyet kavramını göstermiştir (Şahbaz, 2007: 75).

3.10. 12 Eylül 1980 Dönemi Türk-Amerikan Askeri İlişkileri

Türkiye'de 12 Eylül 1980 darbesinin ardından ABD Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yapmıştır. Açıklamada, Washington'un Türkiye demokrasisindeki darbe sürecine şüpheyile baktığı ve Türkiye'nin demokratik ilkelere dayalı yönetiminin yanında yer alacağı söylenmiştir. Aynı zamanda ABD tarafı, Türkiye'nin çeşitli ekonomik güçlükleriyle başa çıkmak için NATO'nun savunma ihtiyaçlarını karşılayacağını söylenmiştir. Bu nedenle Washington hükümeti, Türkiye'nin düzenlenmiş bir siyasi model ve istikrarlı bir ekonomik sistem için çaba göstereceğini savunmuştur (Türkmen, 2012: 14).

Evren hükümeti, demokratik düzenin bir an önce sağlanacağını, Türkiye'nin NATO'ya bağlı kalacağını ve ikili antlaşmaların korunacağını duyurmuştur. ABD bu dönemde ekonomik sıkıntılar yaşayan Türkiye'nin bu dönemde Almanya'nın borç limitini koruması gerektiğini vurgulamıştır (Okur, 2012: 68).

1979'da Soğuk Savaş derinleşirken Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etmiş ve İran'da İslam Devrimi gerçekleşmiştir. Washington için bir tehdit olarak görülen bu gelişmeler, Reagan'ın isyan projesine yol açmıştır. Bu nedenle, Mart 1980'de Florida'daki McDill Hava Kuvvetleri Üssü'nde bir Rapid Deployment Joint Task Force (Hızlı Dağıtım Ortak) konuşlandırılmıştır. Kuvvet, adını 1983 yılında Amerika Birleşik Devletleri Merkez Komutanlığı (CENTCOM) olarak değiştirdi ve bugün hala bu ismi taşımaktadır. Örgüt, Türk-Amerikan ilişkilerinde bazı sorunları ortaya çıkarmıştır. Sadece bu değil ABD, Türkiye'ye bu gücün ihtiyaç duyduğunda kullanabileceği böyle bir tesis bulma çağrısında bulunmuştur. Ancak bu talep Demiral ve Evren hükümeti tarafından reddedilmiştir. Bu dönemde Doğu Türkiye'nin 8, Sovyetler Birliği'nin 19 tümen olması, Reagan yönetiminin konuya duyarlı olmasına neden olmuştur. Türkiye'deki bazı havalimanlarının modernize edilmesi süreci, dönemin Genelkurmay Başkanı Necdet Torun ve ABD Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle tarafından 29 Kasım 1982'de Brüksel'de imzalanan bir mutabakat zaptı ile başlamıştır. Tatbikatlar, çeşitli malzemelerin, silahların ve diğer askeri argümanların yanı sıra ilgili malzemelerin ihracatı için NATO onayı ve Türkiye'nin desteğini içermektedir. Bu mutabakat zaptı, Türkiye'nin Ortadoğu'nun kendi toprakları dışında hiçbir bölgesine müdahale etmeyeceğini belirten resmi bir belge olmuştur (Türkmen, 2012: 14).

1980 senesi dünya düzeninde siyasi değişimlerle ön plana çıkmıştır. Türkiye'de darbe yapılmış ve seçilmiş hükümet askeri darbe ile el değiştirmiştir. SSCB, Afganistan'ı işgal ederek bölgeyi istikrarsızlaştırmıştır. Aynı dönemde, Türkiye'nin komşusu olan İran'da İslam Devrimi gerçekleşmiştir. Bu süreç bölgesel düzeni derinden sarmış ve siyasi belirsizlikler dönemine girmesine neden olmuştur. 1980 döneminde ABD-Türkiye askeri ilişkileri korunmaya çalışılmış ve uluslararası antlaşmalar Türkiye ekseninde sekteye uğramamıştır.

3.11. Özal Dönemi Türk-Amerikan Yakınlaşması

Kuzey Atlantik İttifakı Savunma Planlama Komitesi 1-2 Haziran 1983'te Brüksel'de bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda bakanlar, örgüt üyelerinin güvenliğinin artırılmasına karar vermiştir. Örgüt üyeleri, Sovyetler Birliği'ni caydıracak manevralar için askeri gücün geliştirilmesine devam etmek için savunma amaçlı ihtiyaç duyulan araştırma ve geliştirme yöntemlerini etkin bir şekilde kullanacaklarını belirtmişlerdir.

Bu nedenle üyeler kaynaklarını seferber etmek ve NATO'ya karşı direnci artırmak için gerekli adımları atmaya çalışmışlardır. Bu toplantıda bakanlar NATO müttefikleri Türkiye, Yunanistan ve Portekiz'e yardım kararı almışlardır (Akbaş, Duman ve Çelik, 2009: 2241).

1984 yılında ABD'nin ekonomik ve güvenlik yardımı konusundaki sunumunda Reagan, ABD yardımının ekonomik ve askeri yardıma ihtiyaç duyanlar için büyük önem taşıdığını belirterek, Üçüncü Dünya ülkelerinin ABD'nin onsuz kendisini savunabileceğinin bir sır olduğunu vurgulamıştır. Reagan, saldırı tehdidi karşısında müttefikleri için bir gurur kaynağı olarak nitelendirerek, ABD yardımı sağlama konusunda ciddi olduğu konusunda ısrar etmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, yukarıdaki nedenlerle Amerika'yı Avrupa'dan daha önemli bir niteliğe sahip olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle Özal yönetimi, Washington hükümetinin ekonomik gücünü vurgulayarak Washington destekli borç yardımından yararlanmaya çalışmıştır (Uslu, 1999: 16).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri içinde stratejik bir ülke olarak görülüyordu. Özellikle coğrafi sınırları aşan NATO müdahalelerinde Türkiye gibi bir müttefike sahip olmak önemli olmuştur. Bu dönemde Ankara hükümetinin Balkan bölgesindeki çatışmalara ve özellikle Körfez Savaşı'na verdiği destek, ABD'nin bu alanlarda etkinliğini artırması için bir ihtiyaç olarak görülmüştür (Akbaş, Duman ve Çelik, 2009: 2241).

Hürriyet gazetesinde savaş uzmanı bir diplomatın 1987 yılında yaptığı bir analize göre, Körfez krizinde ABD'yi sarsan konulardan biri de İran ile Türkiye arasındaki ihtilaf ve Türkiye ile ilişkiler doktrini olmuştur. ABD'nin yokluğunda, Orta Doğu'daki gücü azalan SSCB. Bu arka plana karşı, dış politika ABD ve Türkiye'nin karşılıklı ihtiyacını vurgulamıştır (Bozkan, 2016: 78).

Özal döneminde Türkiye ile ABD arasındaki askeri ilişkilerin yerini ekonomik ilişkiler almıştır. Turgut Özal, Washington'dan askeri yardımdan daha çok ekonomik yardım almayı tercih eden bir Türk siyasetçidir. Öyle ki Türkiye'nin ABD'ye ihracatı 1983'te 231 milyon dolar iken 1989'da 971 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin ABD'den ithalatı 975 milyon dolar olurken, 2 milyar dolara ulaşmıştır (Bozkan, 2016: 78).

Özal döneminde, ABD yardımlarının arttığını görmekteyiz. Fakat bu yardımların büyük bölümünün ekonomik destek paketleri şeklinde olduğunu bilmekteyiz. Özal, zamanında ABD ile askeri yardımların azaldığını ve yerine ticaret hacminin, Avrupa yerine ABD gibi büyük bir ekonomik güçle artacağı inancı almıştır. Türkiye'nin ABD ile ekonomik alanda iyi ilişkiler içinde olduğu zaman olarak Özal dönemi olduğunu söyleyebiliriz.

3.12. F-16 Savaş Uçaklarının Türk Dış Politikasındaki Yeri ve Önemi

Türkiye 1980'lere geldiğinde savunma sanayi alanında F5, F-100, F-104 gibi uçaklarının malzeme ve kalitesini değiştirmek istemiştir. Bu amaçla bir uçak ihalesi açılmış ve Türk Hava Kuvvetleri'nin envanterinde F-16 Fighting olmak üzere 3 tip savaş uçağı bulunmaktaydı. Türkiye, modernizasyonunu Falcon, F/A-18 Hornet ve F-20 Tigershark uçakları arasında yapmıştır. Türkiye'nin F-16 uçaklarını satın almasında Türk havacılık sektörü önemli roller üstlenmiştir. Ocak 1982'de Türk Havacılık ve Uzay Sanayi Koordinasyon Kurulu'nun düzenlediği bir toplantıda Washington hükümetinden F-16 ve F-18'in ortak üretimi için bir teklif bekleniyordu. Sonuç olarak, F-16C/D uçağı, mutabık kalınan uçak tipi olmuştur (Diri, 2018: 38).

1983 yılında çok da güçlü olmayan Türk ekonomisi, bu uçakların arasında maliyeti yüksek olan F/A-18 Hornetleri tercih etmemiştir. Öte yandan F-20 Tigershark Hava Kuvvetleri Komutanlığı (HVKK) personelinden olumlu haber almadığı için Türk Hava Kuvvetleri için F-16 alımı kaçınılmaz olmuştur. Öncel I projesi olarak bilinen F-16 tedarik sürecinde toplam 160 uçak inşa edilmiş ve bunlardan ilk 8'i Forth'a konuşlandırılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde üretilen bu uçaklar daha sonra Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığına devredilmiştir. Adını bu proje kapsamında hayatını kaybeden pilot Binbaşı Okan Öncel'den alan Öncel-I projesi, Türk Hava Kuvvetleri için bir dönüm noktası olmuştur. O dönemde Türk pilotlar ABD'de 4 uçakta eğitim almıştır. Böylece 30 Kasım 1987'de F-16 uçağı Türk Hava Kuvvetleri'ne teslim edilmiştir (Diri, 2018: 61).

Körfez Savaşı'nda ekonomik ve ticari kayıplara uğrayan Türkiye, bu kaybı telafi etmek için Öncel-I projesinden sonra Öncel-II projesini hayata geçirmiştir. 80 uçaktan oluşan bu projenin üretimine 26 Eylül 1995 tarihinde başlanmıştır. Öncel I projesi kapsamında yapılan ilk 44 uçak Blok 30 modelinde, sonraki uçaklar Blok 40

modelinde üretilmiştir. Öncel II projesi Blok 50'de inşa edilmiştir. Bu projede 80 adet F-16 uçağının gövdesi ve kontrol yüzeyi ilk kez ABD olmadan tasarlanmıştır. Bu da bu projeden yerli üretim oranını yüzde 80'e çıkarmıştır.

Türkiye kendi uçağını yapıyor gibi görünse de F-16 bir Amerikan uçağı olmuştur. Bu uçaklar tasarım ve parça olarak bir Amerikan üründür. ABD'nin Türkiye'deki F-16'ların bilgisayar sistemlerini dışarıdan kontrol edip edemeyeceğı sorusunun yanıtı ise gizemini korumaktadır. Böylece, Türkiye tüm stratejik ürünleri yurt dışından temin ettiği için bu sorunun cevabı belirsiz hale gelmiştir (Diri, 2018: 61).

Bilgisayar yazılımını, Türkiye'nin istediğı söylense de sistemi ABD ürettiğı için bu bilgiler gizlilik nedeniyle paylaşılmamıştır. Türkiye, F-16 Macerasını kendi payıyla değil, ABD'nin Türkiye'ye tedarik ettiği parçaları üreterek ve birleştirerek başlatmıştır.

F 16'yı içeren Öncel-II Projesi, 1991 Körfez Krizi sırasında Türkiye'nin üslerini koalisyon güçlerine açmasından bu yana Suudi Arabistan ve Kuveyt tarafından desteklenen stratejik bir askeri projedir. Öncel-I projesinden tecrübe kazanan TAI (Türkiye Havacılık ve Uzay Sanayi), Öncel-II projesinden tecrübe etmiştir. Bu proje ile Türkiye havacılık sektörü yüzde 80 yerli üretime dayalı F-16 üretilmiştir. 2000 yılında ise son uçağın projeye dahil edilmesiyle Öncel II projesi tamamlanmıştır. Türkiye ile ABD arasında 29 Mart 1984'te imzalanan Savunma ve Ekonomik İş birliğı Antlaşması (SEIA) ile Türkiye, savunma sanayisinin geliştirilmesinde Washington'un desteğini almıştır. Bu anlamda Türkiye çeşitli siyasi, askeri ve teknolojik endüstriyel tavsiyeler almıştır. Siyasi açıdan özellikle Turgut Özal döneminde muhalefetin F-16 projesine tepki göstermesiyle Türkiye'de karşıt görüşlü düşünceler ortaya çıkmıştır. Projenin Türkiye'nin dış politikası üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur. Türkiye'nin F-16 projesiyle uluslararası arenada itibarını artırdığı gözlemlenmiştir. Bu sayede Türkiye çok uluslu koalisyon uygulamalarına girme fırsatı bulmuştur (Bölme, 2012:63).

Bu olay, özellikle Türkiye gibi önemli coğrafyalar arasında jeopolitik/stratejik bir konuma sahip olan ülkenin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmesi açısından önemli roller üstlenmiştir. Bu nedenle, küresel tehditler karşısında ülkenin ulusal çıkarlarını korumak için Türkiye de dahil olmak üzere bölgesel ittifaklar gerekli

görülmüştür. Özal hükümeti, Batı kamuoyunda olumsuz gibi görünen duruşa sahip olan Türkiye'nin ABD ile entegrasyonunu iki nedenle desteklemek istemiştir. Birincisi, Özal'ın ABD'de uzun süre kalması nedeniyle Amerikalı politikacılarla iyi bir iletişim içinde olması, ikincisi ise Özal'ın Türk-Amerikan ilişkilerine demokratik değil, pratik bir yaklaşımla yaklaşmasıdır. Bu nedenle Türkiye için önemli görülen F-16 projesi ve TUSAŞ'ın kurulması Türk-ABD ilişkilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir (Erol, 2007: 35).

Türkiye'nin F-16 savaş uçakları ile ilgili teknolojik problemleri hala yerini korumaktadır. F-16 savaş uçakları TSK'nın modernleşme sürecinde stratejik konumunu korumaktadır. ABD, F-16 savaş jetlerinin yeni nesil versiyonlarını üreterek, F-35 gibi yeni nesil versiyonlarla çeşitlendirme yoluna gitmiştir. ABD, Türkiye'nin sahip olduğu F-16 savaş jetlerinin 100 adet kadarını modernizasyon sürecine almıştır. Yapılan son antlaşmalar ve ABD senatosunun onayı ile Türkiye'nin yeni nesil F-16 savaş jetlerinin satın alımına onay vermiştir.

4. 1990 SONRASI TÜRK-AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN MODERNİZASYONU ÇALIŞMALARI

Araştırmanın bu bölümünde 1990 sonrası dönemde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Modernizasyonu Çalışmalarına yönelik değerlendirme yapılmıştır. Türk-Amerikan askeri ilişkileri, liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamında değerlendirilerek analiz yapılmıştır. Liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisine göre devletler uluslararası barışı korumayı devam ettirdiği sürece, ekonomik bağlarını sürdürmek ve karşılıklı ticareti kolaylaştırmak için iş birliği politikalarını sürdürerek, ekonomik ve askeri açıdan birbirine bağımlı devletler arasında çatışma olasılığını azaltacaktır. 1990 sonrası dönemde yaşanan olayların, Türk-Amerikan askeri ilişkilerine yönelik etkileri de bu argümanda incelenmiştir.

Soğuk savaş boyunca Türkiye-ABD ilişkileri askeri ve ekonomik alanlarda gelişmeye devam etmiştir. Türkiye, ABD tarafından kollanması gereken bir müttefik olarak görülmüştür. Bu durum soğuk savaşın bitimine kadar böyle sürmüştür. Zaman zaman iki devlet arasında bazı problemler de yaşanmıştır. Örneğin Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtına ABD karşı çıkmıştır. Türkiye Barış Harekâtını yapınca Türkiye'ye ambargo uygulamıştır. Türkiye'ye ambargo uygulamasının gerekçesini Türkiye'nin Harekât sırasında NATO silahlarını kullanması olarak açıklamıştır. Uygulanan bu ambargo nedeniyle Türkiye'nin o zamanlar askeri ve ekonomik kuvveti azalmıştır. Fakat Amerikan ambargosu 3,5 yıl sonra kalkmıştır.

Soğuk savaş boyunca Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerine bakıldığında, başlarda SSCB'nin Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla ilgili duyduğu rahatsızlık daha çok hissedilmiştir. SSCB'nin çeşitli sebeplerle Türkiye'ye verdiği notalar olmuştur. SSCB, yıllar geçtikçe Türkiye'ye karşı stratejisini değiştirmiş, Türkiye'ye ekonomik yardımlarda bulunma kanalından yaklaşılmaya çalışmıştır. SSCB her zaman Türkiye'nin karşısına Türkiye-ABD ilişkileri konusunda Türkiye'de bir hayal kırıklığı yaşadığı sırada çıkmıştır. Amerika tarafı ise bu gelişmeleri yakından izlemişlerdir.

Dünyada soğuk savaşın bitimi pek çok şeyi değiştirmiştir. ABD için büyük hasım SSCB ve onun komünizm tehlikesi ortadan kalkmıştır. Bir yandan NATO'nun varlığı tartışılmaya başlanmıştır. SSCB çöküp de komünizm tehlikesi ortadan kalkınca NATO'ya gerek olmayabileceği dile getirilmeye başlanmıştır. Devletler arasında yapılan silahlanma yarışının da sona ermesi beklenmiştir. Fakat bunların hiçbiri olmamıştır. ABD kendisi için yeni düşmanlar ve yeni hedefler belirlemiştir. Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla rahatlayan ABD ilk önce Afganistan'a girmiştir. Afganistan'dan sonra da Irak'a saldırmıştır. NATO da görev ve misyonunu tartışmış, oluşan yeni dünya düzeninde stratejilerini güncellemiştir. Soğuk savaş döneminde karşıt kutuplarda yer alan ülkeler arasında yakınlaşma başlamıştır. Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya ülkelerinin pek çoğu Batı ile yakınlaşma politikaları izlemiştir.

Türkiye'nin karşı karşıya geldiği güvenlik tehditleri ve yeni güvenlik riskleriyle baş edebilmesi ve bunu müttefiklerinin desteği olmadan bulunduğu bölgede yalnız başına başarması gerekmektedir. Çünkü soğuk savaş sonrası yeni dönemde ABD ve batı Avrupalı müttefikleriyle Türkiye arasında çıkarları bakımından bir ayrışma olmuştur. Türkiye bulunduğu bölgede artık bağımsız politikalar üretmeye ihtiyaç duyup, buna yönelmektedir.

Bu bölümde özellikle 1990 sonrasında yaşanan krizler çerçevesinde ABD ve Türkiye askeri ilişkileri incelenmiştir. Bu dönemde Körfez Krizi, Irak Savaşı, füze savunma sistemlerinin durumu, F35 Savaş Uçaklarının alımında yaşanan kriz, Pastör Brunson olayı ve S-400'ler ile ilgili yaşanan olaylar, Türkiye ve ABD arasında politik gerilimlere neden olmuştur. Türkiye ve ABD arasında yaşanan krizler yalnızca askeri olarak değil aynı zamanda ekonomik olarak da Türkiye'ye önemli sorunları beraberinde getirmiştir. ABD ile yaşanan krizler, Türkiye'ye ekonomik ve politik darbe olarak yansımıştır. Amerikan para birimi olan doların Türk Lirası karşısında değerinin artması, Amerikan askeri sanayisinin üretmiş olduğu F-16 ve F-35 avcı savaş uçaklarının alımı ve üretiminden Türkiye'nin çıkarılması gibi olaylar hem ekonomik hem de savunma ve güvenlik açısından Türkiye'ye olumsuz yansımaları teorik olarak incelenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya jandarma gücü olarak karşımıza çıktığı dönemde, Birleşik Devletlerin askeri harcamalarının yüksek olduğunu görmekle beraber kendi öz güvenliğini ve çıkarlarını korumak için Ortadoğu bölgesinde Körfez Savaşları ve Irak Savaş ile beraber büyük bir askeri gücü yönettiğini

görmekteyiz. Türk-Amerikan çıkar ilişkilerini ve Amerikan Savaş endüstrisinin Türk savunmasına etkilerinin incelendiği bölümde, karşılıklı bağımlılık ilkesinin önemine ve savaşların, öz güvenliğe etkisi dördüncü bölümde spesifik olarak incelenmiştir.

Türk-Amerikan askeri ilişkileri 1947 yılında Truman doktrini çerçevesinde Türkiye'ye yapılan askeri ve ekonomik yardım ve devamında 1948 yılında yapılan Marshall planı yardımıyla askeri teknoloji aktarımı modernizasyonu ile güçlenmiştir. Marshall planı yardımları ile yapılan ekonomik yardımların 1949-1952 yılları arasındaki toplam miktarı 175,4 milyon dolardır. Bu koşullar çerçevesinde, TSK'nın modernizasyon sürecine tarihsel olarak baktığımızda temelinde ABD tarafından yapılan askeri ve ekonomik yardımların varlığı görülmektedir. ABD tarafından hibe edilen korvetler, Skorsky helikopterler ve çeşitli savaş ekipmanların olduğunu bilmekteyiz. Türkiye'de son zamanlarda TSK'nın modernizasyonu sürecini hızlandırdığını görmekteyiz. ABD ile arasında yaşanan F-35 yeni nesil avcı savaş uçağı satın alımı ve parça üretimi antlaşmasının ABD tarafından Türkiye'nin çıkarılması süreciyle, Türkiye envanterini kendi üretmiş olduğu SİHA ve İHA gibi insansız hava araçlarıyla destekleme ile modernizasyon sürecine girmiştir. Aynı zamanda, Rusya'dan satın almış olduğu S-400 hava savunma sisteminin entegrasyonu süreci ile çağ atlamıştır. TSK, hava, kara ve deniz gücünü kendi savaş endüstrisi ile harmanlayarak modernizasyon sürecini tamamlama yolunda ilerlemektedir. Bunları takiben TSK, hava savunması için ATAK helikopterleri, F-16 savaş uçağı modernizasyonu, çeşitli insansız hava araçları ile ordusunu desteklemektedir. Bu süreç, ABD ile çıkar çatışmalarına neden olmaktadır. Bu araştırmada, 1990 sonrası Türk-Amerikan askeri ilişkileri ve TSK'nın modernizasyonu, liberalizm ve karşılıklı bağımlılık teorisi kapsamında değerlendirilerek analiz edilmiştir.

4.1. 1991 Körfez Krizi ve Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi

Yeni dünya düzeninde İslam dininin bir tehdit unsuru olarak algılanması, NATO'nun askeri müdahalesine yol açmıştır. Bu nedenle Irak'ın Kuveyt'i işgali, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelmesine ve bugün içinde sıkışıp kalacağı bir pozisyon almasına zemin hazırlamıştır. Böylece Amerika Birleşik Devletleri'nin süper güç olma çabaları çeşitli nedenlerle meşrulaştırılmıştır. Bu dönemde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 688 sayılı kararı kapsamında barışı koruma operasyonları başlatmıştır. Operasyon, bölgedeki yardım ve toparlanma gibi ABD

hedeflerine ve operasyona ilişkin bölgesel politikalarına dayanıyordu. Ayrıca ABD, insan hakları ve güvenlik gibi söylemlerini barışı koruma ile hayata geçirmiş ve bu yumuşak güç politikasının bir parçası olarak Irak'a sert güç müdahalesi yapmıştır. Irak hükümeti ile Birleşmiş Milletler arasında imzalanan antlaşma, ABD'nin savaştan zarar gören Irak halkına yaptığı yardıma dayanıyordu. Böylece Washington hükümeti, savaşın başlangıcında insan hakları ve insani yardım gibi kavramları devreye sokarak savaşın içeriğini yardım yoluyla değiştirmek istemiştir (Önal ve Özdağ, 2016: 56-57).

Büyük güçlerin bir güç mücadelesine kilitlendiği Ortadoğu coğrafyasında, Türkiye'nin çıkarlarını savunması zorunlu hale gelmiştir. Türkiye, Irak-İran savaşında, Irak'ın Kuveyt'e müdahalesinden ve ABD'nin Irak savaşından olumsuz etkilenmiştir. Kuveyt müdahalesinin ardından ABD'nin Irak'ı işgali, Türkiye'nin geçmişte bölge ülkeleriyle ticari ve ekonomik bağlarını zarar vermiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış politikadaki siyasi, ekonomik ve ticari değerlerini derinden etkilemiştir (Türkmen, 2012: 307).

2 Ağustos 1990'da Irak-Kuweyt arasında başlayan gerilimler sırasında Türkiye, jeopolitik konumu ve sunduğu çerçeve koşulları nedeniyle önemli bir ülke haline gelmiştir. Türkiye, Irak'ın Kuveyt'e yönelik askeri hareketi sonucunda tarafsız kalma kararı almıştır. Türkiye'nin tarafsızlığının en önemli nedeni, iki ülke ile olan yoğun ticari ve ekonomik bağlarıdır. Türkiye bu süreçte tarafsız kalsa da ABD'nin Irak işgalini destekleyen taraf olmuştur. George H.W. Bush döneminde Dışişleri Bakanı olan James Baker, Türkiye'nin bu konuda dostane ve işbirlikçi bir ülke olduğunu ve bu nedenle ABD'nin Türkiye gibi dost bir ülkeye sahip olduğu için şanslı olduğunu ve bu politikayı benimsediğini söylemiştir. Bu kapsamda Washington hükümeti, 1990'lı yıllarda İran'ın nükleer silah denemeleri sonucunda Ortadoğu'dan gelecek nükleer tehditlere karşı Patriot Hava Savunma sistemini devreye sokmuştur. Yakın tehditleri kavuşturmak için kurulan bu hava savunma sistemi, Türkiye'nin güneydoğusundaki şehirleri korumak için Amerika Birleşik Devletleri ve Hollanda tarafından konuşlandırılmıştır. 1991 Körfez Krizi'nden sonra Türk Silahlı Kuvvetleri hava savunma sistemleri açısından zayıf olduklarını fark etmiştir. Bu nedenle, TSK uzun menzilli hava savunma sistemlerine ihtiyaç duymuştur. Türkiye ise bu sistem için yeterli ekonomik alım gücüne sahip olmadığını belirterek, ABD öncülüğünde geliştirilen Patriot tipi hava savunma sistemine öncelik verilmesi gerektiğini

vurgulamıştır. ABD, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin desteğiyle oluşturulan Türk Savunma Fonu'na yatırılan paranın Türkiye'nin de desteğiyle Körfez krizinde oluşturulan koalisyona karşı kullanılmasına karar verilmesine rağmen, yeterli olmamıştır. Türk Hava Kuvvetleri'ne 80 adet F-16 C/D alımı için uygun kaynak tahsis edilmiştir (Yaycı, 2019: 332). Böylece, Türk Hava Kuvvetleri filosunu güncel F-16 C/D tipi savaş jetleri ile envanterini artırma ve güncelleme fırsatı elde etmiştir.

1997'de ABD Başkanı Bill Clinton yönetiminde yürürlüğe giren Yeni Yüzyıl Ulusal Güvenlik Stratejisi, dünyadaki ABD çıkarlarının ABD gücü tarafından silah zoruyla savunulabileceğini şart koşuyordu. Türkiye'nin F-16 savaş uçağı ve silahlarını satın alması, bu stratejiyi sıkı sıkıya takip eden Washington hükümetini korkutmuştur. Körfez Savaşı, yükselen petrol fiyatları, arazi antlaşması uygulamaları ve ihracat dengesine zarar vermesiyle Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Öyle ki, kara taşımacılığı faaliyetlerinin ve ihracat noktalarının durdurulması, güneydoğu ve kuzey Irak bölgelerindeki ticareti en düşük seviyelerine indirmiştir. Aynı zamanda ABD'nin Kuveyt'i işgalinden önce 16 dolar olan ham petrol fiyatının işgalden sonra 37,4 dolara kadar çıkması Türkiye'de petrol fiyatlarını önemli ölçüde artırmıştır. Türkiye bu dönemde dış ödemelerde de çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın başlangıcında Türkiye kredi bulmakta zorlanıyordu ve artan ithalat, yavaşlayan ekonomik büyüme ve düşen ihracat ülkenin enflasyon oranının yükselmesine neden olmuştur (Ulutaş, 2006:73). Körfez Savaşının yaratmış olduğu ekonomik kriz, Dünya ekonomik sistemini de olumsuz etkilemiştir. Körfez Savaşı öncesi Türkiye, ABD'den F-16 C/D savaş jetlerini satın alarak bölgesinde modern ordusu ve askeri gücü ile ABD'nin dikkatini çekmiştir.

ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardım da Körfez krizinden sonra azalmıştır. ABD'nin Irak'a müdahalesi, Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilere zarar vermiştir. Türkiye, krizin yol açtığı ekonomik kayıpları telafi etmek için ABD'den yardım sözü almıştır, ancak ABD söz verdiği yardımı sağlamamıştır. Washington'un istemediği Türkiye ile Irak arasındaki bu ticaret, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin onayı ile 1996 yılında bir kanun hükmünde kararname ile düzenlenmiştir. Böylece Türkiye, Irak ile sınır ticaretini sınırlı tutmaya çalışmıştır. Ayrıca ABD'nin Irak'ta orantısız uyguladığı askeri çekiç gücü politikası (Hammer Power) da Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Türkiye bu politikayı protesto etmek için

hem İnan hem de Irak ile bağlarını koparmak zorunda kalmıştır. Böylece Amerikan yörüngesinde işleyen plan, Türkiye'yi yalnız bırakmıştır. Ankara hükümetinin Hammer Power'a verdiği destek karşılığında, Türkiye'ye kuzey Irak'ta PKK terör örgütüyle mücadele hakkı verilmiştir. Aynı zamanda Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra bu olaylarla karşı karşıya kalan Türkiye, Batı tarafından geri plana itildiğini hissetmiş ve uluslararası arenada rekabet edebilmek için ABD ile ittifak sürecini sürdürmek istemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Körfez Savaşında kullanmış olduğu bu eki gücün en büyük kanıtı Avrupa bölgesi dışındaki Türkiye'de konuşlanmış olan İncirlik Askeri Hava ssnn varlığıdır (Güvenç, 2012: 22).

4.2. Türkiye'ye Ekonomik ve Askeri Etkileri Açısından Amerika-Irak Savaşı

ABD'de İviz Kuleler'e düzenlenen sivil uçak saldırının ardından Washington hükümeti, saldırılardan Usame bin Ladin'i sorumlu tutmuştur ve Afganistan'da Ladin liderliğindeki El Kaide rgtn yok etmek için askeri operasyonlar başlatmıştır. Bunun zerine ABD, Irak'taki büyük silahların varlığına dayanarak Bağdat'ta bir operasyon düzenlemiştir. ABD, bölge ülkesi olarak bu operasyonda Türkiye'den destek istemiştir. Bu çerçevede iki taraf arasında siyasi ve diplomatik gelişmeler yaşanmıştır (Molla, 2009: 41). ABD, almış olduğu savaş kararı ile birlikte askeri harcamalarını artırmıştır. Ekonomisini savaşa hazır hale getirerek bölge ülkelerden s talebinde bulunmuştur. TBMM, mecliste almış olduğu karar ile topraklarından ABD askerlerinin geçmesine izin vermemiştir. Bu durum Türkiye tarihinde yerini, 1 Mart Başbakanlık teskeresi olarak yer bulmuştur.

Bu konuyla ilgili olarak ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, 39. Münih Güvenlik Konferansı'nda, dünyada kitle imha silahlarının yaygın olduğunu ve bu silahların terör örgütlerinin elinde olduğunu ve Türkiye'nin Irak tarafından tehdit edildiğini söylemiştir.

Bu olaylar karşısında ABD, Türkiye'nin desteğini beklerken tehdit olarak gördüğü Irak'a yaptırımlar uygulamıştır. ABD'nin, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütleri görmezden gelen Irak'a yönelik sert g politikalarına müdahale etmesinin temel nedenlerinden biri, bölgedeki petrol rezervlerini ele geçirmek ve egemenliğini kontrol etmek olmuştur. Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olması nedeniyle bölgeye

müdahale eden Washington hükümetinin temel amacı, Irak hükümetini silahsızlandırmaktır (Akbaş, Duman ve Çelik, 2009: 2244).

Türkiye ise bu kararı daha dikkatli almıştır. Çünkü Türkiye'nin Körfez krizine karşı tutumu ABD-İrak savaşında önemli bir deneyim olmuştur. ABD'nin Irak'a müdahalesinin temel sorunu Kürt sorunuydu. Savaşın parçaladığı Irak'ın yükselişi bile kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması anlamına geliyordu. Türkiye iki taraf arasında barış çanlarını çalmak için harekete geçerken, Washington ile iletişimi geliştirmenin yollarını da arıyordu. Bu süreçteki en önemli gelişmelerden biri de 1 Mart'ın teskeresi olmuştur. ABD, Irak'ı işgal ederken Türkiye'nin Irak'la savaşmasını istemişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nin temel amacı, Irak'ı kuşatmak ve kuzeyden Türkiye'ye, güneyden Basra Körfezi ve Kuveyt'e savaş açmaktır. Abdullah Gül liderliğindeki hükümet, Türkiye'nin savaşa girme kararını kabul etmesine rağmen, karar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) ret oyu ile bozulmuştur (Kandemir ve Tuncer, 2020: 84).

1 Mart 2003 tarihli muhtıradan sonra Türkiye-ABD ilişkileri giderek gerginleşmiş, Türk askerinin Irak'a gönderilmesi kararı kabul edilmemiş ve 4 Temmuz 2003'te Türk subayları, ABD ordusu tarafından Süleymaniye'de kafalarına çuval geçirilerek tutuklanmıştır. Türkiye için kabul edilemez olan bu durum, Türkiye-ABD ittifakının Amerikan çıkarlarıyla çatıştığını bir kez daha kanıtlamıştır. Batı dünyasına jeopolitik ve jeostratejik olarak değer veren Türkiye gibi bir müttefikin stratejisi, ABD'nin çıkarlarını göz önünde bulundurarak ABD'nin Batı'ya sadık kalmasına yardımcı olmak için gelişmiştir. Washington hükümeti, dış yardım programları ve çuval krizi sonucunda, çıkar çatışmaları ile ilintili gördüğü Türkiye'ye karşı bir kez daha geleneksel güç modeline başvurmuş ve Türk ordusu, Batılı müttefikleri açıkça sorgulamıştır. Aynı zamanda Türkiye bu savaşta ekonomik olarak en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Irak'a 13 yıl boyunca uygulanan yaptırımlar sonucunda Türkiye'nin Irak'la yapamadığı ticaret kaybı yılda 3 milyar doları bulmuştur. Washington yönetimi, Irak müdahalesinden sonra bozulan Türkiye Cumhuriyeti ile Irak arasındaki ilişkileri ihmal etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ile Irak arasında inşa edilen ve Irak'tan Türkiye'ye taşınan Kerkük-Yumurtalık boru hattındaki petrol miktarı, ABD'nin Irak'a müdahalesiyle ciddi bir azalma göstermiştir. Bunun yerine Türkiye, Bakü-Ceyhan-Tiflis boru hattını kullanmak zorunda kalmıştır. Önemli bir

petrol üreticisi olan Irak'ın Türkiye üzerinden uluslararası enerji piyasasına açıldığı bu boru hattındaki tıkanıklık en çok Türkiye'yi ekonomik olarak vurmuştur. Türkiye'nin Körfez krizi ve Irak'a müdahalesi, 2 milyar dolarlık petrol kesintisiyle sonuçlanmıştır. Bush yönetimi, Türkiye'yi Körfez krizi ve Irak Savaşı'nın sorunlarıyla baş başa bırakarak, kendi ulusal çıkarlarıyla uyumlu bir uluslararası çıkar politikası izlemiştir (Öztürk, 2010: 8).

Amerika Birleşik Devletleri tarafından diğer ülkelere silah ve çeşitli askeri malzeme lojistiği, ülke çıkarlarını savunmak için kullanılan bir askeri yöntem olarak görülmüştür. Çeşitli müdahaleler ve girişimlerle süslenen bu yöntem, aslında bir dış politikaya dönüşmüştür. Bu dış politika yönteminin daha iyi uygulanabilmesi için ülkenin savunma harcamaları da önemli olmuştur. Dünya jandarmalığının sorumlu olduğu ABD savunma bütçesi, özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından 400 milyar doların üzerinde artmıştır. ABD'nin bu savunma harcamaları için ayırdığı bütçe Avrupa devletlerini de endişelendirmiştir. Türkiye'de kişi başına savunma harcamalarının 130 dolar olduğu bu dönemde ABD'de 950 dolar olmuştur. Ayrıca, 2001 yılında Türkiye'nin savunma harcamalarının 14'ten 12'e düşmesi, Ankara hükümetinin savunma bütçesine daha fazla ağırlık vermesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. ABD ise dış politikası nedeniyle bunu savunma harcamalarını artırma ihtiyacı olarak görmüştür (Aybarç ve Korkmaz, 2018: 633).

İncirlik hava üssü, Irak Savaşı'ndan bu yana iki ülke arasındaki görüşmelerde her zaman önemli bir konu olmuştur. İncirlik Hava Üssü, 1 Mart muhtırasının ardından Türkiye'nin Washington'a verdiği desteğin bir göstergesi olarak Türkiye-ABD ilişkilerindeki konumunu sürdürmüştür. ABD'nin Ortadoğu'daki faaliyetlerini desteklemek için kurulan askeri üsler konusu, Soğuk Savaş döneminde ve Washington'un bugün dünyaya yayılan askeri üs politikası bağlamında büyük önem taşımaktadır. Bu gelişmelere rağmen Türkiye, Irak Savaşı'nda ABD ve Batı'nın oluşturduğu tüm koalisyonlara destek vermiş ve Washington'un istekleri doğrultusunda askeri üslerini ABD ve NATO'ya açmıştır. Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin terörle mücadelesi ve uluslararası ilişkilere müdahalesi Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu bağlamda, İncirlik Hava Üssü'nün görev tanımını değiştirme ve gerekirse Afganistan'a Türk askeri gönderme kararı, Washington hükümetinin müttefik ülkelere nasıl davranabileceğinin Türkiye için önemli bir örneği

olarak görülmüştür. ABD'nin Türk askeri tesislerini ve ardından Türk hava sahasını kullanma zorunluluğu, Türkiye'nin İran gibi komşu ülkelerle diplomatik ilişkilerine de zarar vermiştir (Çevik, 2015: 187).

ABD, Irak Savaşı ile birlikte kendisini bir süper güç ilan ederek, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası arenada rakibi olmadığını göstermiştir. Ortadoğu'daki bu orantısız güç kullanımının ardından, Washington'un yardım amaçlı kurulan mekanizmalarına meydan okumuştur. Ayrıca bölgede güçlü bir silahlı kuvvet olan Washington hükümeti, Ortadoğu'daki askeri varlığını artırmaya başlamıştır. Öte yandan Irak'ta çok sayıda ABD destekli örgüt yaratılarak Irak'ın bağımsızlığı engellenmiş ve Bağdat yönetimi halen ABD kontrolünde bir devlete dönüştürülmüştür (Kızılay, 2009: 43).

Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice'in "ABD, dünyadaki tüm insanların değerlerini ve yaşamlarını iyileştirmek için çalışması gereken bir ülkedir" şeklindeki ifadesi, Birleşik Devletler'in dünyanın güvenliğine ilişkin meseleleri kişiselleştirmesine neden olmasının yanı sıra Washington'un dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olaylara müdahale etmesi Amerika'yı hastalığı yayan ve ilacı da bulan bir doktor izlenimi yaratmıştır (Nye, 2017: 202).

2003 Irak Savaşı'ndan sonra ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, terörle mücadelenin ABD askeri stratejisinin bir gerekçesi olduğunu belirterek, ekvator boyunca bu yeni ABD üsleri çemberini yaratmanın ana nedeninin genişlemeyi sağlamak olduğunu eklemiştir. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney ABD'yi ve dünyayı misillemeyle tehdit eden 11 Eylül saldırısına verilen yanıtı desteğini dile getirip, Saddam Hüseyin gibi otoriter rejimlerin devrilmesini savunduğunu vurgulamıştır. Ancak Washington'un Irak'a yönelik agresif dış politika kararları, Birleşmiş Milletler ve uluslararası arenada tepkilere yol açmıştır. Irak'taki kitle imha silahları, ABD'nin bölgedeki zayıflığına bağlanmıştır. 2001-2009 Chilcot Raporun araştırmasına göre, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olmadığını ve Irak operasyonunun askeri kısmının yanlış olduğunu, Washington'un dış politikasını anlamak için kritik önem taşıdığını raporlamıştır (Nye, 2017: 197).

Irak Savaşı'ndan sonra ABD ile Irak arasında SOFA Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre ABD'nin Irak'tan çekilmesi ve buna karşılık Irak'taki ABD üs ve

tesislerinin faaliyetlerine devam etmesi ve ABD istihbarat teşkilatlarının tam işlevsellik ile görevlerine devam etmesi kararlaştırılmıştır. 2012 yılında dönemin Devlet Başkanı Barack Obama ile Irak Devlet Başkanı An Al -Maliki arasında Beyaz Saray'da yapılan bir görüşmede Obama, ABD ve müttefiklerinin ulusal çıkarlarının ve dolayısıyla Washington'un siyasi varlığının korunduğunun altını çizmiştir. Böylece ulusal çıkarlarının önemini her zaman vurgulayan ABD, Ortadoğu'daki siyasi ve askeri etkisini sürdürmeye devam etmiştir. ABD, Irak'a nükleer silah ve teröre dayalı sağlam bir güç sistemiyle müdahale etmiştir. Amerika'nın Irak'a demokrasi getirme söylemi de Irak'ın ulusal güvenliğinin bir parçası haline gelmiştir. Sonuç olarak, demokrasi ve müreffeh bir dünya söyleminin müdahaleye muhtaç bir parçası olan Irak, iç yaraları Amerikan hegemonyası altında kalan parçalanmış bir devlet haline gelmiştir. Bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden biri de Irak sınırındaki Türkiye olmuştur (Öcal, 2015: 61).

Öte yandan, Irak Savaşı'ndan sonra uluslararası forumlarda ortaya çıkan medeniyetler koalisyonu, Washington yönetimini haklı çıkardığı gibi ABD liderliği, nükleer silahsızlanma politikası ve dünya barışı çabaları ile karakterize edilmiştir. ABD'nin geçmişte kullandığı alternatifler aslında yumuşak güç açısından daha iyi bir askeri güç seçeneğine dönüşmüştür. Böylece, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da düzen ve istikrarın korunmasına yönelik Amerikan uygulamalarının örneklerine 1950'lerde Latin Amerika, 1960'larda Vietnam, 1970'lerde Afganistan, 1980'lerde İran ve Afganistan ve Irak dahil olmuştur. 20. yüzyılda İsrail'e 60 yıllık askeri ve ekonomik yardımın dünya istikrarına hizmet etmek için yapıldığı iddia edilse de bu durum büyük bir yanılgıya yol açmıştır (Özhan, 2006: 20).

Türkiye, Irak Savaşı'nda Kuzey doğu Cephesini açtıktan sonra ekonomik kayıplar yaşamıştır. Dönemin başkanı George Bush, ABD Kongresi'ne sunduğu ve hibe olarak alacağı 74,7 milyar dolarlık ek pakette Türkiye'ye 1 milyar dolar tahsis edildiğini açıklamıştır. Bu kapsamda Türkiye, Washington hükümetinden 1 milyar ABD doları hibe ve 8,5 milyar ABD doları kredi almıştır.

İki ülke arasında 22 Eylül 2003 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre, Türkiye'nin Irak'a yapacağı 1 milyar ABD Doları tutarındaki yardıma tek taraflı olarak müdahale etmesi halinde, ABD ödeme sürecinde kalan yardımı geri çekme hakkına sahip olmuştur. Ancak bu antlaşmadan sonra Türkiye'nin büyüyen ekonomisinin durumuna

bakacak olursak, bu yardıma ihtiyaç olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle antlaşma onaylanmamış ve Parlamento'da yürürlüğe girmemiştir. Washington hükümetinin amacı, ulusal çıkarlarına tam olarak hizmet etmeye, Ortadoğu'daki küresel çatışmasının yaralarını iyileştirmeye devam etmek olarak görülmüştür. Böylece ABD geçmişin kredi ve hibelerini tekrar gündeme getirmiş ve bu hibeler Washington'un gelecek faiz politikasında güçlü bir koz olarak kullanılmış ve dünyaya fayda sağlamıştır (Öcal, 2015: 61).

4.3. Füze Savunma Sistemlerine Yönelik Stratejiler

Soğuk Savaş döneminde Batılı ülkelerden tehditlerin nereden ve nasıl geleceği açıkken Soğuk Savaş sonrası dönemde tehditlerin yerini riskler almıştır. Bu, NATO üye devletlerine yönelik ortak tehdidi tanımlamayı zorlaştırmıştır. Bu amaçla ABD, NATO'nun NATO'yu askeri bir örgüte dönüştürme misyonunu daha da genişletmek istemiştir. Batı Avrupa ülkeleri duruma daha dikkatli yaklaşmış olsa da, ulusal güvenlik ve dış politikayı ön planda tutan ABD, NATO'nun dünyanın her yerinde yer alabilecek küresel bir örgüt olarak işlev görmesini istemektedir (Oğuzlu, 2012: 11).

1990'larda ABD, Türkiye'nin de bundan faydalanabileceğini söyleyerek ulusal bir füze savunma sistemi geliştirmeye karar vermiştir. Türkiye ise, ikili müzakere sürecindeki geçmiş tecrübesine dayanarak, ABD ile ikili antlaşmaların NATO'ya dahil edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Tarihte Türkiye'nin böyle bir talepte bulunduğu örnekler mevcut olmuştur. 1962 Küba Füze Krizi'nde Kennedy ve Kuruşçev arasındaki gizli görüşmeler sonucunda füzelerin Türkiye'nin bilgisi dışında imha edilmesi önemli sorunlara neden olmuştur. 1974'te Türkiye'nin ABD'ye müdahalesinin ardından Başkan Johnson 1964'te İsmet İnönü'ye sert bir dille yazmıştır. Kıbrıs'taki Türkiye, 1975 ve 1978 yılları arasında Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceğinde genellikle çok önemli bir faktör olarak görülüyordu. Bu nedenle Türkiye, NATO çatısı altında ve diğer NATO üyeleriyle eşit şartlarda Ulusal Füze Savunma Projesi'ni imzalamak istemiştir (Kıbaroğlu, 2012: 192).

ABD tarafından önerilen Füze Kalkanı projesinin boyutu ilk olarak Reagan yönetimi sırasında ortaya çıkmıştır. Başkan George Bush'un iktidara gelmesinden sonra projenin içeriği yenilenmiştir. Bush yönetimi, Irak'ı balistik füze tehdidiyle ulusal güvenlik söylemine sokmuş ve konu 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra hararetle

tartışılmıştır. 2004 İstanbul Zirvesi'nde ABD'nin bölgesel devletlerinden gelen tehditlere karşı Aktif Katmanlı Balistik Füze Savunması (Aktif Katman) cihaz balistik Füze Savunma ALTBMD adlı füze savunma kalkanı projesinin hayata geçirilmesi için önemli kararlar almıştır. ALTBMD sayesinde üye devletler, silahlı kuvvetlerini 3.000 km'ye kadar menzile sahip balistik füzelerden koruma hedefini belirlemişlerdir. Nisan 2008'de Bükreş'te yapılan zirve, NATO'nun savunma koluna giren grubun askeri birliklerle sınırlı olmadığını, tüm NATO bölgesini ve sivil nüfusu içerdiğini kaydetmiştir. Bush'un Yeni Dünya Düzeni söylemi ekseninde geliştirilen projede Türkiye, İran'ın geliştirdiği balistik füzelere karşı Avrupa ülkelerini savunmak için radar sisteminin konuşlandırılacağı ülke olmuştur. Çünkü Türkiye, ABD için tehdit olarak görülen İran'a karşı 1000 km bandında radar kullanmaya uygun bir ülke olarak görülmüştür. Türkiye'nin Washington'un talepleri karşısındaki duruşu, İran'a yönelik Türk-İran dış politikasını olumsuz etkilemiştir. Sadece bu değil, Türkiye'nin İran'a yakınlığı, ICBM imha, füze fırlatma ve fırlatma üssünün yanı sıra korumasız füzelerin uzayda güvenlik takibini sağlayan radar zincirindeki ilk halkası olmuştur. Bu, Türkiye'yi ABD için önemli konuma getirmiştir. Dolayısıyla Washington hükümetinin Doğu Avrupa'ya değil Türkiye'ye bıraktığı NATO balistik füze sistemi için X-bandı radarını kullanma fikri Türkiye için büyük önem taşımaktadır (Egeli, 2014: 53).

Ancak füze savunma sistemleri tehdidi Müttefikler için de çok önemli olmuştur. 4 Nisan 2008'deki Bükreş zirvesinde, NATO devlet başkanlarının balistik füzelerin müttefik ülkelerin topraklarında ve sınırlarında yaşayan insanlar için bir tehdit oluşturduğuna ilişkin açıklamalarına yanıt olarak, ABD'nin füze savunma sistemlerine katkısını ortaya çıkarmıştır. NATO müttefiklerine yönelik tehditler ve faydalar bu dönemde daha fazla dikkat çekmiştir. Bu açıklamalara göre 2008 yılında ABD öncülüğünde Avrupa'da füze savunma sistemleri kurma projesi NATO müttefiklerinin onayı ile onaylanmıştır. Bush'un ulusal güvenlik danışmanı Stephen J. Hadley, 10 yılı aşkın süredir devam eden balistik füze kalkanı projesinin tehdit oluşturup oluşturmadığına dair tartışmaların olduğunu ve bu tartışmaların sona erdiğini söylemiştir (Erdurmaz, 2016:5).

Avrupa ilerici bir uzlaşma yaklaşımını benimsemiştir. Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı (EPAA) füze savunma projesini ele almış ve hükümet, İran gibi bölgesel güçlerden gelen saldırılara karşı daha esnek bir Orta Doğu füze savunma projesi

önermiştir. EPAA sayesinde füze kalkanı projesi genişlemeye devam etmiştir. Bu amaçla 2010 Lizbon zirvesinde sivilleri ve üye devletleri olası saldırılardan korumak için yeni adımlar atılmıştır. Portekiz'in başkenti Lizbon'da yapılan zirvede projeye lehte oy kullanılmamıştır. Obama yönetimi Türkiye'nin tekliften geri çekilmesini talep etmesine rağmen Ankara hükümeti tepki göstermemiştir. Türkiye'nin tutumu, Ankara'nın Tahran'ın politikalarını desteklediği ve Tahran hükümetinin nükleer girişimine karşı olmadığı yönündeki söylentileri körüklemiştir. Bu söylentiler, Batı medyasında merkez değişikliği tartışmasını ateşlemiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Türkiye'nin büyük bir devlet olma yolunda olduğunu ve Türkiye'nin uluslararası sahnede alternatif aramadığını vurgulamıştır. Öte yandan Başbakan Erdoğan, bunun İsrail destekli bir medya grubunun Türkiye'ye karşı bir politikası olduğunu savunmuş ve bunu partizan bir bakış açısıyla sunmuştur (Duran, 2011: 32).

2011 yılında füze kalkanı projesinin önemli bir parçası olan Türkiye topraklarına radar sistemi kurulmasına karar verilmiştir. Ancak Türkiye bu kararı Suriye hükümetinin politikasıyla haklı çıkarılmıştır. İlk başta, Ankara hükümeti ülkedeki iç savaşta sivillerle uğraşıldığını ve Şam hükümeti tarafından eleştirilen bir politika olarak Suriye'deki duruma seyirci kalmayacağını söylemiştir. Bu kapsamda 2012 yılında Malatya Kürecik füze radar sistemi kurulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda İran Savunma Bakanı Ahmet Wahedi 2011 yılında Türkiye'nin NATO üyesi olarak politikasını sürdüreceğini belirten bir açıklama yapmıştır. Bakan, Washington'dan gelebilecek herhangi bir saldırıyı püskürtmek için Malatya-Kürecik füze kalkanının Türkiye'deki radar ayağını vuracaklarını söylemiştir. Bu durum Türkiye'de tepkiye yol açsa da dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun İran ziyareti ve karşılıklı görüşmeler iki taraf arasındaki tansiyonun düşmesine neden olmuştur (Aydın, 2019: 724).

Malatya/Kürecik'te kurulan uzun menzilli füze takip radar sistemi Washington hükümetinin kontrolünde olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, günümüzde de ülke topraklarında NATO'ya ulusal katkılarda bulunmaktadır. Türkiye'nin radar sistemini kontrol etme hakkı olmamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, bu iç politika yansımaları karşısında Türk kamuoyunu teselli edecek açıklamalar yapmasına rağmen, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin füze radar sistemi üzerinde doğrudan kontrolü olmamıştır. ABD ve NATO için önemli olan bu füzeler, tehdit olarak görülen Rusya'yı

ciddi şekilde etkilemiştir. Recep Tayyip Erdoğan'ın NATO'nun Kürecik'te radar tesisleri kurmasına izin vermesi Batı bloğu için özellikle önemli olmuştur. Çünkü Kürecik, sadece İran'ı değil, Kafkasya ve Rusya'yı da içine alan geniş bir alanı izleme kabiliyetine sahip olmuştur. Avrupa veya Amerika'ya yönelik tehditleri uzaydan tespit etmek mümkün olsa da, Kürecik'in bu görevi yerine getirmesi Türkiye'nin stratejik konumunu daha da güçlendirmektedir. Gazeteci Fatih Altaylı'nın ABD'li bir yetkiliye verdiği röportajda, 'Neden Kürecik' sorusunun yanıtı açıklamaya çalışılmıştır. Kürecik'in önemini vurgulamak için ABD'li bir yetkilinin Kürecik ile ilgili şu yorumuna açıklık getirmek gerekli olmuştur:

“Kürecik bize böyle bir savunma sistemi için çok ama çok önemli olan beş saniyelik bir zaman kazandırıyor. Radarı nereye kurarsak kuralım bu beş saniyelik avantajı kaybediyoruz. Kürecik bize beş saniye kazandırıyor, bu beş saniye belki de milyonlarca hayat demek (Altaylı,2022).”

Bu açıklama, Kürecik'in önemini bir kez daha vurgulamıştır. Aynı zamanda, ABD füze savunma sistemi projesinde Türkiye'nin stratejik önemini hatırlatmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye, sınır ülkeleriyle ilişkilerini hassas bir şekilde koruyarak bölgesinde etkin bir güç olmuştur.

4.4. Patriot Bataryalarının Yeri ve Önemi

Patriot Anti-Füze Sistemi 21 Kasım 2012'de, Türkiye'nin talebine yanıt olarak, NATO yetkilileri Türkiye'nin Suriye'ye karşı savunmasını sağlamak için Türk topraklarının korunması konusunda destek sözü vermiştir. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Hollanda Türkiye'ye 2 adet Patriot hava savunma bataryası gönderme kararı almıştır (Erkin, 2013: 1).

Şam rejiminin Ankara hükümetine karşı faaliyetleri Türkiye'yi bu tür kararlar almaya sevk etmiştir. Haziran 2012'de Suriye rejimi tarafından bir Türk uçağının düşürülmesi, Ekim 2012'de Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesinde bir eve ateş açılması ve beş sivilin ölümü gibi olaylar Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Ancak Türkiye, NATO sözleşmesinin 4.maddesine göre hava savunma sanayisini güçlendirmek için faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır (Erdurmaz, 2016: 18).

Türkiye tarafı bu füzeler için 4 milyon dolar değer biçerken, diğer taraftan teknoloji transferi konusuna değinilmiş ancak konu Washington hükümeti tarafından kabul edilmemiştir. Patriot füzelerinin üreticileri Raytheon Technologies ve Lockheed Martin şirketleri bu isteğe gönüllü olarak uymamıştır. Bu tepkiye karşılık Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti ile teknoloji transferi antlaşması imzalamıştır. Ancak Türkiye'nin bu hamlesi başta ABD olmak üzere NATO yetkilileri tarafından eleştirilmiştir (Erdurmaz, 2016: 18).

Suriye'nin Türkiye sınırına yönelik saldırıların ardından sivililerin can ve mal güvenliği önemli bir konu olmuştur. Milletvekili olan Mevlüt Duda, 22734 sayılı yazılı kararında, bölgeye yerleştirilecek Patriot füzelerinin insanların can güvenliğini koruyacağına dair şüphelerini dile getirerek, bölge halkının bu füzeleri istemediğini söylemiştir. Öte yandan Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, NATO'dan alınan Patriot füzelerinin yüksek askeri-teknik özelliklere sahip olduğu ve bölge halkını büyük ölçüde koruyacağını belirtmiştir. Ancak bu açıklamalara rağmen 2012 yılında Diyarbakır, Malatya ve Şanlıurfa'ya yerleştirilen Patriot füze sistemlerinin bölgesel bir savaşın temellerini atacağı yönünde bir görüş oluşturmuştu. Washington hükümetinin savunma amaçlı Türkiye'ye kurmuş olduğu Patriot Hava Savunma sistemlerinin, Rusya ve İran'ın bölge ülkelerine baskıcı politikaları sonucunda yerleştirildiğini söylemiştir. ABD'nin bölge coğrafyasında önemli bir bölgesel oyuncu olan Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve sınır güvenliğinin sağlanmasının, bölgedeki diğer güçlerden olan İran ve Rusya'ya karşı korunmasının NATO'nun görevi olduğunu bildirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda ABD, Türkiye'nin Patriot Füze Sisteminin Türkiye tarafından desteklenmesi, bölgedeki diğer güçlerin füze teknolojilerinin benimsenmemesi için ABD, Türkiye sınırına müttefikleri ve NATO güçleri ile Patriot Füze Hava Savunma bataryalarını kurmuşlardır. Bu kapsamda bölgede 2011 yılında İncirlik üssünde Patriot Bataryası ve İnsansız Hava Aracı (İHA) konuşlandırılmıştır. Ayrıca Türkiye, Washington'dan satın aldığı silahları, Batılı güçlerin tehdit olarak gördüğü Suriye'ye karşı savunma amacıyla kullanmayı kabul etmiştir. Sonuç olarak Türkiye, 11 Eylül'de başlayan IŞİD gibi terör örgütleriyle ve Arap Baharı ile gelişen Yeni Dünya Düzeni politikasıyla mücadelede ABD ve NATO'nun istikrarı için bölgede yerini almıştır. Öte yandan, ABD'den Türkiye'nin devam eden Patriot Füze Bataryası alım isteği, Türkiye'nin savunma alımlarını NATO'nun füze savunma sisteminin bir parçası olarak şekillendirmeye devam edeceği

fikrini doğurmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin savunma sisteminin Rusya'dan satın aldığı S-400 füze savunma sistemine göre bir balistik füze tehdidini daha sınırlı takip edebilmesi, Patriot Bataryalarını daha da çekici hale getirmiştir. 2015'ten bu yana Patriot füzeleri, savaş alanında 100'den fazla balistik füzeye yanıt vermiştir. Türkiye'nin Rusya'dan satın almış olduğu S-400 sisteminin, Patriot bataryalarına göre hava savunma direnci yüksek olarak görülmektedir. Ayrıca, NATO'nun güvenlik kanadında kilit bir müttefik olan Türkiye'nin Patriot PAC-3 MSE modeli, Türkiye'ye daha etkili balistik füze koruma alanı sağlayacağı düşünülmektedir (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), 2019).

Türkiye, ihtiyacı olan askeri ekipmanları, NATO askeri organizasyonunun bir üyesi olarak temin etme yoluna gitmiştir. Türkiye'nin savaş zamanında kullanabileceği güncel ve hazır bir füze kalkanı sisteminin olmayışı, Türkiye'nin füze savunma sistemine sahip olma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türkiye bu süreçte NATO'dan yardım isteyerek topraklarını füzelere karşı koruma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin askeri füze sistemine olan ihtiyacı Patriot PAC-3 MSE ile sağlanmak istenmiş olsa da Rus yapımı S-400 hava savunma sistemi TSK'nın envanterine güncel ve etkin bir savunma sistemi olarak girmiştir.

4.5. Türkiye ve F-35 Savaş Uçağının Alım Süreci

Türkiye, 1999 yılından bu yana proje kapsamında ABD yapımı F-35 savaş uçaklarının önemli bir müşterisi olarak görülmüştür. Türkiye ilk uçağını ABD'nin Fort Worth kentinde düzenlenen törenle teslim almıştır. Uçak, Türk Hava Kuvvetleri envanterine giren 5. nesil avcı uçağı olmuştur. Ayrıca Türkiye, Türk Hava Kuvvetleri için giderek caydırıcı bir özellik olan F-35 projesi kapsamında 100 adet savaş uçağı satın almayı planlamıştır. Bu kapsamda Washington'dan 30 uçak ithal edilmiştir (Russ, 2020).

ABD Savunma ve Bakım Bakanı Ellen Lord, Türkiye'nin önemli ABD müşterisi olduğunu ve Türkiye'nin F-35 projesi için 900 parça üretmeye devam ettiğini söylemiştir. Uçağın Mart 2020'de teslim edileceğini belirten Lord, Ankara-Washington askeri ilişkilerinin verimli bir şekilde ilerlediğini belirterek, Türkiye'nin bu süreçte Washington'a önemli bir silah tedarikçisi olduğunu vurgulamıştır (AA, 2019).

Türkiye her zaman F-35 savaş uçaklarına ilgi duysa da bu uçaklar 2002 yılında satın alınmıştır. Ancak ABD'nin Irak'a müdahalesi ve TBMM'nin 1 Mart kararı gibi sorunlar Ankara ile Washington arasındaki bu ticareti geciktirmiştir. 2000'li yılların ortalarında ikili ilişkiler yeniden gelişmiş ve Türkiye projenin en önemli müşterisi haline gelmiştir. Ankara hükümetinin 116 adet F-35 savaş uçağı satın alması sonucunda ödenecek tutar 25 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Ankara hükümeti F-35 projesine önemli miktarda yatırım yapmıştır. Bu nedenle savunma sanayisini bir üst seviyeye çıkarmak isteyen Türkiye, bu kapsamda yeni savaş uçaklarını filosunda görmek istemektedir. Bu kararın Türkiye'nin dış politikası için bir sorun teşkil edip etmediğı tartışmaya açık olmuştur. Bu kapsamda emekli Tümgeneral Bayezit Karataş, F-35'i alan ülkenin Washington'a bağımlı olduğunu ve F-35 uçaklarında Otonom Lojistik Bilgi Sistemi (ALIS) yazılımının kullanıldığını iddia etmiştir. Bu uçakları satın alan ülkelerin bu yazılıma sahip olduklarını ve uçak teknolojisinde yönetimi bir zorunluluk olarak gördüklerini söylemiştir. Karataş'a göre, uçakla ilgili tüm bilgiler önce ülke sistemlerine, ardından sistemi işleten şirketlere iletilmiştir. Bu nedenle İtalya ve Norveç gibi diğer NATO ülkeleri de çeşitli yazılımlar geliştirerek ALIS'in ülkeler üzerindeki etkisinden kurtulmak için 25 milyon Amerikan Dolarlı bir proje üzerinde çalıştıklarını açıklamışlardır. Karataş, bazı Türk firmalarının satın alınan hizmete ilişkin yaptığı antlaşmaların kullanım haklarının da Washington'daki hükümete devredilmesi gerektiğini belirterek, F-35 savaş uçağı projesinin sermaye sağlayan bir güç olduğunu, bunun da bir Amerikan piramidi olduğunu sözlerine eklemiştir. Amiral Bülent Bostanoğlu, küreselleşen dünyada Türk Donanması'nın çok rollü amfibi hücum gemisine sahip olmasının şart olduğunu söylemiştir. Bir savaş gemisinin Türkiye'ye katkı sağlayacağını altını çizmiştir (C4Defense, 2019: 41).

F-35 projesi ile modern teknolojik ekipmanlara sahip 5. nesil stratejik hava savunma aracının Türk Hava Kuvvetleri'nin envanterine eklenmesi ile Türkiye'nin bölgesinde etkinliğinin artacağı düşünülmüştür. Yapımı hala devam eden TCG Anadolu uçak gemisi için F-35 savaş jetlerinin kullanımı Türk yetkililer tarafından uygun görülmesi F-35 jetlerinin popülerliğini artırmıştır.

Türkiye'yi F-35 savaş uçağı almaya iten temel neden, F-16'ların savaş öncesi güçlerinin yanı sıra ileri teknoloji özelliklerini taşınamaması olmuştur. Aynı zamanda Türk Hava Kuvvetlerine ait "F-4E Phantom II" kod adlı uçakların yıpranmış ve eski

kalitede olmaması Türkiye'nin yeni bir savaş uçağına ihtiyacı olduğunu göstermiştir (Güvenç, 2014: 34).

Türkiye'nin askeri ekipman modernizasyonu sürecinde yaşanan bu süreçte, F-35 uçaklarının teslimatında yaşanan problemler Türkiye'nin yerli 5. nesil savaş uçağı üretimi sürecine girmesini sağlamıştır. Bu yerli 5. Nesil savaş uçağı F-35 savaş jetlerine entegre şekilde çalışabilen teknolojik sisteme sahip olması beklenmektedir (Cumhuriyet, 2021). Türkiye Cumhuriyeti, NATO sistemlerine entegre 5. Nesil yerli bir savaş uçağı üreterek, hava savunma gücü stratejisinde özgün ve güçlü olmayı planlamaktadır.

Baykar Teknoloji tarafından üretilen Kızılelma (MİUS), F-35 ve F-16 savaş jetlerinin yerini alacak, 5. Nesil yerli savaş jetlerinin Türk Hava Kuvvetleri'nin envanterine 2023 yılı itibari ile gireceğini ve diğer savaş uçakları ile entegre çalışacağı Baykar Teknoloji tarafından belirtilmiştir. Baykar Kızılelma'nın envantere girecek ilk modelinin subsonik 800+ km/s hıza çıkması beklenmektedir. Gelecek diğer dönem üretilen modellerin transonik 1000+ km/s ve süpersonik 1200+ km/s olması düşünülmektedir. TCG Anadolu uçak gemisine iniş ve kalkış yapabileceği ve F-35 jeti gibi gövdesinde silah mühimmatı taşıyabileceği ve düşük radar seviyesinde uçuş yapabileceği aynı zamanda insansız olacağı yetkililer tarafından belirtilmiştir (Shiftdelete, 2022).

F-35 savaş jetine alternatif olarak üretilen yeni nesil milli muharip uçağı Baykar Kızılelma, Türk Hava Kuvvetleri'nin envanterine girmesi ile birlikte Türkiye'nin bölgesinde daha da güçlü olacağı umulmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu çalışmalarında diğer ulusların ötesinde modern entegrasyon çalışmaları sürdürülmektedir. F-35 ile başlayan hava gücü modernizasyonu, Türkiye'nin insansız milli muharip uçağını üretmesine neden olmuştur. Üretilen yeni nesil hava araçlarının aynı zamanda Amerikan yapımı F-16 ve NATO sistemleri ile entegre olmasının planlanması ile NATO üye ülkelerinin de yararlanabileceği ileri teknolojik bir savunma gücünü ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.

4.6. Pastör Andrew Brunson Olayı ve S-400 Füze Savunma Sistemleri

Pastör Andrew Brunson 2016 yılında terör örgütü lideri Fethullah Gülen'e hizmet etmekten Türkiye'de tutuklanmıştır. Bu durum ABD ve Türkiye arasındaki ilişkilerde gerilime neden olmuş ve ABD, Türkiye'ye yönelik yaptırım kararı almıştır. Yaptırımların önemli bir sonucu, Washington hükümeti Türkiye'den çelik ve alüminyum ithalatına yönelik tarifeleri iki katına çıkarmıştır. Bu nedenle Pastör Brunson davası Türkiye-ABD askeri ilişkilerini uluslararası alanda zor bir sürece sokmuştur.

Donald Trump, Andrew Brunson'ın serbest bırakılmaması halinde Türkiye'yi çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalacağı konusunda Türkiye'yi tehdit etmiştir. Bu bağlamda, Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nın ABD başkanlarına, insani amaçlar dışında Türkiye'ye gelecek kredileri kesme talimatı verilmiştir. Washington hükümeti, Türkiye'nin uluslararası finans kuruluşlarından borç almasını engellemek için inisiyatif almıştır. Donald Trump, gelişmelere dayanarak iki ülke arasında krize yol açan Brunson davasıyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Brunson masum. O casus ise bende casusum. Türkiye’de yargılanması devam ediyor, ama yargı sürecide pek yargı süreci değil. Türkiye’dekilerle bu konuda bir şeyler yapılması için konuşuyoruz. Rahip Brunson umarım bizi duyabiliyorsunuz, bir noktada size yardım edeceğiz. Bunun üzerine uzun zamandır çalışıyoruz” (Euronews, 2018).

Bu söylemin ardından ABD'den satın alınan F-35 savaş uçakları Brunson davasında anılmaya başlanmıştır. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, FETÖ terör örgütü bağlantısı suçlamasıyla tutuklu bulunan Brunson'un serbest bırakılması halinde Amerikalıların F-35'i teslim etmeye karar vereceğini söylemiştir. ABD, Türk devletinin çıkarlarına aykırı misyonerlik faaliyetleri yürüten ve rahip kimliği altında terör örgütleriyle iş birliği yapan Andrew Brunson'ın serbest bırakılması için Türkiye'yi tehdit etmiştir.

Brunson örneğinde olduğu gibi, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi satın alma çabaları iki ülke arasındaki askeri ilişkileri olumsuz etkilemiştir.

Türkiye'nin Rusya'dan S-400 talebi üzerine ABD'li yetkililer, bu karara karşı çıkarak, Rusların F-35 uçakları hakkında geniş bilgisinin olduğunu ileri sürmüş ve F-35'in Türkiye'ye teslimatını durdurma kararı almıştır. Böylece S-400 krizi ve Brunson olayı, Türkiye-ABD ilişkilerinde F-35 savaş uçaklarının tedarik sürecini engelleyen önemli bir konu haline gelmiştir (Seren, 2015: 9).

Türkiye'nin 1952'deki NATO üyeliğinin karşılıklı savunma ve güvenlik çıkarlarıyla örtüşmediği ve bu nedenle Türkiye'siz bir NATO varlığının veya Türkiye'nin NATO dışı güvenlik operasyonlarının referans olarak görüldüğü zamanlar söz konusu olmuştur. Ancak devletler ve uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkiler, tek taraflı çıkarlara değil, ortak çıkarlara dayalı bir politikaya dayanması önemlidir. Bu bağlamda ilişkilerin karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı çıkar politikaları ile korunması gerekmektedir

Türkiye'nin S-400'ü satın almasının en önemli nedeni, 2011 yılında Suriye'de başlayan ve bugün de devam eden iç savaşta Türk hava savunma sistemi için yeterli teçhizatın bulunmaması ve PKK-YPG'nin mücadeleye girişmesi olarak görülmüştür. 1983 yılından bu yana karşılıklı çıkarları göz önünde bulundurarak çalışılmaktadır. Türkiye'nin kararı ABD ve NATO içinde çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Dönemin ABD Savunma Bakanı Mattis, Türkiye'nin 15 Temmuz 2017'de Rusya'dan S-400 füzeleri satın alma girişiminin Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak Batı ile ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini söylemiştir. Bu noktada ABD ve NATO, Suriye'deki savaşta müttefik olarak gördükleri Türkiye'nin "güvenli bölge" ve "mülteci" taleplerini karşılayamamış ve bu durum Türkiye'nin döviz alıp satmasına olanak sağlamıştır (Cengiz ve Duran, 2019: 555).

Türkiye'nin S-400 füze talebinin siyasi ve askeri nedenleri mevcut olmuştur. Türkiye'nin büyük ölçüde siyasi kaynak ayırdığı proje için Batılı olmayan bir alternatif kanala yönelmiş ve bunu Türkiye'nin dış politikasında bir dönüm noktası olarak nitelendirmiştir. Batılı Müttefiklerin üretim ve teknolojiyi Türkiye'ye aktarma konusundaki isteksizliği, Türkiye için böyle bir seçeneği zorunlu kılmıştır. Askeri açıdan Türkiye'nin savunma sanayisindeki önceliği, Türkiye'nin coğrafi ve stratejik konumuna duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığını düşündürmektedir.

Andrew Craig Brunson davasının sınır dışı etme kararının reddedilmesiyle birlikte ABD Kongresi üyelerinin Türkiye aleyhine düşünceleri artmıştır. Türkiye'nin Rus S-400 hava savunma sistemini satın alması durumu daha da ağırlaştırmış ve Türkiye'ye yönelik yaptırımlar su yüzüne çıkmıştır. Washington'un yaptırım faaliyetlerinin önünü açan bu durum dikkate alınarak, Türkiye'nin Suriye'deki askeri faaliyetlerine dayalı yaptırımlar getiren bir yasa tasarısı kabul edilmiştir. Senato tarafından onaylanan raporda, Türkiye'nin Suriye'deki askeri faaliyetlerine son verilmesi çağrısında bulunulmuştur. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin NATO ve ABD'deki yerini sorgulayan bir rapor yayınlamıştır. Öyle ki Demokratik Grup'tan Senatör Bob Menendez, Türkiye'nin Suriye'de S-400 füze alımı konusundaki tutumunu eleştirmiş ve açıkça S-400 alımının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Tüm bunlarla beraber Amerika'nın Hasımlarına Yaptırımlar Yoluya Karşı Koyma Yasası (CAATSA) yaptırımlarının da hayata geçirme ihtimalinin söz konusu olması, ilişkileri daha da germiştir (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), 2019).

Bu dönemde askeri eğitimle ilgili bazı kısıtlamalar da söz konusu olmuştur. Washington hükümeti, ABD'nin Arizona eyaletindeki Luke Askeri Hava Üssü ve Florida'daki Eglan Askeri Hava Üssü'nde öğrenim gören öğrencilerin, Rusya'nın S-400 füzelerinin Türkiye'ye teslim tarihi olan 31 Temmuz 2019'a kadar ülkeyi terk etmelerini emretmiştir. Dışişleri Bakanlığı Tedarik ve Bakımdan Sorumlu Müsteşarı Alain Lord'un F-35 savaş uçağı üretimi yapan Türk firmalarına yeni görev tanımlarını kabul etmeyeceğini açıklaması ikili ilişkilerde gerginliğe neden olmuştur. ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi ve Askeri İşlerden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Clarke Cooper, Türkiye'nin Rusya'nın S-400 füzelerini test etmesi halinde Ankara hükümetinin Washington yaptırımlarıyla karşı karşıya kalabileceği konusunda ısrar etmiştir. Durumun Washington'un kırmızı çizgisi olduğunu belirten Cooper, durumu "Türkiye'den başka kimsenin Rusya'ya faydası olmayacak" ifadesiyle değerlendirmiştir. Washington, Türkiye-ABD ilişkilerinde çıkarlarını savunmak için taraf olmuştur. Türkiye, ABD için önemli bir ülkedir. Ancak bu anlam, Amerikan çıkarlarıyla örtüştüğünde önemini korumaktadır. Bu nedenle Türkiye ile ABD arasında S-400 füze krizi tartışmaları ve yasa tasarısındaki yaptırımlar, Türkiye'nin Batı İttifakı'na kattığı değeri bir kez daha ortaya koymuştur. Ayrıca Türkiye, NATO'nun Afganistan'daki kararlı destek misyonuna önemli katkılarda bulunmaya

devam etmektedir. Aynı zamanda Türkiye milyarlarca dolarla Amerika'nın en önemli silah tedarikçisi konumundadır. Türkiye sadece ABD askeri teçhizatının alıcısı değil, aynı zamanda NATO ve ABD savunma mekanizmalarının da önemli bir parçasıdır.

Bugün Amerikan savunma sistemi, 1941'deki Roosevelt döneminin geleneksel stratejisine benzemektedir. Washington'un ulusal güvenliği, İkinci Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi devam etmiştir. 2018 ABD Ulusal Savunma Stratejisi'nde, ABD istikrarlı ve barışçıl bir yarıküreye sahiptir. ABD için, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin bölge ülkelerinin askeri yeteneklerine katkı sağlayıp sağlamayacağını da değerlendirmiştir (Faller, 2019).

S-400 ve F-35 füzelerini karşılaştırırken, büyük güçler için kimin silah satın aldığı sorusu anlamlı hale gelmektedir. Bir NATO müttefiki tarafından Rusya'dan gelen bir silah sevkiyatı, Washington ile ilişkileri gergin bir krize sokmuştur. Ancak Rusya'dan satın alınan S-400 füzeleri de ABD'nin savunma pazarında başka alternatifleri olduğunu göstermiştir (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), 2019).

Rusya'nın S-400 füzeleri, Türk ordusuna teslim edilen NATO organizasyonu dışındaki bir ülkenin teknolojisi olması ve Türk savaş teknolojisi transferi açısından stratejik öneme sahiptir. Bu füzelerin donanım kabiliyeti, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde etkin bir manevra akışına katkıda bulunmak üzere satın alınmıştır. NATO üyelerinin ortak savunma üretimi ve Türkiye'ye teknolojik yenilik getirme konusundaki isteksizliği, Türkiye'nin S-400 füze talebini daha da artırmıştır. Öte yandan bu talep karşısında Batı'nın yaptırımları, TSK'nın savaşa hazırlık katkısını azaltma olasılığını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin S-400 modelini kullanma kararı, ABD ve NATO için bir sorun olsa da, Türkiye savunma sanayisine dış politikasında yaptırımlara müsamaha gösterilmeyeceğinin bir işareti olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.7. TCG-Anadolu (L400) Uçak Gemisi ve İnsansız Hava Araçlarının Entegrasyon Süreci

TCG – Anadolu (L400) çok maksatlı amfibi hücum ve insansız uçak gemisi olarak Türk Donanmasına, 5. Nesil insansız hava uçakları (SİHA) için tasarlanan ve afet bölgelerine destek verebilecek gemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Savunma Sanayii Bakanı Prof. Dr. İsmail DEMİR, TCG-Anadolu 230 metre uzunluğa ve 32

metre genişliğe sahip olarak üzerinde Baykar teknolojinin üretmiş olduğu, Bayraktar Akıncı, Bayraktar TB2, Bayraktar DİHA ve Bayraktar Kızılelma (MİUS) gibi yeni nesil hava araçlarının Türk Donanmasına hizmet edeceğini duyurmuştur. Aynı zamanda Demir, NATO ittifakının önemli bir güç unsuru olacak olan TCG- Anadolu uçak gemisinin, NATO görevleri için bir entegre güç aktarma merkezi olacağını belirtmiştir. Yetkililer ayrıca, geminin çok fonksiyonlu yapısı gereği, afet bölgeleri için transfer ve lojistik merkezi ve çok kapsamlı geniş bir hastane görevi üstleneceğini söylemiştir (NTV, 2021).

Amerikan Forbes Dergisi, TCG-Anadolu gemisinin, NATO görevleri için Türkiye ve ABD'nin gücüne güç katacağını ve Türkiye'nin kendi kaynakları ile üretilmiş olan ilk amfibi hücum ve uçak gemisi olduğunu ve üzerinde 5. Nesil insansız hava araçlarının hizmet edeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda ABD'li dergi, Kızılelma (MİUS) ve Bayraktar TB3 insansız hava araçlarının benzersiz olduğunu ve dünyada uçak gemisinde konuşlu olan ilk insansız hava araçlarının olduğunu belirtmişlerdir. Kızılelma (MİUS)'un jet motorlu bir drone olduğunu belirten dergi, NATO görevleri için benzersiz deneyim sunacağını makalesinde yer vermiştir (Yenişafak, 2022). ABD'nin dikkatini çeken TCG-Anadolu gemisi, özgün bir donanıma sahip olması nedeniyle NATO ittifakı içinde ilklerden biri olarak göze çarpmaktadır. Modern askeri sistemlere sahip olan TSK, NATO ittifakı içinde de müttefik ülkelere, ileride teknoloji aktarımı desteği vereceği düşünülmektedir.

TSK'nın modernizasyonunun önemli bir mihenk taşı olarak görülen TCG-Anadolu çok maksatlı amfibi hücum gemisi, dünya savunma sanayisi için ilkleri barındırdığından önemli olarak görülmektedir. Baykar Savunma'dan Haluk Bayraktar, dünyada bir ilkin gerçekleştirildiğini ve havuzlu çıkarma gemisinin tüm entegrasyonunun İHA ve SİHA sistemleri ile donatıldığını ve uluslararası çevrelerin dikkatini çektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Haluk Bayraktar, Türk savunma sanayinin gelmiş olduğu noktayı özgün ve milli unsurlar ile yapmanın modernizasyon sürecine olan katkısının, İHA ve SİHA sistemlerinin ihraç ediliyor olmasının önemini de vurgulamıştır (Trthaber, 2021).

TSK'nın modernizasyonu süreci ile gelen teknolojik yenilikler NATO ittifakı içinde de dikkatleri Türkiye'nin üzerine çekmektedir. Soğuk Savaş yıllarında,

ABD'den askeri ve ekonomik yardımlar alan Türkiye, günümüzde modernizasyonunu öz imkanları ile sağlamaktadır. Türkiye, NATO müttefikleri içinde güçlü konumu ve askeri kabiliyeti ile gücünü artırarak barışı korumaktadır. Türkiye, ileride askeri teknoloji ihracatını artıracığını ve yeni nesil askeri ekipmanların öncüsü konumunda olacağını görmekteyiz.

4.8. 21. Yüzyılda Türk Savunma Sanayisinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Önemi

Türkiye stratejik, coğrafi ve bölgesel duyarlılığı nedeniyle silahlanma politikasına değer veren bir ülke haline gelmiştir. 1990'larda Türkiye sınırlı da olsa silah ihraç edebilmiştir. 2000'li yılların başında Birleşik Arap Emirlikleri'ne 75 milyon dolara 133 zırhlı savaş aracı ve 300 milyon dolara Malezya'ya 211 zırhlı araç satmıştır. Bu Türk girişimi, Türkiye ile ABD arasındaki askeri ilişkileri de etkilemiştir. Öyle ki, ABD'deki güçlü silah lobisi, Türkiye'nin silah ihracatçısı konumunu desteklese de, büyük ihaleler almadıkça bu desteğin terk edilmesini muhtemel bir sonuç olarak görmüştür. Türkiye'nin dışa bağımlılığı azaltmak için savunma sanayisini geliştirme çabaları başarılı olurken, üretim aşamasında dışa bağımlılığı durumu tersine çevirmiştir. Bu nedenle silah temini çabaları ülke ekonomisine yüksek maliyetlerle sonuçlanmıştır. Türkiye'nin 1999 yılında 9,5 milyar dolarlık alımla dünya üçüncüsü olması bu durumu açıklamaktadır (Oran, 2001: 323).

ABD'nin 2009'da "Avrupa Aşamalı Uyum Yaklaşımı" (European Phased Adaptive Approache-EPAA) füze savunma yaklaşımını devreye sokması, Türkiye'nin dış politikasında savunma faaliyetlerinde belirsizliklere yol açmıştır. Ankara hükümetinin EPAA ve koalisyon diyaloglarının belirlediği sınırlara bağlı kalması, Türkiye'nin bazı talep ve beklentilerini de ortaya çıkarmıştır. ABD-Rus nükleer füzelerinin kıyasıya rekabet ettiği bir dönemde ABD'nin Orta Doğu'daki çatışma bölgelerinde bir savaş çıkması durumunda Türkiye'ye dönme isteği, Türkiye'nin tehditle karşı karşıya kalma olasılığını arttırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin çok taraflı bir koalisyon politikası için bir strateji oluşturması önemli olarak görülmüştür. Bu durumun nedenlerinden biri de ABD'nin Türkiye'yi Ankara hükümetinin Washington'dan talep ettiği 4 farklı silah sistemine sahip olmaya yönlendirmesi olarak görülmüştür. Öyle ki ABD, 2012 yılında Türkiye'ye bağışlanması beklenen silahlı

İHA'lar (insansız hava araçları), genel maksat helikopterleri ve akıllı mühimmat silah sistemlerinin yanı sıra fırkateyn ve römorkörlerin satışını yapmıştır (Egeli, 2014: 72).

Obama yönetimi altındaki Washington hükümeti 2012 yılında Türkiye, Meksika ve Tayland'a füze fırkateynleri bağışlamayı teklif ettiğinde, Hazard Perry'nin sahibi olduğu Oliver Range, konuyu Kongre'ye getirirken, Kongre Meksika ve Tayland'a savaş gemileri verilmesini onaylamıştır. Ancak Türkiye için onay çıkmamıştır. Üyeler, Türkiye'nin İsrail ve Kıbrıs Rum politikalarını eleştirmiş ve önerinin askıya alınması gerektiğini savunmuştur (Cumhuriyet, 2012).

ABD, tasarıyı sunarken, Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi başkanı Ileana Ros-Lehtinen'in yaptığı açıklama gibi, bunu yapmanın kendi çıkarına olduğunu savunulmuştur. Lehtinen, Türkiye'nin Somali ve Aden Körfezi'ndeki korsanlık faaliyetlerine karşı duruşunu, önemli bir NATO müttefiki olduğunu ve Suriye'de önemli bir konuma sahip olduğunu vurgulayarak, bu fırkateynleri Türkiye'ye tedarik etme niyetini dile getirmiştir. Aynı savaş gemileri daha sonra Yunanistan'a teslim edildiğinden, Türkiye'nin bu füzelerden yararlanma hakkının olduğu iddia edilmiştir. Lehtinen, diğer Kongre üyelerini ikna etmenin Amerikan ulusal çıkarları için gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bağışlanan bu iki fırkateynin tüm onarım ve diğer giderlerinin ABD ekonomisine katkı sağlayacağı vurgulanarak, ABD'nin çıkarlarının dikkate alındığı bir kez daha göstermiştir (Ensonhaber, 2012).

ABD bu süreçte Türkiye'nin hava savunma sistemleri satın alma girişimlerini engellemeye çalışmıştır. Örneğin, Washington hükümeti Türkiye'nin 2013 yılında Çin'de üretilen füzelere öncelik verme kararına karşı çıkmıştır (FD 2000). Ancak Türkiye Çin' de üretilen bu füzelere yönelik kapılarını açık bırakmıştır. Öyle ki dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin taleplerini karşılayan her önerinin değerlendirileceğini söylemiştir. Bu kapsamda Raytheon Technologies ve Lockheed Martin şirketleri, Türk uzun menzilli füze savunma ihalesinin ardından Patriot savunma sistemini Türkiye için cazip hale getirmeye çalışmışlardır (Savunmatr,2021).

Türkiye'nin milli savunma sanayisindeki gelişmeler, Türkiye-ABD ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin, Türkiye'nin Türk Havacılık ve Uzay Sanayi (TUSAŞ) tarafından üretilen ATAK helikopteri, Türkiye'nin savunma sanayiinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Ancak Türkiye, ATAK T129

helikopterinin ihracatında bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. 13 Temmuz 2018'de Pakistan'a 30 adet ATK helikopteri satmak için anlaşma imzalayan Türkiye, 1,5 milyar dolarla dönemin en büyük ihracatını gerçekleştirmenin eşiğine gelmiş ancak motor arızası nedeniyle istenilen olmamıştır. Öyle ki Amerikan şirketleri Honeywell ve British Rolls bu helikopterleri Türkiye'ye ihraç etmek zorunda kalmıştır. Royce'un ortak yapım şirketi LHTEC, Washington merkezli CTS800 motorlarını tedarik etmiştir. Türkiye helikopter üretse de savunma sanayisine Avrupa ve Amerika'dan motor tedarik etmiştir. Bu durum Türkiye savunma sanayisi açısından önemli bir sorun olarak görülmektedir (Ersöz, 2019).

Türkiye'nin milli savunma sanayisini geliştirdiği dönemde, Washington hükümetinden motor alması ve süreçten olumlu bir yanıt alamaması, Türkiye ile ABD arasında askeri ve güvenlik çatışmalarına yol açmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin 1975 yılında yaşadığı silah ambargosu, 2020 yılında da benzer olasılıkları düşünmesine neden olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin milli savunma sanayisini güçlendirme çabaları, dış politika duruşuna paralel ilerlemiştir. Gelişmiş ülkelerin daha az gelişmiş ülkeler için kendi askeri programlarını satın almaları, rekabetçi bir pazar bağlamında değerlendirilebilir. Türkiye'nin savunma sanayi harcamaları dünya genelinde artmasına rağmen, Türkiye ulusal rekabet edebilirlik düzeyine ulaşamamıştır. Bu nedenle Türkiye, İttifak'a göre güvenliğini sağlayan milli savunma sanayisini ve içinde bulunduğu füze savunma sistemini geliştirme çabalarıyla savunma sistemini her zaman en üst seviyede tutmak istemiştir (VOA, 2020).

Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından hazırlanan Güvenlik, Savunma Sanayi Raporu'na göre, Türkiye'nin geçmişte karşı karşıya olduğu tehditler ile gelecekteki jeopolitik durumuna ilişkin tehdit ve risklerin detaylı bir analizi yapılması umulmaktadır. Bu durumdan hareketle savunma sanayinde gerekli değişikliklerin yapılabilmesi için tedarik, planlama ve prosedürleri, endüstriyel yapı ve teknoloji planlaması gibi adımların gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca savunma sanayinin dış politika üzerindeki etkisinin varlığı ve dış politika kararlarının savunma sanayi üzerindeki etkisi de göz ardı edilmemesi gerektiği beklenmektedir. Türkiye'nin bu güvenlik açığını kapatabilmesi ve önerilen stratejik plan ve projelerin ilerlemesi, ulusal gereksinimlere uygun olarak inşa edilen teknolojik altyapının yarattığı caydırıcılık nedeniyle engellenmesi düşünülmektedir. Bugün

Roketsan, Aselsan, Türk Uzay Ajansı, Uydu Montajı, Entegrasyon ve Test Merkezi gibi kuruluşların faaliyetleri de göz ardı edilmemesi ancak bu kurumların katkı sağladığı teknolojik yeniliklerin ithal kaynaklarla değil, milli kaynaklarla mümkün olması rapora yansımıştır. Bu nedenle, jeopolitik konumu nedeniyle maruz kalan ve gelecekte tehdit oluşturan dış güçlerin politikaları nedeniyle Türkiye'nin savunma sanayisini geliştirmesi kaçınılmaz bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için öncelikle bu alanda disiplinli bir güvenlik ve karar alma sistemi geliştirilmesinin iyi olacağı düşünülmektedir (MFA, 2019).

ABD ve Türkiye arasında son dönemde yaşanan çıkar çatışmalarının sonucunda ABD hükümeti, ekonomik ve askeri ambargoları Türkiye üzerinde uygulamaktadır. Türkiye yakın zamanda F-35 savaş uçağı programından, Pastör Brunson olayı ile yaşanan gerilim sonucunda ABD tarafından programdan çıkartılarak cezalandırılmıştır. Bu süreçte Türkiye, kendi milli muharip uçağını (Bayraktar Kızılelma (MİUS)) üretmiş ve sistemine entegre etmiştir. Bu nedenle, Türkiye savaş endüstrisini zamanın teknolojik ekipmanları ile modernize etme yoluna girmiştir. Teknolojik gelişmeleri takip etmek ve modernizasyonu sağlayarak çağın gerisinde kalmamak ülkelerin caydırıcılık özelliklerine katkı sağlamaktadır. Milli savunma ve teknolojik alt yapıya ekonomik olarak bütçe ayırmak, askeri güçte dengeyi sağlayacaktır. Türkiye'nin bölgesinde güç dengesini sağlaması için teknolojik alt yapıya önem vermesi kaçınılmaz olarak görülmektedir. Türkiye, askeri ekipmanlarını modern teknolojik ekipmanlarla çeşitlendirerek askeri gücünü bölgesinde korumaktadır.

5. SONUÇ

ABD ile ilişkilerin boyutu, Türkiye'nin dış politikası çok hassas bir coğrafyada, kalkınmanın gidişatını ve küresel siyaseti etkileyebileceği için önemlidir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Körfez Savaşı ve ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırıları gibi önemli olayların etkisiyle uluslararası sistem köklü bir değişim yaşarken, Türkiye'nin dış politikasının paralel bir değişime girmemesi düşünülememektedir. Bu değişimde ABD ile ilişkilerin büyük önem taşıyacağı açıktır. Soğuk Savaş'ın sonunda Türkiye'nin karşılaştığı ilk kriz, stratejik açıdan önemli konumunu Batı'ya ve özellikle ABD'ye kaptırma ihtimalidir. Bunun sonucu olarak dış politikanın iflası kaçınılmazdır.

Türkiye'nin bu alandaki girişimlerini destekleyerek ABD'nin stratejik öneminin artmasına katkıda bulunmak uygun görünmektedir. Türkiye'nin bölgede ABD'den farklı çıkarları ve politikaları olmasına rağmen, önemli projelerinde ABD'den destek aldığı anda karşılıklı çıkarlarını koruyacak şekilde hareket edebilecektir. Bu sistematik, Amerika'nın ve Türkiye'nin bölgedeki konumunu güçlendirecektir. Sovyetler Birliği'nin dünya sahnesinde tek hegemonya olarak çöküşüne denk gelen ABD'nin yayılmacı politikaları, dünyadaki birçok ekonomik ve siyasi gelişmede ve neoliberal sistemin tüm devletler tarafından benimsenmesinde etkili olmuştur (Harvey, 2012: 68-69).

ABD'nin yayılmacı politikaları özellikle Türkiye üzerinde de etkili olmuştur. ABD'nin Ortadoğu politikaları kapsamında yayılmacı bir politika izlemesi ve Türkiye'yi bu süreçte askeri bir üs olarak kullanması, Türkiye-ABD askeri ilişkileri üzerinde önemli etki yaratmıştır. ABD, Ortadoğu politikasında Türkiye'ye özellikle önemli roller vermektedir. Türkiye, bunu bildiğinden, özellikle zor zamanlarda ABD'yi desteklerken, bölgedeki konumunu daha da kötüleştirmemek için dikkatli davranmaya ve bir denge bulmaya çalışmaktadır. Savunma alanındaki ortak projeler, her iki devletin çıkarlarının eşit şekilde korunmasını temsil etmesi, daha dürüst ve adil bir temelde ilişkiler kurması ve bağışçı-alıcı ilişkisinden uzaklaşması nedeniyle Türk liderler için özellikle önemlidir. Türk liderlerin beklentisi, Amerikalıların ilişkilerinde

tek taraflı bir durum yaratmamaya özen göstermeleri ve Türkiye'yi yakından ilgilendiren konularda kendi görüşlerini almadan tek taraflı uygulamalara başvurmamalarıdır. Kısacası, Yeni Dünya koşullarında daha dengeli, eşit, çok yönlü ve adil bir ittifaktan yana olmak, Türkiye'nin yararına olacaktır. Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılık anlayışı temelinde olaylara baktığımızda, devletlerin iş birliği ile ortak çıkarlara katkı sağlaması, ülkelerin refah düzeylerinde artışı ve dünya düzeninde istikrarı beraberinde getirdiğini görmekteyiz.

Türkiye kuruluş perspektifine baktığımızda “Yurtta barış, Dünyada barış” düşüncesi ile kurulmuş bir ülkedir. Türkiye, bulunduğu coğrafi konum sebebiyle komşuları ve diğer milletler ile denge siyaseti izleyerek bölgesinde güçlü bir ülke olmuştur. Uygulamış olduğu bu siyaseti İkinci Dünya savaşına kadar sürdürmüştür, değişen dünya düzeni ile Amerikan eksenli güvenlik anlayışını kendisine daha yakın görmüş ve uygulamıştır. Türkiye, savaş deneyimlerine dayanarak, İkinci Dünya Savaşına girmeyerek tarafsızlığını korumuş ve büyük bir yıkımın içinde olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı, Yeni Dünya düzeni için bir başlangıç olmuştur. Bu büyük savaşın sonunda iki büyük dünya devleti ortaya çıkmıştır biri SSCB, diğeri ise ABD'dir. Bu iki büyük devlet dünya siyasetini doğu ve batı olarak ikiye bölmüşlerdir ve sonrasında “Soğuk Savaş” olarak bilinen psikolojik savaş dönemine dünyayı sokmuşlardır. Soğuk Savaşın getirmiş olduğu psikolojik dönemde Türkiye, SSCB'nin yayılcı politikalarından çekinerek Amerikan yanlısı politika izlemiştir. SSCB'nin, Türkiye'ye karşı artan tehdidi karşısında müttefik arayan Türkiye, batının en güçlü ülkesi ABD'nin güvenlik şemsiyesi altına girmiştir. Soğuk Savaş dönemi ile Amerika'nın dış siyasetinde köklü değişimler yaşanmıştır. Artık ABD, genişlemeci politikasını müttefik ülkelere askeri ve ekonomik yardımlarla güçlendirip, doğu bloğu karşısında bariyer oluşturmuştur. Türkiye'de ABD'nin SSCB karşısında bariyer müttefik ülkesi olarak dünya siyasetinde yerini aldığını görmekteyiz. Bu süreç sonucunda, ABD, NATO adıyla kurmuş olduğu askeri birlikle, SSCB'yi bloke etmiştir. Türkiye, ABD yardımları ile ordusunun silah ve araç ekipmanlarını güncellemiş ve modernleşme sürecine girmiştir.

Bu yardımlar öncesi Türkiye, İkinci Dünya Savaşının ekonomik ve sosyal etkileri ile uğraşmaktaydı. Eğer Türkiye, Truman ve Marshall yardımlarını kabul etmeseydi, SSCB gibi savaş endüstrisi gelişmiş ideolojik düşünceleri olan bir ülke

karşısında gücü zayıf kalmış olacaktı. Amerikan yardımları, Türkiye için ekonomik ve askeri yenilenmeyi beraberinde getirmiştir. Amerikan yardımları ilerleyen zamanlarda NATO yani Kuzey Atlantik İttifakı adını almıştır. 1950 yılında Türkiye, Kore'ye bir birlik asker göndererek, NATO birliğinin önemli askeri gücü olmuştur. Günümüzde de Türkiye, NATO'nun en büyük modern ordularından biri durumundadır. Türkiye, ABD ile ilişkileri kapsamında karşılıklı çıkarları konusunda çatışmalar yaşamış olsa da, NATO askeri organizasyonu içinde önemli bir askeri güçtür.

Alan yazının birinci bölümünde Problem durumu, Araştırmanın önemi, amacı ve yöntemi analiz edilmiştir. Birinci bölüme göre, Türkiye ve ABD'nin askeri ilişkileri II. Dünya Savaşı dönemi sonrası arttığı ve ortak idealler karşısında iş birliği yapıldığı görülmektedir. ABD'den Marshall planı ve Truman Doktrini ile birlikte ekonomik ve askeri yardımlar aldığı ve böylece ekonomisini ve askeri sistemini iyileştirdiğini görmekteyiz. Ayrıca, Türk Deniz Kuvvetleri, Türk Hava Kuvvetleri ve Türk Kara Kuvvetleri, ABD askeri sistematğinde yeni şeklini almıştır.

İkinci bölümde, kavramsal olarak Uluslararası Güvenlik teorileri ve Güvenlik-Güç ve Askeri İlişkiler, Liberalizm ve Karşılıklı bağımlılık teorisi eksenli açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece, ABD-Türkiye ve ikili ilişkilerde küresel barış ile gelen güç dengesi ve iş birliği unsurlarının önemi bu bölümde vurgulanmıştır. ABD'nin yardımlarıyla Avrupa ülkeleri ve Türkiye ekonomik ve askeri gücünü modernize etme fırsatı yakalamıştır. ABD'nin izlemiş olduğu politika ile SSCB'ye karşı olan ülkelerin askeri ve ekonomik güçleri, karşılıklı iş birliği ile artırılmıştır. SSCB'nin yayılcı ve istilacı duruşuna karşı ABD, küresel dengeyi ve barışı sağlama yoluna gitmiştir.

Üçüncü bölümde, 1960-1990 arası dönemde Türk-Amerikan ilişkileri tarihsel süreçleri ile incelenerek analiz yapılmıştır. Bu bölümde, Türk-Amerikan ilişkilerinde siyasi güç, denge, askeri durum, güvenlik gibi kavramlar liberalleşme ve karşılıklı bağımlılık çerçevesinde detaylandırılmıştır. Soğuk Savaşın ardından Türkiye'nin ABD öncülüğünde küresel ekonomiye geçişi ve NATO askeri organizasyonu içindeki yerini belirleyecek olan Kore Savaşı'na, Türk askerinin gönderilmesi olayını ve NATO askeri organizasyonuna kabul edilişi görülmektedir.

Dördüncü ve son bölümde, 1990 sonrası Türk-Amerikan Askeri İlişkileri ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin Modernizasyonu Çalışmaları, liberalizm ve karşılıklı

bağımlılık teorisine göre analiz edilmiştir. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD-Türkiye arasındaki askeri ilişkilerde yer alan dönüşümler ele alınmıştır. İlk dönemde ABD'nin Türkiye'nin bölgesinde yer alan çeşitli uluslararası operasyonlarla bağlantılı olarak Türkiye'ye askeri katkıları ve modernizasyon anlamında etkileri incelenmiştir. Devamında ise ABD-Türkiye arasında yaşanan ilişkilerdeki gerileme ile birlikte Türkiye'nin kendi askeri modernizasyonuna yönelişi ele alınmıştır. Bu kısımda ABD ve Türkiye arasında yaşanan F-35 ve S-400 askeri hava savunma unsurlarına olan ihtiyaç kapsamında ortaya çıkan yerli muharip uçağının (Bayraktar Kızılelma (MİUS)) üretimi ve Rusya'dan satın alınan S-400 Hava savunma füze sisteminin TSK envanterine geçiş ve modernizasyonu sürecini ve TCG-Anadolu uçak gemisinin NATO ittifakı içindeki bir ilk olma özelliğini, SİHA ve İHA'lar barındıracak şekilde tasarlanmış bir geminin, NATO'nun transfer ve lojistik hizmet merkezi olarak ortaya çıkacağı yeni bir konsepti görmekteyiz.

Sonuç olarak; Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Cumhuriyeti ve ABD arasındaki askeri ilişkiler, Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılık teorisi kapsamında değerlendirilerek incelenmiştir. Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılık teorisine göre devletler uluslararası barışı korumayı devam ettirdiği sürece, ekonomik bağlarını sürdürmek ve karşılıklı ticareti kolaylaştırmak için iş birliği politikalarını sürdürerek, ekonomik ve askeri açıdan birbirine bağımlı devletler arasında çatışma olasılığını azaltacaktır, düşüncesini merkezine almaktadır. 1990 yılı ve sonrası dönemde yaşanan tarihsel olayların, Türk-Amerikan askeri ilişkilerine yönelik etkileri de bu argümanda incelenmiştir. Türkiye ve ABD askeri ilişkilerinde, 1990 yılından bu yana güvenlik odaklı bir dış politika anlayışı izlenmiş, bulunduğu konum itibarıyla sistemin anarşik yapısı ve yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkması, Türkiye'nin güvenlik önceliklerinden taviz vermemesi noktasında tetikleyici dinamikler oluşturmuştur. Özellikle ekonomik yaptırımlardan korunmak adına Türkiye ve ABD ilişkileri ılımlı bir tavırdan sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu süreç askeri teknoloji transfer temini ve ticari faaliyetler açısından iki ülke için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ademoglu, Y. (2020, 12 04). *Küresel Silahlanma Endeksi 2020: İsrail ve Ermenistan en çok silahlanan ülkeler oldu.* Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/12/04/kuresel-silahlanma-endeksi-2020-israil-ve-ermenistan-en-cok-silahlanan-ulkeler-oldu>
- Aka, M. C. (2022, 03 19). *Bayraktar KIZILELMA, F-16 ve F-35'in yerini alabilecek mi? 2022 tarihinde ShiftDelete.Net:* <https://shiftdelete.net/bayraktar-kizilelma-mius-f-16-ve-f-35in-yerini-alabilecek-mi>
- Akad, M. T. (2001). M. T. Akad içinde, *Strateji Üzerine* (s. 191). İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Akbaş, Z., Çelik, A. H., & Duman, M. (2019). İkinci Yüzyılında İşbirliği ve Çatışma Sarmalında Türk- Amerikan İlişkileri. *OPUS Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19).
- Akgün, S. (2018, 11 30). Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/41390/500157>
- Akman, H., & Zeyrek, S. (2013, 08 27). JOHN FOSTER DULLES'İN ORTADOĞU GEZİSİ, TEMASLAR VE TEPKİLER (11-28 Mayıs 1953). *Journal of Eurasian Inquiries*, 2(2). <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuavid/issue/23610/251423>
- Altaylı, F. (2012, 03 24). 2021. Fatih Altaylı: <http://www.fatihaltayli.com.tr/kose-yazilari/2012/03/24/kureciki-vazgecilmez-yapan-5-saniye>
- Altuğ, Z. A. (2022, Ekim). Batı Düşünce, Kültür ve Sanatında İkili Karşıtlıklar ve Birey. *Ege Üniversitesi Yayınları*, 2022. <https://basimveyayinevi.ege.edu.tr/files/basimveyayinevi/icerik/batidusuncekulturvesanatindaikilikarsitliklarvebirey.pdf>
- Arda, F. (2018, 01 18). 1950-1960 Döneminde Türkiye – ABD İlişkilerinin İncelenmesi. Edirne, Türkiye: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2022

- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları.
- Aydın, A., & Bakıncak, E. (2016, 04 06). Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1). <http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/282697>
- Aydın, E. (2019, 03 24). AB’NİN GÜVENLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN ROLÜ: NATO FÜZE KALKANI. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/678088> adresinden alındı
- Babacan, V. (2020, 02 25). FRANSA’NIN NÜKLEER GÜCÜ VE ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİLERİ [Yüksek lisans tezi]. 2021 tarihinde <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/116755>
- Baharççek, A., & Ekici, S. (2016, 05 01). NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkiler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1). 2022 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224417>
- Balcı, A. (2015). Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular.
- Bayar, M. H. (2006). *Yarım Asırlık Asker: Generallik Dönemi* (Cilt 2). İstanbul: O Kitaplar.
- Bayer, D. (2014, 12 13-14). Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Gazimağusa: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. <https://www.atam.gov.tr/duyurular/uluslararasi-boyutlariyla-kibris-meselesi-ve-gelecegi-uluslararasi-sempozyumu>
- Baylis, J. (2008, 06 01). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 69-85. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539876>
- Bekcan, U. (2020, 03 22). Sovyet-Çin Uyuşmazlığında ABD Faktörü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1). 2022 . <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1014695>
- Bilgin, P., & Yılmaz, E. (2005). Soğuk Savaş Sırasında Türkiye'nin "Batı" Kimliğini Oluşturmak: Devletin Entellektüellerinin Söylemleri. *International Journal*, 1(61).
- Bingöl, O. (2017). *İncirlik ve ABD'nin Alternatif Arayışları*. Ankara: Merkezi Strateji Enstitüsü MSE. 2021

- Birdişli, F. (2017). Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavramlar-Teori-Uygulama.
- Bostanoğlu, B. (2013, 01 01). Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Bostanoğlu. *C4Defence*. (C4Defence, Röportaj Yapan) C4Defence. <https://www.c4defence.com/roportaj-deniz-kuvvetleri-komutani-oramiral-bulent-bostanoglu/>
- Bozkan, B. (2016). Türk Dış Politikasında Turgut Özal Dönemi. [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, İ. (2008). Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980). [Yayımlanmış Doktora Tezi]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü İzmir*.
- Bozkurt, İ. (2017). Soğuk Savaş Döneminde Amerika Birleşik Devletleri Türkiye ile İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Küba Bunalımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(57).
- Bölme, S. M. (2012, 06 01). Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(34). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540205>
- Buzan, B. (2008, 06 01). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/539878>
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). Regions and Powers: The Structure of International Security. (S. Smith, Dü.). <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Buzan-Waever-2003-Regions-and-Powers-The-Structure-of-International-Security.pdf>
- Cengiz, R., & Duran, V. (2019). Türkiye-ABD Geriliminde Bir Can Yakma Stratejisi: S-400 [Sözlü sunum]. *International Black Sea Coastline Countries Symposium II*. Samsun.
- Coşkun, Y. (2017, November). Amerikan Belgelerine Göre Eisenhower Dönemi'nin İlk Yıllarında ABD'nin Türkiye Politikası (1953-1955). *International Journal of History*, 9(4). https://www.academia.edu/35272051/Amerikan_Belgelerine_G%C3%B6re_Eisenhower_D%C3%B6nemi_nin_%C4%B0lk_Y%C4%B1llar%C4%B1nda_ABD_nin_T%C3%BCrkiye_Politikas%C4%B1_1953_1955_

- Cömert, S. (2000). *Jeopolitik Jeostrateji ve Strateji*. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.
- Cumhuriyet. (2012, Aralık 31). *ABD'den Türkiye'ye fırkateyn hibesi*. Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/abdden-turkiyeye-firkateyn-hibesi-394530>
- Cumhuriyet. (2021, Kasım 12). *F-35 ve F-16: Türkiye'nin envanterinde hangi savaş uçakları var, F-35 programından çıkarılması Hava Kuvvetleri'ni nasıl etkiler?* 2021 tarihinde Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/f-35-ve-f-16-turkiyenin-envanterinde-hangi-savas-ucaklari-var-f-35-programindan-cikarilmasi-hava-kuvvetlerini-nasil-1884216>
- Çakır, F. (2004, 01 01). Amerikan Bakış Açısından Türkiye'de 1957-1960 Dönemi Arasında Siyasal Gelişmeler ve Türk - Amerikan İlişkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(01). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36149>
- Çeçen, A. (2021). *Türkiye'nin Konumu*. Türkiye: Astana Yayınları.
- Çetinkaya, Ş. (2012). Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açuları. *21. YY Türkiye Enstitüsü*, 2012(2). <https://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/searchResults.xhtml>
- Çevik, S. (2015). Uluslararası Hukuk ve Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında eleştirel bir bakış açısıyla İncirlik Üssünün kullanımına dair bazı tespitler. [Yüksek Lisans Tezi]. *Çağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı*.
- Dilek, M. S. (2010). ABD Başkanı Dwight David Eisenhower'ın İke Aralık 1959'da Türkiye Ziyareti. *nkara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 12(46). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/20515>
- Diri, Z. (2018). Turgut Özal Dönemi (1983-1993) Türk Dış Politikası. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duran, B., İnat, K., & Özcan, M. (210). Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu. B. Duran içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı*, Ankara: Seta Yayınları XIV. <https://tdpyilligi.setav.org/tdp/turk-dis-politikasi-yilligi-2010.pdf>
- Durmaz, E. (2013). Amerikan Barış Gönüllüleri ve Batı Anadolu'daki Faaliyetleri (Muğla-Aydın) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

<http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/651/1/EZG%C4%B0%20DURMAZ.pdf>

- Egeli, S. (2014). Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler*, 10(40).
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/540267>
- Ekmen, B. (2021, Temmuz 19). Zorlayıcı Diplomasi ve Küba Füze Krizi'nin Analizi. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 3(1).
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1769895>
- Elmas, M. S. (2013). *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumunu Perspektifinden Güvenlik [Security Impasse in Modern Society: Threat, Risk and Security from the Risk Society Perspective]* (Cilt 61). Ankara: Usak Yayınları; Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
https://www.academia.edu/38419811/Modern_Toplumun_G%C3%BCvenlik_%C3%87%C4%B1kmaz%C4%B1_Tehdit_Risk_ve_Risk_Toplumunu_Perspektifinden_G%C3%BCvenlik_Security_Impasse_in_Modern_Society_Threat_Risk_and_Security_from_the_Risk_Society_Perspective_
- Ensonhaber. (2012, Aralık 31). *ABD Türkiye'ye firkateyn hibe edecek*. 2022 tarihinde Ensonhaber: <https://www.ensonhaber.com/gundem/abd-turkiyeye-firkateyn-hibe-edecek-2012-12-31>
- Erduramaz, A. S. (2016). NATO Balistik Füze Savunma Sistemleri İçinde Türkiye'nin Yeri . *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(15).
- Erkin, B. (2013). *Türkiye'ye Konuşlandırılan Patriot Füze Savunma Sistemi (Rapor No: TASAV:1)* . Ankara: Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı Güvenlik Araştırmaları Merkezi Değerlendirme TASAV .
https://www.academia.edu/3484403/T%C3%9CRK%C4%B0YE_YE_KONU%C5%9ELANDIRILAN_PATR%C4%B0OT_F%C3%9CZE_SAVUNMA_%C4%B0STEM%C4%B0
- Erkman, A. (2020). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(17).
- Erol, S. (2007). 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 1(1).

- Ersöz, S. (2019, 07 24). *ATAK ihracatında süreç devam ediyor*. 2021. Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/atak-ihracatinda-surec-devam-ediyor-6004845>
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21).
- Euronews. (2018, 10 12). *Adım adım Brunson krizi: Nereden çıktı, nasıl çözüldü?* Euronews: <https://tr.euronews.com/2018/10/12/adim-adim-brunson-krizi-abd-turkiye-iliskilerinde-yaptirimlar-noktasina-nasil-gelindi->
- Faller, C. S. (2019, May 8). United States Southern Command Strategy "Enduring Promise for the Americans". *Southcom.mil*. https://www.southcom.mil/Portals/7/Documents/SOUTHCOM_Strategy_2019.pdf?ver=2019-05-15-131647-%20353
- Feridunoğlu, İ. C. (2017). Hürriyet Gazetesince 1964 Johnson Mektubu Sürecinde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(9).
- Gemuhluoğlu, M. A. (2003). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkisi (1945- 1965) ve Türk Dış Politikası [Yayımlanmış Doktora Tezi]. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 548. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Nv848iVTdWjO1A3v2aThSQ&no=7WeQXo6oLJTvdngDS7kCdQ>
- Göktepe, C., & Seydi, S. (2015). Soğuk Savaş Başlangıcında Türk dış politikası. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Görgeç, A. (2021). US-EU Relations in the Trump Era: Quest for Autonomy in Europe. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(25), 2022. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1401027>
- Göze, F. E. (2017). Türk Dış Politikası ile Sinemanın Yakın İş birliği: Kore Savaşı Örneği. *Journal of Communication Theory & Research. İletişim Kuram ve Arastırma Dergisi*.
- Gözen, R. (2015). *İdealizm, Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güneş, E. (2012). Günümüz Uluslararası Siyasal Sistemin Yapısı ve Güç Dağılımı. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 12(23).
- Günsev, M. (2007). *Savaş Aldatmaları*. İstanbul: Melisa Matbaacılık.

- Güvenç, S. (2012). Güvenç, S. (2012). “NATO’nun Füze Savunma Sistemi ve Türkiye. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Analiz Dergisi*, 4(40).
- Güvenç, S. (2013). Kore Savaşı ve Türk Ordusunun Dönüşümü, Kore Savaşı Uzak Savaşın Askerleri. (M. Tuğtan, Dü.) *Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Güvenç, S. (2014). F-35 Müşterek Taarruz Uçağı Projesi ve Türkiye. *Bilge Strateji Dergisi*, 6(10).
- Güvenç, S. (2015). NATO’nun Evrimi ve Türkiye’nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(45).
- Harvey, D. (2012). Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm (çev. Eylem Çamuroğlu Çığ ve Ünsal Çığ. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(50).
- İleri, K. (2009, 08 26). *Pentagon'dan F-35 açıklaması*. Anadolu Haber Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pentagondan-f-35-aciklamasi-/1565585>
- İlhan, A. (2019). Türkiye'nin Dış Politikasında İslam İş birliği Teşkilatı (1969-2012) [Doktora Tezi]. *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
<http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1186?locale-attribute=en>
- İzmir, B. İ. (2017). Soğuk Savaş Döneminde Amerika Birleşik Devletleri Türkiye ile İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Küba Bunalımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*,(57).
- J, J. (2007, February 2). 737 U.S. Military Bases = Global Empire. *The Asia Pacific Journal*. <https://apjpf.org/-Chalmers-Johnson/2358/article.pdf>
- Kagan, R. (2007). Power and Weakness, International Security, Debating Security and Strategy and the Impact of 9-11. (B. Buzan, & L. Hansen, Dü) *SAGE Publications, IV*, 9-11.
- Kalyon, L. (2008). Cumhuriyet Dönemi Savunma Politikaları [Yayımlanmış Doktora Tezi]. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 2022 <https://dergiler.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/79073/228320.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı
- Kandemir, E., & Tuncer, C. O. (2020). Irak-Türkiye Enerji İlişkilerinin Bölgenin Ekonomik Güvenliğine Etkileri”, *Uluslararası Ekonomi, Siyaset. İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(1).

- Kantarcı, H. (2012). Gelecekte Jeopolitik Ortamı Şekillendireceği Öngörülen Menfaatlere Dayalı Koalisyonlar Teorisi. *2023 Aylık Dergi*(87).
- Karakuzu, H., & Namal, Y. (2016). Demokrat Parti'nin İlk Yıllarında Türk Ordusu (1950-1953). *Journal of International Social Research*, 9(44).
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar İlkeler Teknikler (36. Basım)* (Cilt 36). Ankara: Nobel.
- Kaya, E. (2006). Dışa Açılma Döneminde Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri (1980- 2004 Türkiye Örneği) [Yayımlanmış Doktora Tezi]. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kaya, F. (2016). Türkiye Cumhuriyeti'nde Yapılan İdari Reform Çalışmalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*(48).
- Kesik, M. (2008). *Türkiye Selçukluları'nda Savaş Geleneği Hile ve Taktikleri, Eskiçağ'dan Modern Çağ'a Ordular-Oluşum, Teşkilat ve İşlev*. (F. M. Emecen, Dü.) İstanbul: Kitabevi.
- Kıbaroğlu, M. (2012). 2012 Baharında Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güvenlik Çerçevesine Bir Bakış. *Ortadoğu Araştırmalar Merkezi Analiz Dergisi*, 4(40).
- Kılhoğlu, M. E. (2021). 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(2).
- Kızılay, Ş. (2009). Uluslararası İlişkilerde Ulus İnşası Kavramı Bağlamında Irak Örneği [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/238050/yokAcikBilim_10273976.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Kocabaş, M. O. (2017). Küba Krizi 13 Ekim 1962-27 Ekim 1962. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Tarih Bölümü*.
- Kolasi, K. (2013). Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(2).
- Korkmaz, B., & Aybarç, S. (2019, 01 09). Bir İktidar Aracı Olarak Dış Yardım Ve Dış Borçlar: Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Türkiye'nin Dış Borçlanma / Borçlandırılma Serüveni. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi*, 33(2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/627984>
- Köse, A. (2015). Türk Dış Politikasında 1962 Küba Krizinin Önemi Üzerine Bir İnceleme [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. *Trakya Üniversitesi Sosyal*

<http://dSPACE.trakya.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/trakya/1920/0134724.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Kurban, V. (2014). 1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies*, 14(28).
- Kurban, V., & Derman, G. S. (2015, Ağustos). Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 35(35).
- Lerner, M., & Machivelli. (1994). *Prens ve Söylevler, Newyork Random House, bölümler: XII, XIII, XV, XVII and XXV*. (N. Güvenç, Çev.) İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- McLennan, M., Group, S., & Group, Z. I. (2021). The Global Risks, Insight Report 2021, 16th Edition. *Wharton Risk Management and Decision Processes Center, University of Pennsylvania, 16, 2021*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf
- MFA. (2019, Ekim 11). *Uluslararası toplumda Barış Pınarı Harekati'ni Hedef alan bazı yorumlar Hk*. 2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/no_297_-baris-pinari-harekati-ni-hedef-alan-yorumlar-hk.tr.mfa
- Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(11).
- Morgenthau, H. J. (2005). *Politics Among Nations* (Cilt 7). (M. D. Kenneth W. Thompson, Dü.) New York: McGraw-Hill.
- Nalkıran, A. (2022). Soğuk savaş döneminde Türkiye'de Amerikan karşıtlığının yükselişi [Doktora Tezi]. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- NTV. (2022, 09 17). *TCG Anadolu Gemisi görücüye çıktı: İlk SİHA gemisi olacak*. NTV: <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/tcg-anadolu-gemisi-gorucuye-cikti-ilk-siha-gemisi-olacak,QtXKjV-DT0WDjExyRalQfA/s8yFwfwGFE2-zEN-xWZMDQ>
- Nye, J. (2017). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Amaçları*. (R. İ. Aydın, Çev.) Ankara: BB01 Yayınevi.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power, The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

- Office, U. G. (2019, February 28). *Emerging Threats to the United States*. blog.gao: <https://blog.gao.gov/2019/02/28/emerging-threats-to-the-united-states/>
- Oğuzlu, T. (2012, Nisan). NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği, Ortadoğu Analiz . 4(40).
- Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk dış politikası. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(72).
- Okur, M. (2012). Türkiye-ABD İlişkilerinin 12 Eylül Kavşağı: Amerikan Belgeleri Darbe Hakkında Ne Anlatıyor". *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*. 10(40).
- Oran, B. (1980-2001). *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 2). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Öcal, M. M. (2015). 21. Yüzyılın Vazgeçilmez Aktörü Gizli Servisler: Ortadoğu Ölçeğinde ABD, Türkiye ve İsrail Gizli Servisler Örneği [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 109. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/129779/yokAcikBilim_10097401.pdf?sequence=-1&isAllowed=y
- Önal, T., & Özdağ, A. (2016). Körfez Savaşı ve Türk dış politikasına Etkileri". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages . Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(16).
- Örmeci, O. (2014). *Ukrayna Krizi ve Rusya'nın Batı ile Santrancı*. politikaakademisi: <http://politikaakademisi.org/ukrayna-krizi-verusyanin-bati-ile-satrancı>
- Özbek, C. (2018). Sert Güç Unsuru Olarak Ekonomik Yaptırımların İran Nükleer Anlaşma Sürecine Etkileri [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. <https://openaccess.hku.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11782/1841>
- Öztürk, M. (2010). I. Körfez Savaşı'ndan (1990-91) 11 Eylül Sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk Amerikan İlişkilerine Etkileri . *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi*(19).
- Pekşen, H. D. (2016). NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği. *Güvenlik Stratejileri*, 12(23).
- Pirinççi, F., & Aksoy, S. Z. (2015, 12). Uluslararası İlişkiler Kuramları II. *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2954; Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1909*, 4. (T. Arı, & E. Toprak, Dü) Eskişehir.

- Records of Interservice Agencies. (2016, 08 15). *Records of military assistance units in Turkey*. National Archives: <https://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/334.html#334.18>
- Russ, O. (2020, 08 20). *5 Soru: F-35 Programı ve Türkiye*. 2022 tarihinde SETA: <https://www.setav.org/5-soru-f-35-programi-ve-turkiye/>
- Sancaktar, C. (2011). Demokrat Parti Dönemi Türk dış politikasına Marksist Yaklaşım. *Bilge Strateji Dergisi*, 3(5).
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları*.
- Sandıklı, A., & Kaya, E. (2013). Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 12(23).
- SavunmaSanayiorg. (2017, Kasım 18). *Türk Hava Sahası'nın Emektar Terminatörleri*. SavunmaSanayiorg: <https://www.savunmasanayi.org/turk-hava-sahasinin-emektar-terminatorleri/>
- SavunmaSanayiST. (2019, 02 05). *Türkiye F-4'leri neden emekli etmiyor?* 2022 tarihinde SavunmaSanayiST: <https://www.savunmasanayist.com/turkiye-f-4leri-neden-emekli-etmiyor/>
- Savunmatr. (2021, 01 04). *Pentagon, yeni nesil füze savunma sistemi için seçimini yaptı*. 2022 tarihinde Savunmatr: <https://www.savunmatr.com/savunma-sanayii/pentagon-yeni-nesil-fuze-savunma-sistemi-icin-secimini-yapti-h10290.html>
- Seren, M. (2015). *Türkiye'nin Füze Savunma Sistemi İhale Süreci, Temel Dinamikler ve Aktörler (Rapor No: SETA:54)*. Siyaset, Ekonomi. Ankara: Siyaset, Ekonomi, Toplum ve Araştırmalar Vakfı SETA.
- Singer, M., & Wildavsky, A. (1994). *The Real World Order: Zones of Peace / Zones of Turmoil (Comparative Politics & the International Political Economy)* (Cilt 56). Texas: University of Texas Press.
- Sözcü. (2021, Ekim 01). *NATO'dan Türkiye'ye S-400 tepkisi*. 2022 tarihinde Sözcü: <https://www.sozcü.com.tr/2021/dunya/natodan-turkiyeye-s-400-tepkisi-6681923/>
- Stein, A. (2013). *Türkiye'nin Nükleer Mevzuatı*. İstanbul: Edam. <https://edam.org.tr/turkiyenin-nukleer-mevzuati/>

- Strosin, M. (2012). The Politics and Policy of U.S. Bases In Poland: A Political-Military Analysis [Master's Thesis]. *Naval Postgraduate School*.
<https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA574672.pdf>
- Şahbaz, F. (2007). Savunma Sanayinin Dış Politika Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Örneği. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=EGUCTRZWdHUC8Dco79IDPw&no=4PT7CXNPtWZkkvMI_A_yTQ
- Topçu, İ. (2017). Soğuk Savaş Dönemi Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri ve Türk Basını (Stalin'in Ölümüne Kadar). *International Journal of Academic Value Studies*, 3(9).
- Trt. (2021, 05 18). *SİHA yüklü TCG Anadolu: Dönüşümün kilometre taşı*. 2022 tarihinde Trt: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/siha-yuklu-tcg-anadolu-donusumun-kilometre-tasi-581457.html>
- Türkmen, F. (2012). *Kırılğan İttifaktan Model Ortaklığa Türkiye-ABD İlişkileri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ulutaş, A. (2006). I ve II Körfez Savaşı'nın Türkiye'ye etkileri. [Yüksek Lisans Tezi]. *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*. 2022.
<https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/6711/186302.pdf>
- Uslu, N. (1999, 02 13). Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3(54). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38195>
- Varlı, D. (2006). 1962 Küba Krizinin Türkiye'ye Etkileri [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*. 2022.
<https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/6710/186303.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- VOA. (2020, 07 14). *Trump ve Erdoğan telefonda görüştü*. 2022. VOA:
<https://www.amerikaninsesi.com/a/trump-ve-erdogan-telefondagorustu/5502705.html>
- Yalçın, O. (2012). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk-Amerikan İlişkileri. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21.

- Yaycı, C. (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/809363>
- Yenişafak. (2022, 11 29). ABD'li Forbes'tan 'Kızılma ve TCG Anadolu'ya övgüler: Türkiye dünyada bir ilki gerçekleştirecek. 2022 Yenişafak: <https://www.yenisafak.com/foto-galeri/ekonomi/abdli-forbestan-kizilelma-ve-tcg-anadoluya-ovguler-turkiye-dunyada-bir-ilki-gerceklestirecek-2073189?page=1>
- Yılmaz, H. (2017). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları . *İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)*, 6(1). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/479518>
- Ziylan, A. (2001, Kasım). Savunma Nereden Nereye: Türkiye'de Savunma Sanayii Tarihçesi. *Ulusal Strateji Dergisi* <https://www.inovasyon.org/images/makaleler/pdf/AZ.Savunma%20Nereden%20Nereye.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

Emre Özgün ÇEMBERTAŞ, İlköğretim ve Orta öğretimini İstanbul'da tamamladı. 2012 yılında Beykoz Üniversitesi, Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu, Uygulamalı İngilizce ve Çevirmenlik programını ön lisans derecesi ile tamamladı. 2017 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı lisans bölümünden mezun oldu. 2020 yılı itibariyle İstanbul Topkapı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri ve Uygulamaları yüksek lisans programı eğitimine başladı. 2010 senesinde Amerika Birleşik Devletleri, Ohio eyaleti Kalahari Resort firmasında Cankurtaran ve Çevirmen olarak çalıştı. 2017 yılı mezuniyeti sonrasında İstanbul Ataşehir Uğur Okulları'nda İngilizce Öğretmeni olarak mesleğine başladı. 2019-2021 yılları arasında İstanbul Okan Üniversitesi'nde Sivil Havacılık MYO, mesleki İngilizce dersleri ve Hazırlık okulunda Öğretim Görevlisi, 2021-2022 yılları arasında Haliç Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu İngilizce Hazırlık dersleri Öğretim Görevlisi olarak çalışmıştır ve 2022 yılı itibariyle İstanbul Topkapı Üniversitesi Yabancı Diller Bölümünde İngilizce Hazırlık Öğretim Görevlisi olarak görevini sürdürmektedir.